

2025/1 • XXXII. évf. 1. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

Merczel István: Majd megvállik – Somogy Táncegyüttes Szenior III. (zene: Zengő együttes) | Fotó: Lang Róbert

Kádár Ignác: Regrutabál (Vajdaszentivány) – Somogy Táncegyüttes Szenior V., Somogy zenekar (György-Horváth Zente, György-Horváth László, Boldizsár Imre, Csikvár Gábor – és akik nem látszanak: Oberhofer Csenger, Husi Gyula) | Fotó: Lang Róbert

A TARTALOMBÓL:

Örökhagyók

A Somogy Táncegyüttes jubileuma

Somogy

4. A Kassák-klub vendégei
SEBŐ FERENC SOROZATA – Nagy László
8. „Megállították nekem a világot...”
Beszélgetés ifjabb Szerényi Bélával
Grozdits Károly
12. Vígán zengjetelek, citerák!
Hangszerkiállítás a Néprajzi
Múzeumban
15. „Az éneklés örök hívás”
Beszélgetés Bognár Szilviával
Varga Veronika
18. MAGTÁR
Fülöp M. Lóránd versei
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
20. Gondolatok Dobszay László 90.
születésnapján
Sebő Ferenc
22. Élő Tánchívum
Abdulwahab Nadia
23. FOTÓGALÉRIA – Gorács József Márk
Élő Tánchívum – „Viharsarok”
27. Székely hagyományok – 4.
Simó Ilona
30. Kendőmesék – Lopott kendő
Arany Piroska
33. Navratil Andrea művészete
Agócs Gergely
34. A szólótáncfesztivál díjazottai
37. UNESCO-listán a csárdás
Csonka-Takács Eszter
38. TALLÓZÓ – „anyanyelve magyar...”
Írta: Ignác Rózsa
P. VAS JÁNOS ROVATA
40. Tatros együttes – Pillanat
Új album szerzői kiadásban
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Macskanadrág, vak hal, rántott gríz
és társaik
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

A Somogy Táncegyüttes életében a 2024-es év a jubileumi rendezvényekre való felkészüléssel, megemlékezésekkel, ünnepi előadásokkal zajlott. Hetvenöt éves fennállását ünnepelte a hagyományörző, alkotói közösség. Az ünnepi év művészeti eseményeit a Hagyományok Házában tartott „Fókuszban a koreográfusok” előadás kezdte márciusban, melyben Turi Endre – 2022-ben Martin György Művészeti Vezetői díjjal kitüntetett – koreográfus munkásságát mutatta be a Somogy Táncegyüttes. Majd ennek egy bővített, főleg kortárs koreográfiákból építkező előadása következett májusban, a kaposvári Rippl-Rónai Fesztivál keretében.

Nagy megtiszteltetés volt a táncegyüttes számára a Kulturális és Innovációs Minisztérium és a Nemzeti Táncszínház közös felkérése szeptemberre. Az „1100 éve Európában és 20 éve az Európai Unióban” országos kulturális eseménysorozat egyik helyszínéül Kaposvárt választották. Az igen izgalmas és sokszínű táncos eseményen Somogy megyében – a legkiemeltebb helyet elfoglaló

együttesként – a Somogy Táncegyüttes mutathatta be műsorát, óriási sikerrel.

Ezt követte novemberben a tánckar több évtizedes múltját bemutató „Almanach” című fotókiállítás, az Együd Árpád Kulturális Központban. November végén és december elején „Örökhagyók” címmel, három telt házas előadást tekinthettek meg az érdeklődők. A jelenlegi tánckar mellett felléptek az elmúlt időszak különböző táncos korosztályai, senior csoportjai és az utánpótlást biztosító Együd Árpád Alapfokú Művészeti Iskola Eszrebukong csoportja. A jubileumi esteken a Somogy zenekar muzsikájára, közel kétszáz néptáncos idézte fel saját időszakuk kiemelkedő koreográfiáit. De akadt olyan senior generáció is, akik újonnan készültek koreográfiával lepletek meg a közönséget. A legidősebb táncosok hetven év felettek, a legfiatalabb tizenévesek voltak. Az előadások művészeti palettáján Somogytól Moldváig több tájegység néptáncgyománya is megjelent autentikus, táncszínházi és kortárs alkotások formájában. ■

Címlap: Turi Endre – Kovács Márton: Fűzfán fűtyülő – Somogy Táncegyüttes | Fotó: Gorács József Márk

A KASSÁK-KLUB VENDÉGEI

Sebő Ferenc sorozata

Nagy László

A táncházmozgalom negyvenedik születésnapjára a Hagyományok Háza előcsarnokában pompás kiállítás készült, amelynek szerkesztője egykori zenésztársam, Halmos Béla volt. Elismerésre méltóan gazdag anyagot szerkesztett egybe, legfőképpen arra törekedve, hogy a hazai adatok mellé minél több határokon túli táncházakról szóló dokumentációt is felsorakoztasson. Ez sikerült is, le a kalappal. A nagy buzgalom viszont sajnálatos módon azt eredményezte, hogy a mozgalom egyik legfontosabb műhelyéről, a tánczási klubforma meghatározó modelljéről, a Kassák-klubról – melyről pedig épp mi ketten tudunk a legtöbbet – egyetlen képet sem sikerült a tablókön fölfedezniünk. Lehet, hogy valamiféle túlzott szerénység motiválta a szerkesztőt, lehet, hogy más, de ez most már nem is érdekes. Én úgy gondolom, hogy nem mehetünk el szó nélkül a Kassák-klubban történtek mellett, hiszen oly sok embernek adott erőt, inspirációt ez a hely. Ezért elhatároztam, hogy egyfajta munkamegosztásként, mint a Halmos-Sebő, vagy Sebő-Halmos másik fele, néhány folytatás erejéig mesélek a táncházmozgalom történetének erről a szegletéről is.

A táncház első fészke a Fővárosi Művelődési Ház körterme volt, ahol a Timár Sándor vezette Bartók együttes táncosai voltak a házigazdák, s ők kezdték meg a rendszeres tánctanítást a kívülről érdeklődők számára is. A Sebő együttes törzshelyeként 1973-ban megalakult Kassák-klub annyiban tért el az FMH táncháztól, hogy ott a tánc a klubforma keretei közé került, és az ott folyó passzív, tehát székről szemlélhető programok (kiállítások, koncertek vendégművészekkel, híres emberekkel való ismerkedés) mellett az öntevékenység lehetőségét nyújtotta.

A Kassák-klub története onnan kezdődött, hogy egy jól sikerült koncert után Nógrádi Gábor, a zuglói klubkönyvtár igazgatója felkért bennünket, szervezzünk ott együttesünk köré egy klubot. A megtisztelő ajánlat elől nem lehetett kitérni, csakhogy épp ebben az időben egy fél éves japán útról tárgyaltunk. Akkoriban már rendszeresen velünk muzsikált Koltay Gergely is, de amikor a japánok meg akartak minket hallgatni, épp nem ért rá, mert a konziban valami vizsgát kellett letennie. – Menjetek csak ketten – mondta – és mondjátok, hogy egyébként hárman vagyunk.

Na, ilyesmit tilos csinálni! A meghallgatás után mondhattunk mi akármit, a japánok kijelentették, hogy jók vagyunk mi így ketten is (és lazán megspóroltak egy útiköltséget). Gergő tehát hoppon maradt, de nem vesztegette az időt, hanem bravúros szervezésbe fogott. A fél év gyorsan elszállt. Amikor 1973-ban Halmos Bélával hazatértünk Japánból, már egy beindított klub fogadott bennünket, s a Kassák ház táncterme falán egy hatalmas pannó, ame-

Berek Katival, József Attila-estjén

lyen hangszereképek s az akkor kibővült Sebő-együttes zenészeinek portréi díszeltek. A gondosan megtervezett kollázs alatt gyönyörű kézirással a következő sorokat lehetett olvasni: *Múltbeli értékek halott-síratása és halottá vitatása helyett: ők lelkesen kutatnak és választanak népzenei örökségünkben. Választásukkal értelmet adnak az értékeknek hangszereiken – Az újkori versek Sebő-szerzette dallamai azért oly megragadóak, mert szigorúan őrzik a zenei anyanyelv tisztaságát.* Nagy László.

Héra Éva, Szécsi Margit, (ülve) Janek József, Juhász Katalin, (a pódiumon) Sebő Ferenc és Gyurka Mihályné Jankó Mária

A költő tehát már az első lépéseinknél jelen volt kitüntető figyelmével és elismerő szavaival. Egyikünk se gondolta volna akkor, hogy személyes sorsa milyen végeztes kapcsolatba kerül majd a Kassák-klubbal: 1978. január 29-én élete utolsó estéjét ott töltötte nálunk, Bodó Györgyi és Déry Mária *A kötéláncos vallomása* című Szécsi Margit-estjének hallgatójaként.

*

Nagy László gyakori vendége volt a Kassák-klubnak, személyesen is, de dalaival mindenképpen. Mióta elkészítette számomra az énekelhető bolgár szövegeket, a *Három tücsök*, a *Sztrumenta*, a *Sólyomének* repertoárunk állandó darabjai lettek mind a 25. Színházban, mind a Kassák-klubban, de énekeljük ezeket még ma is. Olyan kedveltek lettek, hogy szinte magyar népdalokká váltak. Keletkezésük történetéhez tartozik, hogy egy televíziós sorozathoz kellett volna énekelni bolgár és román dalokat, de azok a fordítások, amelyeket kötettségem fordított, nem voltak énekelhetőek, mert nem követték az eredeti dalformákat. Ezért megkértem, hogy néhány verset úgy fordítson le, hogy énekelni is lehessen. Ebben a munkában felesége, a kitűnő zenei érzékkel megáldott Szécsi Margit segített neki (ahogy ezt nekem később elmesélte), vakszövegekkel. Legelőször dalszerű, fiatalkori verseit választottam ki megzenésítésre: *Adjon az Isten, Az ördög hárfái*, a *Köd-konda támadt rétemre*. Ezeket önálló koncertjeinken is és Berek Kati Nagy László-estjein is játszottuk.

Berek Katinak nagy szerepe volt abban, hogy Nagy László ismertté vált az ifjúság körében. Az Egyetemi Színpadon előadott *Menyegző* egyszerűen legendává vált. Diákéveimben láttam először, 1967. október 9-én, a tízéves Egyetemi Színpad jubileumi műsorában. Azért tudom ilyen pontosan, mert akkoriban naplót vezettem. Egy gimnáziumi osztálytársamtól, a színészmesterségre készülő Szabó Sanyitól hallottam Berek Katiról először. Mulatságos el-

Nagy László kocsögdudával

Sólyom-ének

bolgár népdal

Ó, szallj le ide sólyom, ó, szallj le ide sólyom,

csok szallj le, szallj le, szallj le, ha mondom,
csok szallj le szallj le, szallj le, ha mondom.

Te sólyom, aranyosbúri
Te sólyom, aranyosbúri
te sólyo, sólyo, sólyarany kőmű.
te sólyo, sólyo, sólyarany kőmű.

Havítsd fel sólyomimem, havítsd fel sólyomimem,

csok tárd ki, tárd ki, tárd ki a sólyom,
csok tárd ki, tárd ki, tárd ki a sólyom.

Ha éltek, vedek éltek, ha éltek, vedek éltek,

ha éltek, éltek, éltek el érted,
ha éltek, éltek, éltek el érted.

Nagy László

olvasni akkor írt naplóbejegyzésemet: „Berek Kati tényleg csodás volt. Sanyi annyira dicsérte előtte, hogy már direkt rosszindulatúan kezdtem hallgatni. De mégis magával ragadott. Nagy László »Menyegző«-jét mondta. A költő is ott volt a Loreley-frizurás feleségével. Berek Kati énekelt, táncolt, gúnyolódott, vágott, mesélt... ki tudja mi mindent nem művelt...”

Berek Kati nemcsak kívülről mondta Nagy László hosszú és bonyolult verseit, de értette is őket, ennél fogva nagyon hatásosan adta elő. Emlékszem, ez olyan esemény volt, hogy a híre futótűzként terjedt a diákok körében. Aczél György ideges is lett, állítólag azt mondta, „Berek Kati beleugatta Nagy Lászlót az egyetemisták fülebe”.

A *Sólyomének* című vers egy igazi „ad notam” szülemény, azaz meglévő dallamra írt szöveg, mint Balassiék korában. Az eredeti felvétel (*Dilmano dilbero*) egy nemzetközi néptáncfesztiválon készült, a nézőtérrel. Rossz hangminősége miatt a szövege teljesen érthetetlen volt, így ezt a dalt nem lehetett a többihez hasonlóan lefordítani. Nagy László, mikor látta, hogy mennyire szeretném ezt az éneket is a műsorba tenni, megszánt, és ígéretet tett, hogy majd ír rá nekem „valamit”. A ritmussal azért volt egy kis gondja, hiszen nem elég, hogy páratlan ütemben ring, de mire az ember megszokná, azonnal átvált egy még bonyolultabba. Felesége, Szécsi Margit azt mondta neki: „Nem kell itt semmit se számolgatni, Lacika! Arra írd a verset, hogy: Ha vág a bajusz, vágjon!” Ez lett a vakszöveg. Így született meg a *Sólyomének* című vers, a bolgár asszonykórus énekelte dallamra, mely aztán a kötetbe kerülve a *Kórus* címet kapta.

Aztán, hogy miről is szól az eredeti bolgár szöveg, azt Bulgáriában tudtam meg, amikor egy turné kapcsán Polikraiscebén jártunk. Ez egy olyan falu, ahol majd' mindenki tud magyarul. Ennek az az oka, hogy innen származnak azok a híres bolgárkertészek, akik valamikor egész Budapestet ellátták zöldséggel a Rákos-környéki kertjeikből. Amikor a műsorunk sikeres befejezése után ráadásként elénekeltük a Nagy László fordította bolgár dalokat, a kö-

zönség 7/8-ban tapsolt. Egy fiatalasszony odajött hozzám, és megkérdezte: „Aztán tudja-e, fiatalember, miről szól a eredeti bolgár dal?” Na, most kiderül, örvendeztem annyi keresés, kínlódás után. „Hát arról szól, hogyan kell ültetni a paprikát, hogy ügyesen álljon.” Aztán, hogy ez a paprika miféle csudanövény, azt már említeni is alig merem, mert az is kiderült, hogy mindezt a nászújszaka előtt énekelték a fiatal párnak.

Táncosok

A Bartók-együttes kezirata

1.

Nea vagyok jó, nea vagyok jó sekernek
Rámugattak izvek és földiek
Táncra libam, kutya a föld, eb az ég
Fő lennek majd, igazán ha kellenék

Fő voltam én, jó voltam én ezelőtt
Sevárványul írtam be a levegőt
Átváltottt egyes-fekete sekerre
Hétvót kéne görögöskönnem alatta

Fáj a sekerem, kimutatannam nem lehet
Majd meggyógyít, aki orvóhöl megsevezt
Táncra libam, kutya a föld, eb az ég
Kadd szalátok, mikor sírnom illenék

2.

Kutya a föld, eb az ég
Sohal sekerem monodik

Ne is atalj monodikét
Amíg beasod seker a libák

Mert vagyom a sekered sekerét
Égeah eb a világ piszkát

Aki bírja, kipirossal
Még a csáf is kicsiróssal

Forgasd ide, oda is
Lángoljon a sekerem is

Elkeltőznem csúnya volna
Deszka kézi csomagolón

Mert mibeannak seker a libák
Mindent illet ez az élet

3.

Ez a világ ellobban
Ölölj engem megjobban

Hajamtól a sekeremig
Hajamig, de hajamig

Nem hajamig, örökig
Szakadatlan örömig

4.

Éda megjűnt, ahol kellenék
Ahol sekerem sírnom kellenék
Höl a sekerem nem csibiték
Nea kellenék be a pókok

Aki mindket meggyalát
Fárossa eb ott a frász
Fő kábrossa hysta meg
Táncnak se tártsa meg

Aki mindket meggyalát
Gyátörje meg az a libák
Pókok legyen káthelye
Egyen eb a tudója

5.

En is nyitok avagy totok
Mint a orzo, úgy ritoktok
Csapkodom a nyári zoldat
Atyilelok eget, földet

En is atit megtelilek
Pentolok ré avagy pántok
úgy sekerem, úgy sekerem,
En seker sekerem

*

Nagy László

Nagy László és édesanyja Iszkaazon

Nagy László (Írószövetség, 1961 – Fortepan / Hunyady József)

A *Táncbéli táncszók* című verset Nagy László felkérésére írta, a Bartók Táncegyüttes számára. Előadáskor a táncosok tánckialtás-ként mondták a szöveget, hangosan csujogtatva, ahogy ez a néptáncban szokásos, ez szolgált a színpadi tánc zenéjével. A ritmuskíséretet egy ütőgardon adta. A gyimesi csángók táncaira épülő koreográfiát Timár Sándor készítette. Nagy László feljött a Bartók együttes-

be, és megnézte a táncokat eredeti formájukban, jó néhány gyűjtésből származó tánc-szót is tanulmányozott a vers megírása előtt. Azóta sok szavalóversenyen hallottam ezt a verset szépeleg szavalni, megdöbbenően félreértve a valódi koncepciót. Talán nem haszontalan, ha ismertetem a felhasznált ritmusképleteket, amelyeknek il-lik átlüktetni a versmondáson akkor is, ha nem csujogatjuk. A ko-

reográfiában felhasznált táncritmusok a következők: 1. lassú magyaros (*Nem vagyok jó, nem vagyok jó senkinek*); 2. sebes magyaros (*Kutya a föld, eb az ég*); 3. kettős jártatója (*Ez a világ ellobban*); 4. kettős sirülője (*Oda menjünk, ahol kellünk*).

1975 karácsonyára Szigligetről kaptam Nagy Lászlótól egy képeslapot, játékos, vidám üzenettel. Ezzel zárom beszámolómat. Azt tudni kell hozzá, hogy anyám és húgom neve Klári, apámé Ödön, s ezek a nevek – de azt hiszem, leginkább az Ödön – megindították a költő fantáziáját. Így született ez a remekművű kis üdvözlő Nagy László, Szécsi Margit és fiuk, Nagy András, azaz Bundi nevében: *Kedvesi döndödi-dönt! / Boldogi buli-özönt, / zengő húrt, mézes bödönt! / Két Klárit, Ferit, Ödönt / vidékről szívbeli köszönt / Két darab városi költ, / No meg a Bundi, a kölk.*

Sebő Ferenc

„Megállították nekem a világot...”

Beszélgetés ifjabb Szerényi Bélával

Ifjabb Szerényi Bélát, a Magyar Banda „frontemberét” akkor fedezte fel magának a táncmuzika- népzenei közösségeken túli publikum is, amikor megjelent és nagy nézettséget produkált a „Csavargó” című dal videoklipje. Ezt a sikert nem a véletlen szülte, hanem, mint ez a beszélgetésből is kitűnik, egyéb mellett végiggondoltság és sok-sok tanulás van a háttérben. Egyebek mellett.

– *A neved elárulja, hogy nem valahonnan „kívülről” tévedtél a népzenei közösségek közé. Már a bölcsőben is...?*

– Édesapám zenész, tanár, az Óbudai Népzenei Iskola igazgatója, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, ezüstkoszorús hangszerkészítő mester. Édesanyám népdalénekes, bár most már nincs benne aktívan a szakmában... ilyen háttérrel aztán nem volt nagy titok, hogy én is erre a pályára kerülök, akkor is, úgy is, ha soha nem erőltették ezt tudatosan. Irányzottan soha nem gyakoroltunk otthon, soha nem muzsikáltunk úgy együtt, hogy most „le kell ülni fiam, és kigyakorolni ezt a dallamot”. Erre nem volt szükség, mert spontán létrejött lehetőségek sűrűjében élhettem, szinte maguktól megtörténtek a dolgok, és rengeteget koncerteztünk családi trióként apukámmal és öcsémmel. Korai meghatározó élményeim, hogy a szüleimmel és az ő kollégáikkal vagy a barátaikkal együtt muzsikálhatok, vagy csak hallgathatom őket. Ott voltam gyakorlatilag minden koncerten, a táborokban, édesapám óráin, amikor tanított, illetve heti több alkalommal nálunk, otthon folytak a próbák. Életem első tíz évében volt édesapám legaktívabb koncertező időszaka, sokat jártunk a Tekerőzenekarral, aztán a Bokrossal külföldre is. Havasréti Palcsi, Lányi Gyuri, Borbély Misi, Juhász Zolti szinte napi szinten ott voltak nálunk... és ez még csak a történet zenei része, hiszen a hangszerkészítés miatt is sokan megfordultak a műhelyben, akkoriban apa volt a Hangszerész Szövetség elnöke is. Visszanézve azt látom, hogy esélyem se volt más pályára tévedni, hiszen minden napom erről a világról szólt.

– *Felmerült legalább halványan valami más pálya, nem akartál atomfizikus vagy focista lenni?*

– Nem jellemző, bár nyilván vannak olyan muzikusok, akiknek a gyerekei, vagy a több gyerek közül néhányan nem ezt az utat járják. Bennem sosem merült fel, hogy nem ez érdekel. Ha apukám nem

volt otthon, akkor is a Téka- meg a Vujicsics-lemezeket hallgattam a sajátokon kívül, ezekre játszottam el azt, hogy koncertezek. Körül voltam rakva hangszerekkel. Nekem nem matchboxaim voltak, hanem hangszereim. És igazából ez azóta sem változott, csak most már a feleségem kénytelen elviselni a napi többszöri hangszerpakolást, és a bármelyik indokolatlan percben megszólaló zenélést. Most is minden gondolatomban a hangok körül mozog, így szerencsés vagyok: az a munkám, ami alpból is foglalkoztat, és ebben maximális támogatást kapok a családomtól is.

– *Több hangszeren is játszol, ami ilyen előzmények mellett nem csoda, de hogy alakult a hangszerválasztásod?*

– Sokszor megkérdezik, hogy mi a „fő hangszereim”, és nem nagyon tudok erre válaszolni. A fő hangszereim a tekerő, a tárogató, az esz-klarinét és a furulya. Ezek között nem nagyon tudok rangsort teremteni. Talán, ha muszáj, a tekerőt mondanám elsődlegesnek, de azt is csak azért, mert azon játszom szinte születésem óta: azt hozom otthonról az éneklés mellett. A másik hármat pedig közvetlenül otthonról, hiszen ezekkel is otthon találkoztam édesapám zenésztársai által. Tekerővel már hároméves koromban színpadra kerültem a Bokros zenekarral. Ráadásul Franciaországban, a világ egyik legnagyobb tekerő fesztiválján.

Aztán, nagyjából tízéves korom körül kezdtem el furulyázni. Azt is azért, mert érdekelt, és a szüleim természetesen észrevették ezt a fajta kíváncsiságomat. Egy keszthelyi tekerős találkozóon, András napján együtt mulattunk Dóra Áron, furulyás barátunkkal. Amikor hazaértünk, akkor a szüleim mondták, hogy ha szeretném, akkor Áron eljönne hozzánk, hogy tanítson engem furulyázni. Nyilván nem kellett kétszer mondani!

Egy szombat délután megjelent nálunk Áron, és onnantól nagyjából két és fél éven keresztül járt hozzánk szinte hetente. Furulyáztunk egy-két órát, aztán Áron valahogy mindig ott ragadt nálunk szinte hajnalig, mert elkezdődött a baráti-szakmai eszmecserejünk édesapámmal. Én ott ültem a konyhaasztal mellett és tágra nyílt szemekkel hallgattam „a nagyok” beszélgetését. Ilyenkor Juhász Zolti is rendszeresen átbiciklizett hozzánk. Elég komoly szakmázás folyt az asztal körül, és mondanom sem kell, hogy gyakran a hangszerek is előkerültek. Ilyen körülmények között tanultam, tanulhattam furulyázni.

Aztán jött az esz-klarinét, ami a furulya után már nem jelentett akkora újdonságot. Ennek a hangszernek az alapjait egy tekerős tábor alkalmával Lipták Péter mutatta meg, és onnantól magam tanultam tovább. Elég volt a fülemre hagyatkozni abban, hogy mit kéne, aztán a kérdés már csak a hogyan volt.

Ezek után jött a tárogató, amihez először Borbély Misitől kaptam segítséget, illetve később Dsupin Palihoz is elmentem. Éppen szilvalekvárt főztek. Főzés közben tá-

Szerényi Béla, Szerényi Domokos, ifjabb Szerényi Béla (2010)

Ifjabb Szerényi Béla – fotó: Timár Mátvás

rogatóztunk, meg hosszúfurulyáztunk, ami azért maradt meg bennem nagyon, mert egészen addig a napig utáltam a szilvalekvárt. Meg sem bírtam kóstolni! Ott pedig pusztá kézzel nyalakodtuk a még langyos, bogrács szélére keveredő lekvárt. Azt hiszem, ezt az élményt életem végéig nem felejttem el... Így kaptam meg azt az alap tudást és segítséget, amire építve a saját ízlésem és elképzelésem szerint tovább tudtam képezni magamat.

– ...és akkor még nem is beszélünk a táncról!

– A tánc ugyanolyan fontos volt számomra, mint a muzsika: a Csillagszeműben kezdtem táncolni hároméves koromban Timár Sanyi bácsi keze alatt. Ahhoz az utolsó generációhoz tartozom, akik tőle tanulhattak. Kisebb koromban még ő tartotta a táncórákat is, később már csak a koreográfiákat nézte végig, és instrukciókat adott, értékelt. Akkor még nem tudtam, hogy ez mennyire fontos tapasztalás, olyan élmény, amit csak most utólag tudok igazán fel-fogni és értékelni. Aztán később Fitos Dezsőéknél, a Szentendre Táncgyűttesben folytattam... egészen múlt év szeptemberéig, amikor a mérleg nyelve végleg a zene felé billent.

– Azért erre lehetett számítani, nem?

– Mindig is tudtam, hogy ez megtörténik valamikor, s úgy tűnik, hogy mostanáig sikerült egyensúlyban tartanom napi szintű muzsikálást és táncot.

– Visszatérve a zenéhez: túl a mestereken, hogyan néztek ki az intézményesített zenei tanulmányaid?

– Én, gyerekként népzeneét nem tanultam intézményi szinten, ami talán ilyen környezetben nem is csoda. Viszont szüleim nagyon fontosnak tartották, hogy járjak zeneiskolába és a klasszikus zenei műveltséget is magamra szedjem. Zongoráztam, és persze volt szolfézs, zeneelmélet is. Az utóbbiakat eleinte nem igazán kedveltem,

illetve csak akkor, ha olyan tanárt fogtam ki, akinek a személyisége megfogott, és általa fel tudtam fogni, hogy ez tényleg fontos. Utólag úgy látom, hogy a népzeneben lubickolva hatalmas szabadságot élhettem meg, ugyanakkor az, hogy kottából eljártsszam ugyanazt nyolcvanegyedszerre is, nem volt vonzó. A népzeneét látás és hallás útján, egy közösség részeként tanulhattam, s ebben nem szerepelt az a fajta „gyakorlás”, amivel a gyereket ki lehet kergetni a világból. Nem volt gyakorlásélményem, és a kottából olvasás sem hozott gyerekként lázba, ahogy a mechanikus másolás és ennek begyakorlása sem kötött le. A klasszikus zene – akkor úgy éreztem! – leláncolta azokat a szabadságfaktorokat, amiket természetesnek vettem.

Aztán a mestereim, akikről már szó volt, felnyitották a szemem, hogy a klasszikus zenében is lehet helye az improvizációnak, és megvannak a szabadság lehetőségei. Például konziban a zongoratanárom az én óráimra a két zongorás termet kérte ki, így a darabok lényegi részeit hallás után, együttmuzsikálással tanulhattam meg, amihez kiindulóalapként társult csak a kotta.

– Szerencsés vagy, sokan nem jutnak túl a klasszikus zene kapcsán ezeken az akadályokon. Neked mikor sikerült?

– Viszonylag későn, a konzi előtt jöttem rá, hogy ahhoz, hogy Zeneakadémiára mehessek, mindenképpen rá kell gyúrni a szolfézsra és zeneelméletre. Tizenegy-tizenkettedikben jártam konziba, és előtte egy évet jártam magántanárhoz: Balassi Barnabás orgonaművészhez, aki a Batthyány téren a Szent Anna plébániatemplom kántora. Vele és tőle sikerült úgy felzárkóznom zeneelméletből, hogy közben a Szent Anna templom hatalmas orgonáján gyakorolhattam. Ez önmagában is olyan élmény volt, hogy ha ez nem fog meg, akkor semmi. Barna mutatta meg nekem, hogy a fix zeneelméleti példasorokon begyakorolt szabályokat tudva saját akkordfűzéseket is lehet alkotni, és ezeken keresztül is vannak „kiskapuk”, improvizációs lehetőségek. És ha az ember elég ügyes, akkor még a szabályokat is át lehet lépni, ha „jól szól”. Túlzás nélkül állítom, hogy Balassi Barnabás európai szinten is az egyik legnagyobb európai orgona-improvizátor, aki emellett nagyon jó tanár, és azóta mondhatom, hogy nagyon jó barát is. Több közös koncertünk volt az elmúlt években, a klasszikus zenéhez való hozzáállásomat gyökeresen megváltoztatta, a népzenei kutatásaimnak, meglátásaimnak pedig új szárnyakat adott, több irányból nyújtott megvilágítást.

Aztán persze tovább tágult a horizont, hasonló, megélesekben gazdag tapasztalatokat szereztem a jazzről is, itt Nagy Jánost és László Attilát kell megemlítenem elsősorban, akiktől rengeteget tanultam.

– Úgy tűnik, hogy a személyes emberi kapcsolatok a tanulás során elengedhetetlenül fontosak számodra!

– Az, hogy milyen zenéről milyen benyomásokat szereztem életem során, és ehhez milyen hozzáállás társul, nálam minden esetben személyekhez köthető. Konkrét emberek tudták nekem átadni a zenei élményt és a tudást. Lehet, hogy soha nem leszek klasszikus zenész vagy jazz-zenész, de az ehhez tartozó tudást legalább annyira megtanultam tisztelni és szeretni, mint a saját zenei világomat, illetve minél több irányba tágítottam ismereteimet, a saját népzenei anyanyelvem is annál érthetőbb és kifejezhetőbb számomra. Bár milyen zenei világ felé fordulok, ha az adott ember ugyanannyira bolondja a saját zenéjének, mint én az enyémnek, akkor az engem inspirál, érdekel és adott esetben együttműködésre sarkall.

– Miért volt fontos a Zeneakadémia elvégzése?

– Aki népzenevel akar foglalkozni, annak több választása van: a pedagógia, a kutatás és az előadóművészet. Vagy mind egyszerre. Az előadóművészethez nem kell diploma, egyik táncházban vagy koncerten sem kéri el a zenésztől a diplomamásolatát. A pedagógus-, illetve a kutatói pálya teljesen más, ezekhez a legjobb út a zeneakadémiai diploma.

Az, hogy én tanítsak, soha nem volt életcélom, mindig is előadóművész leszek elsősorban. Viszont nagyon szeretek tanítani... addig, amíg nem megy a koncertezés rovására és élményt adhatok a tanítványaimnak. Úgy szeretek népzénet tanítani, ahogy magam is tanultam. Egyfajta élménypedagógia. Azt gondolom, hogy a zenei példamutatás a legnagyobb formáló erő, hiszen a gyerek akaratlanul is mindent másol, a pedagógusnak csak arra kell figyelnie, hogy mit másoljon.

A Covidig nem gondoltam, hogy bármikor is rendszeresen tanítani fogok. Annyi koncertem volt, hogy szóba se jöhetett egy ilyen kööttség, de ezt jócskán átrajzolta a járvány. Gödön kezdtem tanítani a Búzaszem Iskolában, ami eltartott nagyjából három évig, de a mai napig visszatérek havonta egy-egy kurzust tartani. Tanítottam a Zeneakadémián is, most pedig az Óbudai Népzenei Iskolában tanítok. Itt találtam meg azt a közeget, hozzáállást – értsd alatta a tanári kart, a szülői közösséget és természetesen a diákokat is –, akikkel nagy öröm számomra foglalkozni. Decemberben például másfél napot töltöttem Moszkvában egy koncerttel, amiben benne volt a húszórás utazás is... Aztán, ahogy leszálltunk a repülőről, már mentem is Óbudára tanítani. Még ilyen extrém helyzetben, semennyi alvással is jól esett a diákjaimmal foglalkozni, mert ugyanezt a lelkesedést, csillogó szemeket kapom tőlük vissza. Ezzel együtt én nem az a tanártípus vagyok, aki kizárólag a tanításnak él.

A koncertezés a „főállásom”, ez pedig innentől valójában hobbi!
 – *Beszéljünk a muzsikálásról, a zenei projektekről!*
 – Jelenleg az elsődleges projektem a Magyar Banda. Korábban, szinte mostanáig, sok-sok előadóval zenéltem egyszerre. Gyerekként nyilván édesapám mellett muzsikálhattam, vitt magával mindenféle. Később már én mentem helyette, aztán a sok hangszer miatt is persze, elég keresett lettem, és egyre több helyre hívtak. Sok-sok éven át sok előadóval, sok zenekarban, műfajban dolgozhattam. Igyekeztem mindenhol a maximumot nyújtani, és közben táncoltam is. Ezt is lezárta a koronavírus-járvány. Lehetőségem lett végiggondolni, mi az, amit én szeretnék csinálni. Egészen addig saját zenekarom, saját projektem nem nagyon volt, mentem, ahová hívtak. A járvány előtt Hurdy-Gang néven volt saját projektem, ami népzénet és jazzt házasító világzenei formáció volt, de kiírtam már magamból azt, ami ebben a témában bennem volt.

Arra ébredtem rá, hogy nagyon kevés autentikus népzénet játszottam a megelőző időkben. Berecz András mellett kapom meg ezt a lehetőséget a mai napig, illetve Sebestyén Mártával a régizenei áthallások mellett. Elhatároztam, hogy ha újra lehet koncertezni, akkor azzal szeretnék foglalkozni, ami tényleg a legjobban leköt és közel áll a szívemhez. Persze, arra is rájöttem, hogy ehhez a közeget nekem kell megteremtennem. Ebből nőtt ki a Magyar Banda.

Eleinte projekt alapon működött: összeszedtem azokat a zenés barátaimat, akikkel emberileg és szakmailag is szimpatizáltam. Kezdetben csak egy-egy alkalomról szólt a közös zenélés, de már akkor is javarészt a későbbi Magyar Banda muzsikusai vettek körül. Aztán kiderült, hogy szeretünk együtt zenélni, és egy rugóra jár az agyunk is.

– *A „megállították a világot” neked lehetőséget teremtett.*
 – Igen, például nagyon sok időt töltöttem a kényszerpihenő alatt a népzenei gyűjtések hallgatásával, tanulmányozásával. Ez új élmény volt, hiszen korábban a gyűjtéshallgatás is mások révén valósult meg, nagyon kevés időt töltöttem akkoriban azzal, hogy magamtól leültem gyűjtéseket hallgatni. Éppen azért, mert édesapámtól és másoktól is direktbe megkaptam ezt közös élményként. Aztán, amikor a járványban nekiálltam a szisztematikus zenehallgatásnak, akkor arra kellett rácsodálkoynom, hogy ezt is, meg azt is ismerem már régebről... Ez jó példája annak, hogy az előttünk járó generáció miként adta át nekünk a tudását, amit olyan gyűjtési körülmények között szerzett, amelyenre ma már nincs lehetősége a fiatal-

A „Gyere, baba!” forgatásán – fotó: Nemes Áron

loknak. Szerintem most pont ezt a generációt kéne ugyanúgy felgyűjteni. Nagy tanulsága van annak – a gyűjtések tükrében is –, hogy például Juhász Zoltán felismerhető módon „juhásszolisán” furulyázik, mégis a vonatkozó gyűjtést utólag meghallgatva, az élmény pontosan ugyanezt nyújtja, mintha már hallottam volna korábban. Erre mondtam korábban, hogy a példamutatás a legjobb tanár. Ez a felismerés adott segítséget ahhoz, hogy a gyűjtéseket a saját értelmezési kereteim között ragadjam meg. Nem is a meghangszerelés a cél, hanem a gondolkodásmód mély megismerése. Én magam is jártam és járok gyűjteni főleg pásztorokhoz, s ezek a személyes élmények és kötődések tudják leginkább közel hozni ezt a zenei világot. De a kérdezősködést először a saját családban kell elkezdeni! Enélkül szerintem ezt nem lehet és nem is érdemes csinálni. Ezekből az inspirációkból és felismerésekből született meg végül a Magyar Banda első lemeze, a *Tizenkét betyár*.

– *Ezekből kiindulva miként definiálnád a Magyar Bandát?*
 – Azt hiszem a Magyar Banda definíciója a „magyar banda”. Így hívták az Alföldön azokat a zenekarokat, amikben magyar paraszzenészek muzsikáltak. Ez meghatározza a zenei stílust, a zenéhez való hozzáállásunkat, és ezáltal a közösségben betöltött helyünket és szerepünket is. Olyan zenészek vannak körülöttem, akik hozzám hasonlóan gyerekkoruktól kapcsolatban vannak ezzel a zenei kultúrával, és ez rányomja a bélyegét a gondolkodásunkra is. Városi ember létünkre anyanyelvünkkel kezeljük ezt a zenei kultúrát. Ebben a zenekarban nem gyűjtés-visszmondás történik, hanem a saját, mai mondanivalónkat fejezzük ki azon a nyelven, amit a meszterektől tanultunk.

– *Vannak, akik fanyalognak a Magyar Bandát hallva?*
 – Fanyalgók mindig vannak, és kell is, hogy legyenek. A kritika mindenképpen jó dolog, s nem csak a pozitív, de a negatív is. Az már másik kérdés, hogy ebből mit érdemes megfogadni. Az mindenkinek a maga keresztye, hogy mihez kezd a külsős véleményekkel. Én azok véleményére adok és figyelek, akik emberileg és zeneileg motiválnak engem.

– *A medencés bulit megmutató Csavargó-klip sikere azt mutatja, hogyan lehet kilépni a viszonylag zárt táncmuzsika világból. De ezt is simán fogyasztották azok, akiket mestereidnek tartasz?*

– Igen. Annak a klipnek volt a legnagyobb visszhangja, s ennek a kilencven százaléka pozitív volt, a maradék pedig nem feltétlenül volt releváns számomra. Sokan voltak pozitív véleménnyel azok közül, akikről nem gondoltam volna, hogy egy ennyire fiatalos megfogalmazás elfogadható számukra. Ez meglepő és jól esik.

Azt gondolom, hogy semmi olyan nincs abban a klipben, amit egy mai fiatal ne csinálna magától. Az, hogy a bikini és a népzene párosa szokatlan, azt gondolom, hogy sokat elárul a mozgalom jelen állapotáról. Azt tapasztaltam a bulizós húszas éveimben, hogy a néptáncos közegekben tartott házibulikban leggyakrabban nem népzene szól. Ahogy az is elgondolkodtatott, hogy nemcsak nem népzene szól, de még világgene sem. Mindenki elkezd berakni az aktuális popslágereket, vagy a klasszikussá érett pop-rock számokat, amiknek gyakran semmi köze a mi közegünkhöz.

– *Ilyen szempontból számomra izgalmas az, ami tőlünk délre vagy keletre zajlik a szórakoztató zenében. A balkánon vagy a törököknél a saját motívumok beépültek még a rockzenéjükbe is.*

– Tőlünk keletre és délre bármelyik rádióadóba belehallgatsz, az ottani muzsikák vagy nyomokban, vagy nagyon is konkrétan tartalmaznak népzenei elemeket. Viszont ezekben az országokban a népzene nem feltétlenül úgy definiáltatik és működik, mint nálunk. Ott a mai napig íródhatnak népzenei ihletettséggű számok nagy arányban. Ez autentikus népzenei szempontból – szintetizátorral és dobgeppel – nem jó, és van árnyoldala. De sokkal stabilabban benne van a mindennapi átlagember fülében a saját zenei stílusuk, mint itthon. A magyar lakosság nyolcvan százaléka vagy nem hallgat népzenei zenét, vagy már akusztikus zenét sem. A magyar popzenében semmi nem hallható abból, ami tőlünk keletebbre és délebbre az alapot jelenti.

– *Van erre a különbségre magyarázatod?*

– Nem hiszem, hogy ezt a jelenséget magyarázni kellene, sokkal fontosabb lenne változtatni ezen. De ez nem egy rövidtávú történet, nem megy egyik pillanatról a másikra. Ez egy sok generációt érintő feladat lehet, aminek az első és legfontosabb momentum a helyzet felismerése.

A népzenei közegekben ma az a legnagyobb probléma, hogy olyan visszahúzó jelenségek is vannak, amelyek tulajdonképpen nem is a zenét vagy a zenei stílust befolyásolják. Például a lemezkiadás és a promóció körül vannak szerintem komoly szemléleti problémák. Ami apró-cseprő dolognak tűnik, de nem az, mert ettől nem csak a zenész megélhetése függ, de az is, hogy miként jut el a potenciális hallgatókig. Az ilyen ügyekben jó lenne tanulni a zeneiparnak attól a szegmensétől, ami elképesztő forgalmat és hallgatottságot generál. Ezt nem csak műfaj, de az előadók szintjén is végig kellene gondolni. Nem veszik észre, hogy ma már alig hallgatnak CD-t? Lehet, hogy el kell engedni ezt a formátumot! Bár mellékesnek tűnik, de egy-egy ilyen kommunikációs hibának súlyos következményei vannak műfaj szinten is.

– *Átlátva a zenei élet visszasságait, s kikerülve a csapdáit, miként képezed el a Magyar Banda jövőjét?*

– Most kifejezetten élvezem, hogy az életem elsődleges és legfontosabb projektje a Magyar Banda, és ezen keresztül nagy közönségnek tudom átadni azt a gondolatosságot, amit fontosnak tartok. Szeretném ezt a projektet minél magasabbra juttatni, hogy szólhasson népzene a legnagyobb könnyűzenei színpadokon is, anélkül, hogy az autentikus alapritmikán, kíséretben, dallamvilágon, ornamentikán bármit is változtatnánk. Az, ahogyan a zenekar az elmúlt másfél évben halad, nagyon reménytelen. Én figyelem a legkíváncsibban, hogy hová lehet kifuttatni ezt az egészet! Az, hogy a népzene felkerüljön a fesztiválok nagyszínpadaira, azért is fontos, mert a mai szabad zenei piacon pillanatnyilag erősen alulreprezentált ez a műfaj, pedig el lehet érni a közönséget. Térjünk vissza erre tíz év múlva!

Grozdits Károly

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2025. MÁRCIUS 1. SZOMBAT 19:00

Fantomfájdalom – Székesfehérvári Balett Színház

MÁRCIUS 2. VASÁRNAP 19:00

A Szél kapuja – Artus – Goda Gábor Társulata

MÁRCIUS 5. SZERDA 17:00

Körtánc – Magyar Állami Népi Együttes

MÁRCIUS 7. PÉNTEK 19:00

Lutte of Birds – Frenák Társulat

MÁRCIUS 8. SZOMBAT 19:00

Körforgás – Bozsik Yvette Társulat

MÁRCIUS 9. VASÁRNAP 11:00

Hamupipóke – Duna Művészegyüttes

MÁRCIUS 12. SZERDA 10:30; 15:00

A legkisebb boszorkány – Budapest Táncszínház

MÁRCIUS 13. CSÜTÖRTÖK 10:30; 15:00

Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

MÁRCIUS 14. PÉNTEK 19:00

Édeskeserű – Magyar Állami Népi Együttes

MÁRCIUS 22., 23. 19:00

Lear – Szegedi Kortárs Balett

MÁRCIUS 30. VASÁRNAP 19:00

A Duna balladái – Duna Művészegyüttes

KISTEREM

MÁRCIUS 8. SZOMBAT 9:30; 11:00

Tündérhinta – Fitos Dezső Társulat

MÁRCIUS 12. SZERDA 17:00

Kulisszák mögött – Nemzeti Táncszínház

MÁRCIUS 15. SZOMBAT 19:30

Radnóti Miklós: Bori notesz
Ülj Közlebb Produkció – Duna Táncműhely

MÁRCIUS 19. SZERDA 19:30

Zárt ajtók – VASAS MŰVEK

MÁRCIUS 27. CSÜTÖRTÖK 10:00; 18:00

Kamaszodók – Fitos Dezső Társulat

MÁRCIUS 31. HÉTFŐ 09:00; 13:00

Talpak alatt – Duna Táncműhely, a Káva Kulturális Műhely

ELŐTÉR

MÁRCIUS 22. SZOMBAT 11:00

Ringató foglalkozás – Apa, ma játssz te is!
Gáll Viktória Emese

MÁRCIUS 2., 9., 16., 23., 30. VASÁRNAP 10:00

Köketánc – moldvai és gyimesi gyermektánc és
kézműves foglalkozás – Sándor Ildikó

További előadások: www.nemzetitancszinhas.hu

Nemzeti Táncszínház

Vígan zengjetelek, citerák!

Hangszerkiállítás a Néprajzi Múzeumban | 2025. január. 23. – 2025. június 29.

Kurátor: Pálóczy Krisztina; a kurátor munkatársai: Maczó Villó Ilona, Wittmann Viktória; szakmai lektor: Pávai István; szakértők: Borsi Ferenc, Brauer-Benke József; kiállítástervezés: DE_VISION, Boldizsár Tamás; grafikai tervezés: DE_FORM

A citera az egyik legelterjedtebb, legkedveltebb népi hangszer volt egykor a hagyományos magyar közösségek zenei életében. Egyszerű felépítése miatt ügyes kezű falusi emberek is el tudták készíteni, gyakran kísérte a házi mulatságokat, közösségi munkaalkalmakat. Az újjáéledő népzenei mozgalmaknak és az 1990-es évektől szerveződő népzeneoktatásnak köszönhetően napjainkban ismét virágkorát éli. Zenei foglalkozásokhoz már óvodás kortól szívesen használják, mert viszonylag könnyű megtanulni rajta játszani, és a vendéghúrok miatt a dallam mellett rögtön egy egyszerű kíséret is megszólal.

A Néprajzi Múzeum különböző gyűjteményeiben mintegy háromezer népi hangszer található a világ minden tájáról, így a 2025. január 23-tól 2025. június 29-ig látható *Vígan zengjetelek, citerák!* című hangszerkiállítás a citeratípusok széles spektrumát mutatja be.

A kiállítás fő hangsúlya a magyar nyelvterületen használt citerák megismertetése, ehhez a Néprajzi Múzeum Hangszergyűjteményéből válogatott a kurátor. Ezenkívül a citerák organológiai, azaz hangszerismereti jellemzőiről, szerkezeti felépítéséről, hangolásáról és a citerázás alkal-

mairól is részletes képet kaphatnak a látogatók. Az első citerák a XIX. század végén kerültek a múzeumba. A Hangszergyűjtemény jelenlegi százötven citerája mellett az egyéb, főleg nemzetközi kollektívák további ötven citera típusú tárgyat őriznek – közülük a legrégebbi datált darab 1868-as. Az idők folyamán több neves hangszerkészítő – többek között Tuka Zsigmond, Budai Sándor, Nácsa János vagy Bársony Mihály – alkotásával gyarapodott a gyűjtemény, illetve a múzeum népzenekutatóinak köszönhetően számos citerajáték-felvétel is fennmaradt.

A bemutatott közel kilencven hangszer mellett az élményt húsz hangfelvétel és három film egészíti ki. Az egyik videón Gáts Tibor hangszerkészítő mester avat be a citerakészítés rejtelmeibe. A látogatók megtekinthetik továbbá a citera ősenek, a monochordnak a működését, és kipróbálhatják, milyen játszani egy diatonikus és egy kromatikus citerán – a tanulást film és interaktív eszköz segíti.

A kiállításához kapcsolódóan a múzeum felhívást tett közzé a citerát kedvelő amatőr és professzionális zenészek, együttesek, diákok és tanárok számára, hogy a magyar nyelvterületen ma működő citerajátékosok és

zenekarok is láthatóvá, meghallgathatóvá váljanak a tárlaton egy digitális térkép segítségével. Az ő bemutatásuk mellett a múzeum a citerazene hagyományának továbbadásában is elkötelezett.

A tárlat múzeumpedagógiai sarkában a citera díszítése és motívumvilága kap külön figyelmet. Itt próbálható ki okostelefonon egy új fejlesztésű interaktív játék is. Az EthnoFusion (ethnofusion.neprajz.hu) a budapesti Néprajzi Múzeum bárhomonnan elérhető online alkalmazása, amely arra biztat mindenkit, hogy a kreativitás jegyében ismerje meg és „hangolja magához” az 1872-ben alapított intézmény gazdag népzenei gyűjteményét. A felhasználók modern zenei alapokkal, effektekkel keverhetik eredeti népi hangszerek – citera, furulya, tekerő, duda, cimbalom, brácsa, sakuha-csi, kotó – hangjait, majd a saját mixüket el is küldhetik maguknak.

Februártól a zenészek közreműködésével élő citeramuzsikát is igyekszik a falai közé csempészni a Néprajzi Múzeum. Szombatonként a kiállítás saját színpada koncerteknek ad majd helyet, a gyűjtőkampányban részt vevő zenekarok fellépésével. Havonta egyszer *Muzsikamorzsolón* tanulhatnak, énekelhetnek együtt a családok.

A gyűjteményre épülő friss, kreatív alkotóerő a citerakiállítás egészére jellemző. A tárlat arculatát a hangszer karakteres elemei inspirálták, különösen a húrok ritmikus, dinamikus mozgása, a hangszer egyszerű, mégis egyedi formavilága, és az általa megszólaltatott zene lüktetése. Az absztrakt formák és vonalak a hangszer tradícióját és kortárs megközelítését ötvözik, miközben a zene időtlenségét hangsúlyozzák.

A kiállítás meglepetése, hogy nemcsak a magyar citerázás hagyományait mutatja be, hanem 2025. március 21-től szensációs anyaggal is kiegészül majd: a Csungkingi Kínai Három Szurdok Múzeum válogatása Kína ősi hangszerét, a kucsint ismerteti meg a magyar közönséggel. ■

MÁRCIUSI TEMATIKUS KURÁTORI

TÁRLATVEZETÉSEK A GYŰJTEMÉNYI KIÁLLÍTÁSBAN

2025. márc. 1. 11:00–12:30

Népzenekutatókkal gyűjtőutakon – Pálóczy Krisztinával

2025. márc. 2. 11:00–13:00

Vetett ágytól a festett kanapéig – Molnár Tamással

2025. márc. 8. 11:00–12:30

Fedezd fel a nagyszabású kiállítást Szarvas Zsuzsa főkurátorral!

2025. márc. 9. 11:00–12:30

Látható és láthatatlan Afrika – Földessy Edinával

2025. márc. 16. 11:00–13:00

Tündérország Keleten – Almási Almával

2025. márc. 22. 11:00–13:00

Népművészet újra meg újra! – Tasnádi Zsuzsannával

2025. márc. 29. 11:00–13:00

Matyó történetek – Fülöp Hajnalkával és Koltay Erikával

2025. márc. 30. 11:00–13:00

Őshazakutatók hagyatéka – Hajdu Ágnessel

Vígan zengjetelek, citerák! – Hangszerkiállítás a Néprajzi Múzeumban | Fotó: Incze László

Művészetek Völgye – Hagyományok Háza Folkudvar
Fotó: Hont Angela

Budapest Music Center – Opus Jazz Club
Fotó: Becze Ferenc

„Az éneklés örök hívás”

Beszélgetés Bognár Szilviával

Bognár Szilviát számos kiváló népzenei és világzenei együttes énekeseként ismeri az ország minőségi kultúrára fogékony része – a másik része nem ismeri, sem őt, sem azokat az értékeket, amelyeket zenéjével és személyével képvisel, sem a hozzá hasonló utat járó művészeket. Egy sokféle témát átfogó, igazán pozitív kicsengésű beszélgetés után (elnézést, sneak peek) szinte furcsán érzem magam, hogy valami felhangosította bennem ezt a gondolatot. Ugyan miért is olyan fontos megemlíteni ezt egy, immár Prima díjas, nagy elismertségnek örvendő énekes-előadóművésszel készült interjúban, akinek nemcsak a hangjából, hanem a tekintetéből, egész lényéből az első tavaszi napsugarak ereje árad? A válasz nem lehet más, mint az örök és megmásíthatatlan, már-már nyugalommal summázott csalódottság társadalmunk és az azt működtető erők egyensúlyt veszített értékrendjében, gondolat- és érzelmvilágának, érzékelésének és látókörének beszűkültségében, melybe sajnálatos módon nem férhet bele – hiszen fel sem tűnik benne – az instanton kívül más halmazállapotú fogyasztanivaló a kultúra tekintetében, tehát Bognár Szilvia finom, árnyalt előadásmódja és zenei üzeneteinek sokrétűsége sem. Csalódottságom élet persze tompítja az öröm és a büszkeség, mert úgy alakult, hogy számomra, és még sokak számára a belső mélységek felé vezető út a biztos választás, és úgy érzem, azok közé tartozhatok, akik a maguk módján „figyelnek a háttérből, akikhez eljut az üzenet”.

– Először a 2007-ben megjelent „Szájról szájra” albumon hallottam a hangod. Nagyon megfogott az elegáns visszafogottságod, a tiszta jelenléted, ami véleményem szerint ma is ugyanúgy jellemez téged. Számomra akkor tűnt fel talán először, milyen nagy különbségek lehetnek az aránylag kötött magyar népi éneklés műfaján belül egyes stílusok, megszólalás-, illetve előadásmódok között. Milyen élmények maradtak benned azokból az időkől?

– Elsősorban az akkori élethelyzetem határozza meg ezeket az emlékeket, ugyanis 2006 decemberében, tehát alig egy évvel a Szájról szájra album megjelenése előtt született meg az első kislányunk, Janka. Akkor már túl voltunk jó pár koncerten. Nem volt könnyű kisgyermek mellett énekelni és készülni. Miközben rendkívül inspirált engem a közös dalolás, úgy éreztem, igencsak igyekezniem kell, hogy a hangomat és az előadásmódomat is megfelelő szintre tornázzam fel ehhez a trióhoz. Igazi kihívás volt, de nagyon hálás vagyok érte. Nemcsak maga az együtteséneklés jelentett sokat nekem, hanem az ezen keresztül átélt tanulási folyamat is. Mindezt nem szégyellem elmondani, hiszen vidékről érkezve jóval kisebb rálátásom volt erre a világra, ráadásul autodidakta módon, lassan tanultam meg rengeteg mindent arról a sokszínűségről, amit például ez a lemez is megmutat. Abban, hogy kialakult bennem a zenei diverzitásra való figyelem és nyitottság, nagy szerepe van a különféle népek dalait megszólaltató Vándor Vokálnak, akikkel hét évig énekeltem, valamint a párom, Kovács Zoltán jazzbögős zenei látásmódjának, ami sok mindent elindított bennem.

– Mi történt a „Szájról szájra” felállással?

– Ma már külön pályákon fut az életünk, leginkább vagy Szalóki Ágival vagy Herczku Ágival dolgozom. A trió felállás nem szokott megvalósulni, habár márciusban, a Műpában pont lesz egy kivételes alkalom, hogy együtt lépünk majd színpadra.

– Szakmailag mi jelentette neked a legnagyobb kihívást a pályád elején?
– A tudatlanok teljes nyugalomával futottam neki az életnek. A legnagyobb természetességgel fakadt belőlem a dalolás, kislánykoromban sokszor dúdolva aludtam el, édesanyámtól tudom. A Vasi Népdalstúdióba járva is egy teljesen felszabadító élmény volt számomra az éneklés. Ott tapasztaltam meg először ennek a hagyománynak a közösségi erejét, ami ugyan nem úgy működött már, mint egykor, a falusi közegben, de mégis, erősen hatott rám. Akkor jött az életembe az első igazán nagy feladat és egyben lecke, amikor Budapestre kerültem, és meghívást kaptam a Makámba, ahol kénytelen voltam elrugaszkodni a hagyományos kultúrától és annak előadásmódjától. Illetve, Vas megyében három évig énekeltem az Anima Sound Systemmel, ami aztán végképp extrém útkeresés

volt a magam és a népdalok számára, teljesen másképp, mint a Makámban: az Animában hagyományos hangvétellel énekeltem népdalrészleteket egy fúziós, modern zenében, a Makámban pedig új éneklési stílushoz kellett nyúlnom. Volt bennem egy zsigeri tiltakozás, hiszen akkor nagyon erősen kötődtem ennek a kultúrának az autentikus esztétikájához, pedig valójában nem is tudtam még azt mélységében és cizelláltságában sem érzékelni, sem a saját személyiségemhez és a XXI. századhoz mérten reprodukálni. Visszatekintve tökéletesen látom, hogy mit csinálnék másképp, de ezek utak, folyamatok, amiken végig kell menni. Volt bennem egy erős érzelmi ragaszkodás, így nehéz volt az a nyitás, ami által meg tudtam lépni, hogy más műfajokra, más nemzetek dalaira figyelve, különböző technikai megoldásokat, új megfogalmazásokat tanuljak meg és alkalmazzak. Amikor viszont megnyílt ez a kapu, mindezt nagyon izgalmasnak találtam. Számomra kicsit olyan ez, mintha különböző szerepekbe bújnék, de csak egészen finoman, mintha épp csak fátylakat vennék magamra.

– Érdekes téged kérdezni a múltrol, hiszen decemberben egy nagy kiállítás kaptál, amit – a szavaidból ítélve – a kezdetekben talán el sem tudtál volna képzelni.

– Nemhogy akkor, de még később sem számítottam egy ilyen díjra! [Prima Díj a népművészet és közművelődés kategóriában, 2024-ben – a szerk.] Ebben szerepe van többek között annak, hogy úgy érzem, sok mindenben nem tudom és nem is vágyom már követni a mai világ előadóművészeire vonatkozó követelményeit, például a közösségi oldalakon való folyamatos jelenlétet, az állandó tartalomgyártást. Úgy gondolom, hogy ebben a szakmában is jól jön egy megfelelő mértékű exhibicionizmus, de ha az embernek ez nem fakad a személyiségéből, és más utat választ, akkor tudomásul kell vennie az azzal járó körülményeket és lehetőségeket.

– A Zeneakadémia népzene tanszékének oktatójaként hogyan látod, ilyen szempontból még nagyobb nyomás alatt van az új énekes generáció?

– Sokrétű kihívás ma énekes-népdalénekes előadónak lenni, de talán most még nem ennek a teljes feltérképezése a hallgatók fő feladata, hiszen annyi minden van, amit viszonylag rövid idő alatt meg kell tanulniuk! Szoktunk azért ilyesmiről beszélgetni, és tervezük a tanszékvezetővel is az olyan szabadegyetemek létrehozását, amelyeken arról van szó, hogy hogyan tud érvényesülni, milyen pályát futhat be, illetve mire kell készülnie egy olyan énekesnek, aki ma népzene szakon végez. Mindenesetre azt hiszem, hogy ez mindenkinek erősen az egyéni útja, fontos a habitus, a belső motívációk, az, hogy ki, mennyire tud helyt állni akár több fronton is,

milyen készségei, képességei vannak, illetve van-e olyan társa, segítőtje, akivel együtt tud működni és fejlődni. Sok múlik ennek a generációnak az összefogásán is. Fontos, hogy a közös muzsikálások előrevivők, jóízűek legyenek, és a zenészek ne a konkurenciát lássák a másokban.

– *Mit gondolsz, miben tudsz igazán segíteni az énekeseknek akár személyesen, akár közvetve?*

– Mivel néprajz szakon végeztem, nem pedig zeneművészeti egyetemen, nyilvánvalóan vannak bizonyos területek, amelyekben nem én vagyok a legjobb tanácsadó, hanem azok a tanárok, akik zeneakadémiai végzettségüknél fogva nagyon pallérozott népzene-történeti, illetve szolfézstudással rendelkeznek. Ugyanakkor, van egy olyan néprajzi háttértudásom, amit örömmel adok hozzá az énekes főtárgyórák anyagához. De természetesen az éneklésen van a hangsúly, amelyben egészen sokféle konkrét gyakorlati segítséggel tudok szolgálni, mind stílárius szempontból, mind technikai megoldások vonatkozásában. Ez a fő feladatomban. Hozzáteszem azért gyorsan: a népdal, a népzene a mindennapok zenei kultúrája volt a parasztság körében. Önkifejezés, szórakozási forma, az ünnepek, az átmeneti rítusok elengedhetetlen, szerves része. Ma pedig intézményes keretek között tanítjuk, specialistiként bemutatjuk, színpadra visszük, feldolgozzuk. Folyamatos az útkeresés annak vonatkozásában, hogy hol húzódnak az oktatandó anyagok határai, mi a tanítás mind komplexebb formája, mik az elvárások, hogyan kapcsolódunk más zenei tanszékekhez stb. Nem folytatom, ez messzire vezet. Mindenesetre szeretném, hogy amit én tíz év alatt fedeztem fel és tanultam meg, azt a diákjaimnak már sokkal kevesebb időbe teljen elsajátítani! Nagyon boldog lettem volna annak idején, ha valaki megosztotta volna velem ezt a sokféle ismeretet és tapasztalatot!

Azt is szeretném, ha az énekesek megéreznék, milyen lehetőségeik vannak rátalálni magukban arra az önazonos művészeti koncepcióra és útra, ami őket valóban mozgatja. Emellett fontosnak tartom, hogy egy pedagógus emberként is a diákjai mögött álljon. Ez nem azt jelenti, hogy be kell avatniuk a legszemélyesebb problémáikba, vagy hogy nagyon szorosra fognom kellene bárkinek a kezét. Egyszerűen csak megértéssel és nyitottsággal kell viszonyulni mindenkihez, felfedezve az egyén adottságait és tehetségét. Mindenképpen az őszinteség is nélkülözhetetlen: ha úgy látom, hogy valakinek komoly nehézségei, elakadásai vannak, azt ugyanúgy kötelességem kommunikálni felé. Az nem működik, hogy mindig csak tologatjuk a problémákat, várva, hogy majd valahogy megoldódnak. Ezekkel szembe kell nézni!

– *Azt említetted, hogy örültél volna, ha a pályád elején egy tapasztaltabb énekes megosztotta volna veled a tudását. Ebből arra következtettek, hogy nem állt mögötted egy klasszikus értelemben vett zenei, énekesi mesterfigura.*

– Így igaz, nem volt egy konkrét személy, vagy közeg, amihez ilyen módon kapcsolódhattam volna, viszont mindazok, akik engem

Bognár Szilvia – fotó: Falus Kriszta

énekelni hívtak, legyen az Sebő Ferenc, Krulik Zoltán, Kiss Ferenc, a Magyar Állami Népi Együttes vagy Rost Andrea (persze messze a teljesség igénye nélkül), szeretettel és bizalommal fogadtak, és a velük való együttműködésben ki tudtam bontakoztatni a tudásomat és a kreativitásomat is, amikor erre szükség volt. Gyakorlatilag ez a bizalom hagyott engem előrehaladni, illetve sokszor kaptam hasznos szakmai tanácsokat azoktól a művészekről, akikkel együtt dolgoztam. Mindazonáltal a páromat tartom a legfőbb szakmai segítőttemnek.

– *A Vasi Népdalstúdió végző soron milyen szerepe volt a szakmai életében?*

– A Vasi Népdalstúdió, ahová én gimis koromban jártam, nem olyan népzene-tanulási terep volt, mint a maiak. Tanai Erzsébet persze mutatott nekünk konkrét dalokat – igaz, eredeti felvételeket csak félve tárt elénk –, elmondta, hogy hogyan kell ezekről gondolkodni, hogy miként lehet összeállítani egy dalsokrot, hogyan figyeljünk egymásra, de alapvetően hagyott minket menni az utunkon. Mindettől függetlenül nincs hiányérzetem, egy életre szóló útravalóval indultam el a népdalstúdióból.

– *Azt hiszem, sokan hiába vannak olyan közegben, ahol a gyors szakmai fejlődés lehetősége adott, nem elég figyelmesek és nyitottak az őket segíteni tudó információkra vagy történésekre.*

– Úgy gondolom, én igyekszem megfelelő alázattal viszonyulni minden együttműködéshez, másrészt elég nagy bennem a megfelelési kényszer és a maximalizmus, ami biztosan hozzájárul ahhoz, hogy figyelembe veszem a felém jövő impulzusokat.

– *Kanyarodjunk vissza a jelenbe! Változott valami benned vagy körülötted a Prima Díj átvétele óta?*

– Nagyon örültem a díjnak. Meghatódtam, amikor megtudtam, hogy átvehetem, amihez az is hozzájárult, hogy az engem telefonon értesítő hölgy nem egy hivatalos közlést tett felém, hanem kifejezte valódi szeretetét és elismerését a zene iránt, amit tőlem, tőlünk hallott. Egyfajta boldogító megbecsültség érzés volt bennem napokig, aztán kétely, aztán békesség. Mintha a társadalmi megfelelési rendszerben most már valamit felmutatva kicsit „leheverhetnék”. Aztán meg a belém vetett bizalom érzése – hisz még vannak terveim –, és persze az ezzel járó felelősség, hogy még fokozottabban „oda kell tennem magamat”; és akár a szorongás is, ami a felém irányuló vélt vagy valós elvárások következtében születik meg. Tehát valójában egy ilyen díj kapcsán is a belül megélt változások azok, amelyek hatással lesznek a mindennapjaimra, az életemre.

Nagyon érdekes a pszichológiája egy ilyen dolognak. Ez egy kiemelt, de korántsem egyedi pozíció, hisz az ember tudja, hogy hány kollégája van, aki ezt a díjat joggal megérdemelné, mert évtizedek óta teljes odaadással dolgozik a saját területén. Mindemellett megnyugtató, hogy vannak, akik figyelnek a háttérből, akikhez eljut az üzenet. Sok mindentől függ, hogy ki, hogyan tud reagálni egy ilyen szituációra. Nekem nincsenek elvárásaim ezzel kapcsolatban, nagyon örülök minden kedves, felém irányuló gesztusnak és gratulációnak, és azt is el tudom fogadni, ha ezt valaki nem tudja megtenni, vagy csak kötelességből teszi.

– *Szoktál gondolkodni a távoli jövőn? Hogyan tudnád magad elképzelni mondjuk tíz év múlva?*

– Még pont abban a korban vagyok, hogy azt érzem, még egy szép, nagy erőfeszítés befér. Nem tudom, hogy meddig van kifutása ennek a nagy lélegzetvételi szakmai életnek, de azt hiszem, nem vagyok az a fajta előadó, aki még hetvenöt évesen is mindenáron koncertezni akarna. Csak addig szeretnék színpadon állni, amíg úgy érzem, hogy a hangomat karban tudom tartani, amíg meg tudom szólítani az embereket. Ha mindehhez már fáradt leszek, inkább váltok. Bízom abban, hogy megtalálom az utamat akkor is, boldogítani fog sok minden más, és nem hiányzik majd a színpad. A jövőt illetően az is örömmel és megnyugvással tölt el, hogy nagyon élvezem a tanítást! Szeretek tehetséges, helyes fiatalok között lenni, és én magam is sokat tanulok mind az anyagokról, mind az éneklésről, mind az emberekről.

– *Mi az, amiben a zenén kívül még el tudnád képzelni magad?*

– Nem gondolom, hogy teljesen el kellene szakadnom majd a zenétől. A tehetséggondozás még a koncertéletből kilépve is lehet egy fontos feladata az embernek, amihez egyébként továbbra is karban kell tartani a hangot. Az egyetemen most nagyon fontosnak érzem, hogy meg tudjam mutatni azokat a dolgokat, amiket a hallgatóimtól kérek. Az nagy baj lenne, ha csak beszélnék az elképzeléseimről. Egyébként közel állnak hozzám a segítő munkák, bár nem tudom lelkileg hogy bírnék el velük... a kertészkedés pedig elengedhetetlen része az életemnek. Egy szép, nagy kertet művelhetek otthon, ami egy mentálhigiénés projekt is nekem – a művészi része is, a földtúrás is, és minden, ami ebben benne van, komplexen. A pandémia persze engem is elgondolkodtatott, mi minden mással foglalkozhatnék, és volt egy egészen konkrét, kerttel kapcsolatos ötletem, mivel biológia szakot végeztem. A szüleim első kertjét én rendezhettem be tizenévesen, és ez azóta is nagy szenvedélyem. Szívesen lennék például egy olyan kertészeti tanácsadó, aki a tulajdonossal közösen tervezi meg a látványt, elmegy vele a kertészetbe választá-

ni, növényápolási tippeket ad, elmondja, mit, hogyan érdemes ültetni... De nemrég egy másik dolog is megfordult a fejünkben a párommal. Tudjuk, hogy nagy igénye van az anyukáknak és a kisgyerekes családoknak arra, hogy olyan közösségi terek jöjjenek létre, ahol foglalkozások, programok vannak, de kötetlenül is együtt lehetnek, játszhatnak, énekelhetnek. Szívesen belevágnánk egy ilyen tér létrehozásába, bár nagy kérdés számomra, hogy vajon az ehhez hasonló, pozitív dolgokból lehet-e elég pénzt előteremteni a megélhetésre.

– *Volt már valaha, hogy úgy érezted, abba kellene hagynod a zenét, hogy elvesztetted a hited ebben az útban?*

– Persze, nem is egyszer. Általában akkor billentem el, amikor valamiért kevésnek éreztem magamat vagy a lehetőségeimet. Ilyenkor esetleg megszületett bennem egy fájdalom azzal kapcsolatban, hogy mi az, amit nem érhettem el. Már a legelején volt egy meghatározó élményem, amikor még vasi népdalstúdiós voltam és Tannai Erzsi odaadott nekem egy Muzsikás-kazettát, amin Sebestyén Márta azt énekelte, hogy *Kiskoromban árvaságra jutottam...* Az első versszak után lekapcsoltam, mert azt éreztem, hogy olyan messze vagyok tőle, mint Makó Jeruzsálemtől. Inkább elvette a kedvemet a felvétellel bennem megjelenő, távoli cél, mintsem erőt adott volna. Azt gondolom, hogy alapvetően előrevivő, ha az emberben időről időre felmerülnek kérdések és kétségek, de az utóbbiakat mindig ki kell egyensúlyozni azzal, hogy reálisan próbáljuk látni a hivatásunkat. Hinni kell abban, vagy adott esetben vissza kell szerezni a hitet, hogy van, amit csak én vihetek az Üveghegy elé – ugyanis mindenkire rá van bízva valami nagyon fontos, amit oda kell vinnie, az Óperenciás-tengeren túlra, a háromszázhatvanöt toronyú vár kapujához. Ezt a Lázár Ervin meserészletet (*Az élet titka*) a Prima Díj kapcsán is mottóként használtam. Ebben az egyensúlyozásban nyilván rengeteget segít a közönség visszajelzése, szeretete, azok az impulzusok, amelyek révén az ember megbizonyosodik róla, hogy gazdagítani tudja a hallgatóságát, mert másoknak erőt, vidámságot, vagy épp a nehéz helyzeteken való átsegítést jelent egy-egy dal, muzsika.

Visszatérve az eredeti kérdésre: habár nem vagyok egy rajongó típus, attól még nagyon meg tud ragadni egy-egy zene, el tud varázsolni egy ének, egy személyiség. Minden alkalommal, amikor meghallok egy zseniális előadást, az egyrészt rámutat arra, hogy a zene, az éneklés örök hívás az életemben, ugyanakkor emlékeztet, hogy ahelyett, hogy összehasonlítanám magamat bárkivel, fel kell ismernem, és meg kell tudnom határozni a saját utamat, a saját helyemet a világban, és vele együtt elfogadnom a számomra megadott lehetőségeket, kihívásokat. Pontosan tudom, hogy ha más életutat járok be, akkor lehet, hogy én is énekelek a Carnegie Hallban, de valójában erre sosem vágytam – sem arra, hogy bejárjam a világ színpadait. Fontos számomra a gyerekekkel, a családdal együtt töltött, megfelelő mennyiségű idő, hogy rendben legyen a ház, hogy eleget lehessek a kertben. Aki több hetes turnékat csinál, vagy rengeteg fellépése van, annak az életében ez törvényszerűen másképp alakul. Én nem lennék boldog benne. Csak annyira vágyom, hogy ne kelljen küzdeni. Hogy az a sok, szerintem értékes muzsika és üzenet kevésbé profitorientált módon juthasson el az emberekhez, ne legyen a piaci szemlélet keretei közé szorítva a művészet. Mondom ezt a kultúra jelenlegi státusza, a zeneipar meghatározó erőviszonyai, s persze a pandémia óta megváltozott tényezők nyomására. Pedig összességében nagyon szerencsésnek érzem magamat, mert nekem sok esetben „csak” azt a jó értelemben vett erőfeszítést kellett megtennem, hogy száz százalékban odategyem magamat. Anynyi mindent hozott, adott az élet!

Varga Veronika

(Megjelent a „Ritmus és hang” blogon, 2025. február 5-én.)

FÜLÖP M. LÓRÁND VERSEI

NEM TUDHATNÁNK? (2024)

Látod!
Este lett, a vén tető aszú,
Sötéten szállt egész seregnyi néma holt.
Zászlós sörényű, csillogó lovak
Oszlanak, nézd, a füttyülő levegőben!
Port vert az úton és dobolva izzadt,
Hogy összetörte már a fájdalom.
Arkangyalok sem védenek,
Tovább folyik, s árad tovább a fénytelen

Asztalodnál. S mintha élnél lágy iszapban,
Zápor marsolt át a gyöngye erdőn,

Összevissza zaj lesz,
S ha jó a nyár,
S napos hajnalon
Zöldje között az elandalodott
Egünkre láng fut és a földre hull
S elernyed, nincsen semmi dolga.

Most mentél el, öt perce sincs,
Odakinn már setteng a reggel
Csaknem minden nyugodt,
S reggelente fényes és hideg patakba
Ott bújkálsz mindörökkön:
Két karodban ringatózom

Pihen e hűvös, barna test.
Oly némán éltél és szakállasan
Lassabban szívárogt az égen,
Immár a félelem sokszor szíven érint
Tudtuk, hogy meghalsz, tudtuk s mégis (oly
Immár) a rémes sár ölében fekszel.
Költő vagyok és senkinek se keltek,
Úgy éltem akkor, mint gyerek,
S a csönd majd újra permetezni kezd.

A MAGYAR UNALOM (2023)

Unatkozók s halálra-untak:
Nem tudom, hogy mikor jön életem vége,
Az én könnyeim már szárazok.
Lázáros szomorú nincseimre,
Mint ó képeken meztelen angyalok,
Akit én megcsókolni nem akarok.
Sok volt a bűn, az éj, a vágy,
A lelkem immár nem buzog.
Készül egy szegény halott, halott.

Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig,
Akkor is ha nótát mondok
Gyötrött és tépett magamat
Térítsd vissza, ha lehet.
Olyan igazán szenvedőnek
Konganak az elhagyott termek.

S hűségnek aranyos kora,
Eféle bolond s nagyszerű
Góg és Magóg fia vagyok én,
Gögöknek gógje, nagy Góg: az enyém.
Nytított sírokat léptem által,
Akárki helyén éltem volna.
Láttam mindent:
Óh, ez a magyar Pusztá.

Paraszt Apollónak termettem,
Oly szomorú embernek lenni.
Legszebb ágyamban szerelmek nem dúltak
Igaztalan szájjal,
Tetszett sorsomnak amarra fordulni
Ily szerelemmel.
Király vagyok és te királyné,
Ugy-e kívánsz? Én is kívánlak.
Seb vagyok, tüzes, új kínra éhes,
Olyan mindegy, csókunk mifajta,
Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek.

„Fülöp Lóránd vagyok, népzeneész és hangszeroktató. Szamosújváron nevelkedtem és tanulmányaimat Kolozsváron folytattam. Jelenleg Kolozsváron igyekszem átadni tanítványaimnak azt a zenei tudást és tapasztalatot, amit az elmúlt években szereztem. Az irodalom iránti érdeklődésem már kisiskolás koromban elkezdődött. Akkoriban is született egy-egy vers házi feladatként vagy egy versenyre való jelentkezés végett, viszont a mostaniak egyfajta tisztelgésnént jöttek létre nagyjaink előtt 2020 óta a költészet napja alkalmából. Nem saját sorok ezek, viszont hasonló gondolataim és azonos érzéseim sikerült egy versbe szedni a »Kosztolányi-módszerrel«.”

KORAI SIRATÓ (2022)

Magamban bíztam eleitől fogva,
Istent alkotok (szívem szenved).
Ne higgyetek értetlen bűneimnek!
Dehát kinek is szólanék?
Egy keserű nép sír belőlem,
Nem én kiálltok, a föld dübörög.

Góg, akarás sokakat vitt el,
A háború s minden borzalom
Zúgása, melyben tompa a jajgatás.
De ha nem akarod, ne hallgasd meg szavam!
Amíg elkészül ez a költemény
Guggolok lim-lomok között.

Piszokban élünk és meghalunk,
Oh égbolt csontos tisztasága...
Láttam Uram a hegyeidet!
Istenem, én nagyon szeretlek
Takarékos emberhez illőn!
Isten megcsókolja minden arcom,
Ki maradna még komoly és erős?
Ujjong, eltéved, sírdogál
Sötét hitem, szent hömpölygő folyam.

Komoly, komor, magányos, bús templomkert vagyok.
Íme, hát megleltem hazámat!
Nyafog a táj, de néha némaság,
Amit a szívedbe rejtessz,
Leülepszik, nem illan el a bajom.
Hangja úgy bűg, mint a nagy harangé:
Az ördög csúszkál oldalain föl-le
Tar ágak bogak rácsai között.
Jaj majdnem összenyom a félelem
Ahogy úr lelkemen.

Annyit néztem, hogy belefáradtam

S a többi nép közt elvegyültem én,
Elpazaroltam mindenem.
Gonosz gazdáim nincsenek.
Gondoljátok meg: Ezen a világon
Ennyi a kín, világot vált valóra,
Mérgeket hordanak szerte körül, nyelik a füstöt, nyelik a gőzt.

WASS-AKARAT (2021)

Mikor a tavasz osztja verseit
Idegen éghajlat alatt,
Ne bánd, ha jó a forduló:
De lassan változnak a csillagok...
„Elöttem vad sziklák merednek”,
Nem egyszáz, nem kétszáz, sok száz éves nóta.

Körülöttünk ezüst a rét.
O, régi otthonom, fáj a szívem érted.
Rongyolt hitemmel leborítva
Rád gondolt és nagyot sóhajtott.
Uram, én jó akartam lenni...
Pallón haladtam át,
Túl a ködbe burkolódzó fákon.

Palackomat a tengerbe vetem,
Olyan jó volna messze menni!
Lovat, otthont, hazát...
Idegen föld csavargója!
Te, vagy én? Vagy a harmadik?
Idegenek. Magam vagyok.
Keresztet építeni, szörnyű-szépet.
Uram, ki fönt az égben
S mesék tavában, mélyen mélyen.

Nyíljék ki lelked legszebb csók-virága.
A szertartásnál ne legyen beszéd,
Legyen versem egy koporsó.
„Jaj, mért sírják?
Az életünk egy furcsa kis mese...”

Kerüljük egymást ősi daccal:
Istenem, Istenem, de elhagytál engem!

Sebő Ferenc: Gondolatok Dobszay László 90. születésnapján

Tizennegyedik éve, hogy Dobszay László, a tudós, művész és pedagógus eltávozott közülünk. Elmondhatatlan úr támadt utána. Nem valamiféle jubileum ad okot erre az emlékezésre, nem. Rémült kiáltás, közérdekű figyelmeztetés akar inkább lenni, hogy a felejtés tompa köde rá ne ereszkedhessen az alakjára és mindarra, amit képviselt. Munkássága ugyanis annyi új ösvényt taposott ki a tudomány, a művészet és a pedagógia rengetegében, hogy attól kell tartani, hogy ezek – ha nem találnak méltó folytatókra – be fognak gyepesedni és örökre bezárulnak számunkra. S kezdődhet minden előlről...

Valamilyen megmagyarázhatatlan okból nem volt híve a revival népdaléneklésnek, pedig hát a gregorián újjáélesztése talán még annál is merészebb revival lépés volt részéről, hiszen e középkori gyakorlatról már hangzó példák sem álltak rendelkezésre, mint a népzene esetében. Mégis, el kell mondanom, hogy mindaz, amit a népzene régizenei értékeiről, gyakorlati alkalmazásának fontosságáról mondott, az mind remek segítséget jelentett a népzenevel való foglalkozás során. Hallgatóink az általa mutatott módszertant követve nemcsak a népdalokat tanulták meg eredeti előadásmódjukkal, hanem nyitottá váltak a történeti, valamint a liturgikus zene iránt is.

Tanárként ismertem meg először, a Zeneakadémia zenetudományi szakának növendékeként. Nem mondhatnám, hogy barátságosan fogadott, egyáltalán nem értette, hogy egy, a televízióban is fel-feltűnő zenész mit keres ezen tanszakon. Egy egész évbe és sok munkámba telt, amíg ez a bizalmatlansága feloldódott.

Elképesztően hatásos előadó volt. Hallgatóit nem letaglózta széleskörű ismereteivel, hanem magával ragadta, szinte egyenrangú társaként kalauzolta az általa jól ismert és áttekinthető tájakra. Az ember úgy érezhette, hogy ő maga is látja, amit a Tanár Úr látatni akar. Ahogy az adatok és tények újabb és újabb fiókokkáit nyitogatta ki hallgatói számára, azzal nem bonyolódott, hanem egyre inkább tisztult a bemutatni kívánt kép. Ehhez persze az a hihetetlen áttekinthetőség kellett, ami az ő fejében már készen kiforrva segítette magyarázatait. Valamiféle olyan komplex „típusfogalom” volt ez (melynek természetéről népzenei írásai is beszámolt), amely lehetővé tette a tárgykozódást a valóság zavaros dzsungelében, amellyel a jelentőségükhöz mértén tud-

Fotó: Végel Dániel

ta megszűrni az egyes adatok értékét, hogy azok kirajzolhassák a megismerés lehetséges csontvázát, szerkezetét. Egyszerűbben szólva a jelenségek bonyolult halmazába tekintve hihetetlen mértékben „átlátott a szitán”, és amit így megragadott, azt szemléletesen el is tudta magyarázni, meg tudta jeleníteni hallgatói számára.

(Érdekes adalék, hogy amikor az órákon a gregoriánról kezdett nekünk mesélni, az első alkalom olyan káprázatosan lehangoló volt, hogy másodszorra engedélyt kértem, hogy magnóra rögzíthessem az előadást. Felpaprikázva torkolt le, hogy nem kutyukkal kell babrálni az órán, hanem figyelni! Jól szemlélteti ez az eset, hogy rossz tapasztalatokra épülő jogos indulatai néha nem épp a kellő helyre csaptak le, mert néhány hét múlva félrevont és azt mondta: „Úgy emlékszem, hogy készült felvétel a múltkorai óráról. Szeretném elkérni, mert azt hiszem egész jól sikerült összefoglalnom a témát. Használom a most készülő gregorián könyvemhez.” – Sajnálom, Tanár Úr – kellett erre mondanom, – de nem kaptam rá engedélyt.) Ennek ellenére elmondhatom, hogy az általános zenetörténeti ismeretek rám zuhogó áradatában az ő pedagógiai tevékenysége jelentett számomra biztos fogódzót és vázolta fel számomra azt a panorámát, amelyen a népzeneről alkotott ismereteimet is el tudtam helyezni. És követendő, pozitív példa volt számomra az is, ahogy a tudományos eredményeit az élő gyakorlattal vizsgáztatta. A *Scola Hungarica* eredeti szándéka szerint a készülő zenetörténeti

könyv illusztrálására alakult, s ebből a helyzetből nőtte ki magát koncertező és lemezeket készítő együttessé.

Mi, revival népzeneészek megfogadtuk a tanítását, miszerint a népzene dallamokkal együtt megőrzött előadási stílusából lehet leginkább rekonstruálni a sokat éneklő és kifinomultabb énekkultúrával rendelkező régi korok énekeit. (A Scolában sajnos a gyakorlatban nem maradt idő az elmélet hasznosítására és egy ilyenfajta éneklési mód elsajátítására.)

Mivel évfolyamtársaim közül én voltam az egyetlen, akit kifejezetten a népzene érdekelt, megtiszteltetésnek vettem, hogy az akkoriban zajló munkáihoz segítőként csatlakozhattam zenetudományi diáktársaimmal együtt. Korrektúráztunk, adatokat gyűjtöttünk, mutatókat készítettünk. Segítettünk az általa életrehívott CAO-ECE program gregorián témájú nemzetközi konferenciájának lebonyolításában. Érdemes volt részt venni az eseményen, mert különben sohasem hallhattam volna azt az állomáson rögtönzött latin nyelvű köszöntőt, amivel a külföldi résztvevőket fogadta, természetesen fejből. Ott én még muzsikáltam is a végén a Tanár Úr felkérésére, a táncoslábú Karsai Zsiga bácsival szórakoztattuk a fellelkesedett szobatudósokat. (Bár a lelkekre kötötte, hogy aztán ne legyen valami közös éneklésbe torkoljon az előadás, mert az ugye olyan revival dolog, szerencsére Karsai Zsiga erről mit sem tudott, szokása szerint a tekerőlant zenéjére megtáncoltatta az összes jelenlévő hölgyet, és mire felocsúdtunk, már énekel is az egész társaság. És ki volt a fő előénekes? Bizony, a Tanár Úr, aki közben még a szövegeket is fordította a kollégáknak mindenféle nyelveken, még oroszul is.)

Ő ültetett a számítógépre. Akkor, amikor még senki sem használt ilyen eszközt. (Ez tette lehetővé, hogy később otthon az íróasztalomon tudjam elkészíteni *A gregorián ének* kézikönyvének kottagrafikáit és a teljes anyag tördelését, mint ahogy majd a Bartók-féle *Magyar Népdalok* egyetemes gyűjtemény 2. kötetét, és a *Bartók írások* 3. kötetét is.)

Elkezdtek bevinni a nagy *Népzenei Típusrend* adatait az első adatbázisokba. A számítógép alkalmazása jelentősen megkönnyítette a típusrend áttekinthetőségét, adminisztratív hibáinak fölfedezését és azok kijavítását. E munka során kezdtem felfogni a népdalrendezés több évtizedes folyamatának értelmét.

Azt, hogy az ilyesféle rendszerezések nem csupán azért van szükség, mert számítógép híján nehéz lenne visszakeresni egyes adatokat, hanem azért is, mert a dallami rokonság alapján egymás mellé került nagy mennyiségű adat sok olyan új, zenetörténeti információt villant fel a kutatók előtt, amelyre más módszerrel biztosan nem nyílt volna lehetőség. Kimeríthetetlen forrása fakadt fel a historikus zenejászásnak is, kár, hogy e világméretű zenei mozgalom hazai képviselői eddig nem igen éltek ezzel a lehetőséggel.

Amikor az MTA társadalomtudományi főosztálya 1975-ben az *A Magyar Népzene Tára* munkálatainak meggyorsítása érdekében a vizsgálatot kezdeményezett, Dobszay László a következő javaslattal állt elő: mivel az egy-egy kötet előkészítésére szánt időt nem lehet megrövidíteni, a megoldás csak az lehet, ha párhuzamosan folyik a munka, egyszerre több kötetten. Ehhez kell egy sorozatterv, mely az egész népzenei anyag áttekintésével készül, magának a gyűjteménynek pedig *egyenletesen rendezett* állapotban kell lennie.

A Bartók, Kodály, majd Járdányi által kidolgozott rendszerek mindegyike tartalmazta azt az igényt, hogy az azonos dallamok variánsai egymás mellé kerüljenek, lehetőleg *történelmi, stílárius* rendben. Ezt az alapvető elvet keresztezte minduntalan a *szótárszerűség* egyidejű kívánalma. Dobszay László, Szendrei Janka és munkatársainak legújabb rendező munkája ezt az ellentmondást küszöbölte ki a rendezés alapjául szolgáló *új típusfogalom* kialakításával.

Az 1975-ben kapott megbízás alapján nekiláttak a teljes gyűjtemény áttekintésének, és rendbetételének. A dallamok egyfajta evolúciós szempontú lineáris sorba állításának további erőltetése helyett a halmazelmélet módszereit idéző, térbeli rendszerben gondolkodva rendezték el az egymáshoz nagymértékben hasonló dallamcsoportok tömbjeit. Vulgárisan úgy is lehetne fogalmazni, hogy Dobszay és Szendrei Janka a száznolcvanezer dallam stíluscsoportjait mindenféle gépi segítség nélkül, gyakorlatilag fejből rakta össze. Erre az európai gyakorlatban nem tudok példát. (A Tanár Úr elmondása szerint a nyugat-európai konferenciákon nem is tudták értelmezni az erről szóló beszámolóját.)

Nyilvánvaló persze – és erre ő maga is hivatkozik írásaiban –, hogy az új rendezés az elődök nagyszerű munkáján alapul, mivel abba Kodály és Járdányi előzetes rendezéseinek összes tanulsága beépült. Amit ők hoztak újdonságként Szendrei Jankával, s amely nagymértékben segítette a stíluscsoportok nagyvonalú kialakítását, az nyilvánvalóan a jóval cseppfolyósabb szerkezetű gregorián dallamok rendezése során megszerzett módszertani gyakorlat. Munkájuk nyomán egyúttal kibontakozott az európai zenetörténet stílusainak egyedülálló hangzó zenei példatára is, nélkülözhetetlen segítséget nyújtva a régizenet játszó mozgalom számára is.

1978-ban, egy munkaértekezlet alkalmából letettek az asztalra egy kéziratot, mely tartalmazta magát a típusrendet, az ehhez tartozó katalóguscédulákat, valamint az *A Magyar Népzene Tára* további kötetének a már megjelentekhez csatlakozó teljes (kötetekre lebontott) sorozattervét. E tervezet megvalósításával a Népzene Tára további kötetein egyidejűleg többen dolgozva egyszerre jelenhetett volna meg a valamennyi terbe vett kötet néhány év alatt. (A már megjelentekkel együtt tizenhat kötetben.) Ez az értekezletre benyújtott mintegy kétszáz oldalas manuálé, amely tanulmányból és kottákból állt, önmagában megérdemelt volna vagy három ropogós nagydoktori címet...

De ez a *Népzenei Típusrend* sajnos – szakmai közmegegyezés hiányában és mindannyiunk kárára – nem szolgálhatott rendelkezése szerint a további *Népzene Tára* kötetek kiadásának alapjául. 1979-ben a ZTI igazgatója, Újfalussy József salomoni döntése szerint „a stílusrendezés koncepciója egyéni tudományos alkotásnak minősült”.

Így hát a teljes magyar népzenei gyűjtemény tömör áttekintését a három kötetre tervezett *A magyar népdaltípusok katalógusa* I. kötete kezdte meg 1988-ban, Dobszay László és Szendrei Janka személyes alkotá-

saként. A zenetudományi tanszak diákjaként ebben a munkában is részt vettem, az egyes népdaltípusok publikált hangzó változatainak összekeresésével és a mutatók elkészítésével. S még mielőtt bárki elvont és öncélú „tudományossággal” (ami ugye manapság szitokszónak számít!), vagy „elefántcsont-toronyba illő okoskodással” vádolná a fentiekben vázolt törekvéseket, hadd említsem meg, hogy az a manuálé, melyet Dobszay tanár úrtól kaptam, nem csupán becses ereklye számomra, hanem mindennap használt segédeszköz. Ebből tanítok, ennek segítségével tudok tájékozódni a hatalmasra nőtt népdalgyűjteményben, amikor szinte naponta kapok népdalok iránt érdeklődő telefonokat együttesvezetőktől, zenészek-től, tanároktól, diákoktól, lelkes civilektől. Az ugrásszerűen megnövekedett érdeklődés miatt egy ilyen áttekintő jellegű – akár nyomtatott, akár internetes – segédeszközre (*A magyar dal könyve* mellett) most már igen-igen nagy szükség lenne.

A Típuskatalógussal megkezdett publikációk egy majd' kétszáz éves gyűjtő és rendszerező folyamatnak lennének a betetőzései. Hiszen ezért volt a sok kínlás, a sok önzetlen, honorálatlan munka, hogy a magyar társadalom megismerhesse végre saját műveltségi hagyományait. Ha ezek az összefoglaló, és ismeretterjesztő művek nem jelennek meg, akkor ezt a századok alatt felhalmozott tudást eresztjük szét a levegőbe. Dobszay tanár úr tisztában volt ezzel. Csak a könyörtelen halál akadályozta meg, hogy ezt a művét is befejezze. Pontosan tisztában volt vele, hogy mi mindent kellene még tisztázni, feltárni, megoldania. Ezért történhetett, hogy egy-egy témában néha csapatát is hagyva türelmetlenül előreszaladt. Attól tartok, hogy eltelhet még vagy ötven év is, amíg a nyomában loholva legalább utolérjük, méltányoljuk és megvalósítjuk nagyra-törő elgondolásait.

A népzenei hangszeres- és táncművelés jövöltáborából manapság már százezreket érdekel a népdalok sorsa. Le kell szögezni persze azt is, hogy e mozgalmak létrejötté annak a tudományos kutatásnak is köszönhető, mely e nagyszerű, és kevésbé méltányolt, vagy mondjuk így: *kevésbé reklámozott* gyűjteményt létrehozta. Személyes tapasztalataim szerint még a képzett réteg sem igen hallott erről a világhírnévre számot tartó nemzeti értékről, mint ahogy Dobszayék egyéb kutatási eredményeiről sem, többek között arról, hogy a középkor művelt zenéjének, a gregoriánnak egy hazai földön kialakult verziója is létezett, önálló magyar kottairással. Pedig hát, ezek lennének a valódi, a nagyvilág előtt is vállalható *hungaricumok*.

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

ÉLŐ TÁNCARCHÍVUM

- A Magyar Nemzeti Táncgyűttes sorozata -

Vannak alapművek. Klasszikusok. Mérföldkövek. A magyar színpadi tánc történetében is. A Zsuráfszky Zoltán neve által fémjelzett *Élő Táncarchívum* sorozat ilyen. Eredetileg Martin György munkássága előtti tisztelgésnek, a *Bonchida háromszor* című, mára már kultikus előadással indult újtára, azóta pedig egy sorozattá nőtte ki magát. Az első darabbal azonnal egy új műfaj született, egy gazdag hely-, közösség- és szokásismereten alapuló, kulturális antropológiai monográfia, csak betűk helyett a tánc nyelvén. Egyrészt precíz, tudományos „mélyfúrás”, másrészt mindenki számára élvezhető, színes, hangos, sodró lendületű, igazi színházi élmény.

A sorozat minden előadása egy-egy eszencia. Benne van évtizedek gyűjtőmunkája, személyes élmények, valódi emberi kapcsolatok, az adott közösség alapos ismerete, kultúrájának szeretete és tisztelete mind a koreográfus, mind a jelmeztervező, a zenei szerkesztő és az előadók részéről.

Szenvedélyes és örömteli szolgálat, egy különleges kultúra átmentése a jelenbe. Nem tudományos távolságtartással, pusztán felmutatva, hanem valódi táncos-zenész testeken keresztül új életre keltve és életben tartva.

A laikus nézőt, nem tudja, hogy miért, de megérinti a „valódiság”, a mindenkori tradíciókban rejlő, generációkon átívelő, évszázadokon át csiszolódott, de közben nyers tisztaságát el nem veszítő erő. A beavatott nézői szem pedig látja a sok kutatómunkát, a spontánnak ható, de minden részletében aprólékosan kiművelt mozdulatokban és gesztusokban rejlő alázatot és tiszteletet a mesterek előtt. Nézőként egy pillanatnyi szünetünk sincs, ahogyan az élet is folyamatosan áramlik, dinamikusan változik, a színpadon is rengeteg mikrotörténet zajlik. Távrolról, egyben, a nagy képet nézve: csodálatosan színes, díszes és csillogó ruhákban, élő zenére táncoló tömeg.

A koreográfus ugyanakkor mesterien „zoomolgat”, vezeti a figyelmünket a nagy egésztől a kifinomult részletekig és vissza.

Játszik az idővel, lassít és gyorsít, kiemel a hétköznapi időszámításból, egyfajta szakrális időbe. Játszik a térrel is, néhol mintha egészen szűk, intim közegre kapnánk rálátást, egy közösség belső

„Bonchida háromszor”
Fotó: Cseke Csilla

viszonyaira, az együtt táncoláson keresztül. Máskor szimbolikusan kitágul a tér, a bárhol, bármikor megfoghatatlan helyszínére.

A táncosok egyszerre konkrét személyiséggel és felismerhető mozdulatokkal rendelkező „adatközlők” máskor pedig szimbolikus részei a nagy egésznek. Az improvizáltnak ható, egyéni mozdulatok friss kavalkádjából szinte észrevétlenül alakul ki egy-egy unisono, felnagyítva, kiemelve, fókuszba téve az emblematisz táncosok virtuóz mozdulatsorait, kreatívan szerkesztett figurakészleteit. A táncosok lubickolnak a feladatban, mi pedig, a nézőtérén, a tüdő-neuronjainkon keresztül egyszerűen átvesszük azt a mérhetetlen örömet és hatalmas energiátöltetet, amit a dinamikus élő zene és a fantasztikusan képzett, erős és lendületes táncosok generálnak a színpadon.

Élő archívum, tapasztalati tudomány, kultúramegőrzés és örömforrás ötven percben, ez az *Élő Táncarchívum*, ami most következő állomásához érkezett.

Új alkotó lépett a színre. Zsuráfszky Zoltán feltett egy magas mércét, megadta a kereteket, kialakította az *Élő Táncarchívum* sorozat minimum belépési szintjét, megalkotott öt remekművet, majd lehetőséget adott az újabb generáció egyik tagjának, a Magyar Nemzeti Táncgyűttes szólistájának, Sánta Gergőnek, hogy egy újabb *Élő Táncarchívum* megalkotásában koreográfusként is megmutathassa magát.

A felelősség nagy volt. Olyan színvonalas mű megalkotása, amely egyrészt méltó tisztelgés a néprajzkutatók és a néprajzos nyelven adatközlők, táncos nyelven mestereknek hívott eredeti zenészek és táncosok előtt, másrészt megállja a helyét Zsuráfszky Zoltán színpadi sorozatának mesterművei között.

A sorozaton egy egész generáció nevelkedett fel, így a már kifinomult szemű és vájt fülű nézők, a mindenkori *Élő Táncarchívum* közönségtábora előtt is ki kellett állni a próbát.

A nézők a február 4-ei telt házas bemutatón azonnali, majd szünni nem akaró vastappsal értékelték és fogadták be az *Élő Táncarchívum* sorozatba a *Viharsarok* című előadást.

A klasszikusok megújulva – megőrizve tovább élnek. A sorozatok mindig folytatódnak... A Magyar Nemzeti Táncgyűttes *Élő Táncarchívum* sorozatának legújabb előadása, *Viharsarok* címmel legközelebb április 1-én látható a Nemzeti Táncszínház színpadán.

Abdulwahab Nadia

Viharsarok – Élő Táncarchívum

Nemzeti Táncszínház – 2025. április 1. 19.00 óra

Előadja a Magyar Nemzeti Táncgyűttes és zenekara

Díszlet: Tóth Kázmér

Koreográfus-asszisztens: Sánta-Bíró Anna

Szakmai vezető:

Zs. Vincze Zsuzsa Kossuth-díjas, érdemes művész

Művészeti vezető:

Zsuráfszky Zoltán Kossuth-díjas, kiváló művész,
a Nemzet Művésze

Rendező-koreográfus:

Sánta Gergő Harangozó-díjas táncművész

„Viharsarok”
Fotó: Kovács Tamás

„Bouchida háromszor”
Fotó: Cseke Csilla

„Szatmár”
Fotó: Kovács Tamás

„Szatmár”
Fotó: Kovács Tamás

„Kalotaszeg”
Fotó: Csudai Sándor

„Kalotaszeg”
Fotó: Csudai Sándor

„Gyimes”
Fotó: Kovács Tamás

„Gyimes”
Fotó: Cseke Csilla

Élő Táncarchívum - Viharsarok | Magyar Nemzeti Táncgyűttes

Fotó: Gorács József Márk

Élő Táncarchívum – Viharsarok | Magyar Nemzeti Táncgyűttes | Fotó: Gorác József Márk

SZÉKELY HAGYOMÁNYOK – 4.

Részletek Simó Ilona 2024-ben készült szakdolgozatából

(Apor Vilmos Katolikus Főiskola Neveléstudományi, Társadalomtudományi és Romológiai Tanszék; konzulens: dr. Baksa Brigitta főiskolai tanár)

TÉLI NÉPSZOKÁSOK (FOLYTATÁS)

Farsang

Vízkeresztől hamvazószerdáig tartó időszakot nevezik farsangnak, mely általában hat hetet ölel fel. A katolikus vallásúaknál a házszentelését követően kezdődhetett a mulatozás. Hamvazószerda egy mozgó időpont, mivel húsvét napja határozza meg. A farsang népszokásokban gazdag időszak volt. A legtöbb mulatságot, lakodalmat farsangkor tartottak. Mulatságok alkalmával a korcsoportok külön-külön mulattak: fiatalok, házások, idősebbek. Nagyobb településeken akár foglalkozás szerint is megoszlottak, mindenki a maga mulatságát szervezte meg. Atyhában táncházat tartottak, ami azt jelentette, hogy házat béreltek a farsangi mulatsághoz. Rendszerint az egész farsangi időre fogadtak zenészeket. Minden csütörtök és szombat este, vasárnap délután és este mulattak. A legények előre jelentkeztek a táncházakra, közöttük oszlott meg a költség.

Koronon is társultak a legények a szervezésben, hetente többször is rendeztek mulatságot. Egyes mulatságok külön névvel is rendelkeztek. *Fonóbált* tartottak a fonóba járó leányok és asszonyok, rendszerint az egyik fonóasszonynál, melyre a leányok hívták el a legényeket.

Utcánként, foglalkozásonként vagy csoportonként szerveztek *kosaras bálakat*, melyet egyiküknél tartottak. A korondi *nyolcas bált* nyolc házasember vagy legény szervezte egyikükhöz. A *házasemberek báljának* különlegessége az volt, hogy csak házások vehettek rajta részt.

A két világháború között terjed el, hogy a farsangi bálakat a faluházban, kocsmában vagy iskolában tartották. Ezeknek az eseményeknek már kevésbé volt farsangi jellege. Ugyanakkor jelentek meg az úgynevezett *színdarabos bálók*, melyeken népszínműveket adtak elő, és azt követte a bál. Mára a bálók egységesebbek, foglalkozástól és társadalmi rétegtől függetlenül tartják meg, általában a művelődési házban. A farsangi időszak gazdag dramatikus népszokásokban. A színjátászás elsődleges helyszínei a fonók, összejövetelek, lakodalmak és mulatságok voltak. Sóvidéken szívesen látták a fonókban az *állatalakoskodókat*, leggyakrabban medvének, lónak, kecskének, gólyának vagy számárnak öltöztek. Mindig volt az ala-

koskodókkal egy kíséző, aki beszélhetett, ő kérezkodott be. Ezekben a jelenetekben nem volt párbeszéd, az állatok jelmeze és mozgása volt a középpontban.

A medve egyes helyeken láncon vagy kötélén vezetve, négykézláb vonult be a fonóba, gazdája megtáncoltatta. A kecskés legények kifordított bundát hordtak, fából készült kecskefejet tartottak a fejük előtt egy bot segítségével, melynek állkapcsa mozgatható volt. A lovat alakítókat testét is fából faragták meg úgy, hogy az alakoskodó testére rögzítve azt a látszatot keltse, hogy rajta ül. A gólyát alakítókat falábon jártak, fejüket fából faragták ki.

Sóvidéken főképp *maszkurázásként* emlegették a maszkos színjátszást. Általában nők öltöztek be, gyakran látogatták meg a szomszéd fonót maszkurában. Rendszerint volt velük egy *bekérő*, aki férfi volt, mivel nem szólalhattak meg, a mozgásuk volt főszerepben. A jelmezek közt megjelent például az ördög, halál, lakodalmi menet, üstfoltozó cigány, terhes asszony, apáca, vénasszony, vénember, koldus, kéményseprő, disznópásztor. Siklódon a farsangkor tartott lakodalmakon volt *maszkuraszékér* vagy *maszkuraszán*, mely a menyasszony szekere előtt haladva szállította a maszkurásokat. Az ő feladatak a lakodalmi nép szórakoztatása volt.

Gyergyóban húshagyókedden volt szokás a *dúsgazdagolás* vagy *ördögfarsangolás*. A többszereplős misztériumjátékot, mely Gazdag és Lázár történetét mutatta be, legények adták elő és gyermekek kísérték őket. Szentegyházán farsang utolsó három napján volt az *ördögbetlehemezés*, mely során házról házra járva adták elő történetüket. Az ördögöket és halált alakítókat feladata volt rémisztgetni a nézőket és járókat.

Farsang utolsó három napját *farsang farkaként* tartják számon. Van, ahol már az utolsó csütörtökön megkezdődnek a farsang végi mulatságok. Sóvidéken erre a napra szervezték a gyerekek mulatságát, melyet este a felnőttek folytattak. A vidéken a legtöbb mulatságot húshagyókedden tartották. A bőség támogatása érdekében ezen a napon mindenféle étel volt a háznál, volt, ahol *püpos napként* is emlegették.

Kibéden farsang farkán farsangi felvonulást tartottak. Húshagyókedden a reformátusok is felvonultak, ők voltak a *hamusbotosok*. Külön-külön el is nevezték magukat, például Béltelki, Buksi. A feladatuk a gyermekek ijesztgetése volt, emellett a rendteremtés a táncmulatság végén.

A csíki fiatalok idejük nagy részét a házasokban töltötték, így télen tudták pótolni a mulatságokat. Farsangkor hetente háromszor mulattak, csütörtökön, szombaton és vasárnap.

Csikménaságban, nagy település lévén, három helyütt is mulattak egyszerre, ám farsang farkán közös bált tartottak. Szombattól keddig folyamatosan báloztak, még dél előtt is, összesen hét táncos összejövetel volt azokban a napokban. Ditróban és Szárhegyen húshagyókedden szokásban volt a *tűzkerékeresztés*. Háromszéken húshagyókedden lakodalmi menetet utánozva vonultak végig a falun a farsangolók. Bekérezkedtek a házakba és jókívánásokat mondtak.

Dúsgazdagolás (Szentegyháza, 1996) – fotó: Karácsony-Molnár Erika

„Kévánok most mind jót,
Drága jó bort, olcsó sőt,
Jó kenyeret, szalonnát,
Melléje meg pogácsát.”

Közép-Nyárad mentén húshagyókedden a vénlány-, vénlegénycsúfolás szokása élt. A fiatal házások és katonaviselt legények kedd délutánján csutak elé kötötték a falu vénlegényeit, úgy mentek végig az utcán. Betértek minden vénleányhoz, vénlegényhez, és csúfondároskodtak velük.

A farsang halálát jelképező *farsangtemetés* sok település szokásvilágában megjelenik. Ditróban és Szárhegyen egy szalmabábot öltöztettek fel, vidáman énekelve vitték körbe a faluban, végül a mezőn elégették. Sóvidéken és Csíkban hamvazószerda reggel temették a farsangot.

Felsősófalván szalmabábut vittek végig a falun, két legény asszonynak öltözve siratta azt. Szokás volt a bábot letenni a vénlegény vagy vénlány kapuja előtt, megsiratta őket is. A falu végén a bábut elégették. A menet résztvevői italt és kalácsot kaptak az utcában lakóktól.

Parajdon az 1900-as évek első felében emberek imitálták a halált. A század elején egy halottat alakító legényt temettek el jelképesen, aki később feltámadt és mindenkit hamuval szórt be. Később a húshagyókeddi bálon egy társukat deszkára tették, siratva vitték körbe a faluban. Az 1940-es években ötvözték az előző évek hagyományait, rudakon vitték körbe a „halottat”, eltemették a piacon, siratták, majd kiásták.

Csikménaságban farsangbúcsúztató maskarás felvonulást tartottak hamvazószerdán. A táncrendező szalagos bottal invitálta a falu népét táncolni, a maszkurások pedig a menetet kísérve tréfálkoztak a nézőkkel. Az esemény fénypontja a *medvetánc* volt. A felvonulás után mindenki hazament és komoly magaviselettel ment templomba, hogy meghamvazzassa magát.

Gyergyóremetén hamvazószerdáról időjósító rigmusok is fennmaradtak, például:

„Hamvazó, ha napfényes,
Munkád lesz eredményes.”

*

Tollfosztás

A tollfosztás vagy Sóvidéken *tollútépés* jellegzetes téli női munka volt. Mivel a párnákat és dunyhákat tollal töltötték meg, így minden évben nagy mennyiségű tollra volt szüksége az asszonynak. Ha pedig házasság előtt álló leány volt a háznál, a kelengye elkészítéséhez még több kellett. A tollfosztás hosszú és egyhangú munka, így közösen, egymás kölcsönös segítségével dolgoztak a szomszédok, rokonok, asszonyok és leányok, ezt nevezték Sóvidéken *tollútépő kalákának*.

A szárnyasok tollát levágás előtt kitépték és zsákokba rakták. Télen, a farsangi időszakban minden héten összeültek feldolgozni azt. Elsősorban asszonyok jártak a kalákába, este gyülekeztek. A toll mennyiségétől, a szoba nagyságától és az ismeretségi körtől függött, hányan vesznek részt a munkában. Egy este, nagyjából három-négy óra alatt, egy párnáraló tollat téptek meg.

A tollútépő kalákán általában beszélgettek, történetet meséltek, ritkábban énekeltek. Ha leányok is részt vettek a munkában, a legények is ellátogattak oda udvarolni. A legények kedvenc bohóckodásai közé tartozott, hogy beletüsszentettek vagy belefújtak a toll-

Farsangi felvonulás (Kibéd, 1991) – fotó: Pozsony Ferenc

ba, hogy szálljon mindenfelé. Természetesen emiatt nem volt szabad haragudni. Ahogy a fonókat, a tollútépő kalákákat is szívesen látogatták a farsangi alakoskodók.

*

TAVASZI NÉPSZOKÁSOK

Március 12. Gergely nap

Sóvidéken Gergely napját tavaszkezdő napként tartották számon, úgy gondolták ez az első jó nap a veteményezésre. Itt és Zabolán is ekkor vetették a hagymát és fokhagymát. Atyhán maradt fenn a *Gergely-járás* egy halvány emléke, melyben megemlékeznek arról, hogy iskolás gyermekek adományt vittek tanítójuknak, éldául tojást, cserébe pedig a tanító megvendégelte és cukorral kínálta őket. Csíkban formálissá vált a szokás, de fennmaradt.

Adományként például tojást, mákot, fuszulykát, lent, csülköt vittek, a tanítók cserébe gyermekmultságot szerveztek.

*

Március 18., 19., 21. Sándor-József-Benedek

Úgy tapasztalták, hogy ezektől a napoktól kezd enyhülni az idő. Sóváradon úgy tartották:

„Sándor, József, Benedek,
Hozzák a jó meleget.”

Korondon március 19-ét tartották a tavasz első napjának. Farkaslakán ezeken a napokon terelték ki először a marhákat a mezőre. Parajdon pedig ekkor volt a tavaszi nagy állat- és kirakodóvásár.

*

Március 25. Gyümölcsoltó Boldogasszony

Egyes területeket ekkor ültettek el a gyümölcsfacsemetüket, emellett Sóvidéken, ahogy a nap neve is utal rá, ezidőtájt kezdődött meg a fák oltása.

Tapasztalatok szerint ekkorra elolvadt a hó, így ha a vetésen mégis fehér takarót tapasztaltak, elhordták róla a havat, mert nem tesz jót a búzának. Gyergyóremetén a következőt figyelték meg:

„Ha ködös Boldogasszony,
Nem marad el a haszon.”

*

Április 1.

Változékony időjárásra számítottak az április beköszöntével, viszont Sóvidéken úgy tartották a nagyon meleg nem kedvező, mert később fagyra lehet számítani. Több településen is szokás volt az ápr-

rilis-járatás, mely az április elsejei bolondítást, viccelődést, becsapást jelenti.

*

Április 14. Tibor napja

Sóvidéken erre a napra várták, hogy kizöldüljön a rét és lehessen menni a juhokkal a mezőre. Parajdon a pásztorok ezen a napon meglátogatták a gazdákat, felköszöntötték őket és egybegyűjtötték juhaikat. Farkaslákn ekkor szólalt meg először a kakukk, és kezdődhetnek a nehezebb tavaszi munkák, emellett ezzel párhuzamosan ezen a napon kezdhették meg a füstölt szalonnát.

*

Április 24. Szent György napja

Sóvidék egyes területein már olyan kellemes volt az idő, hogy ettől a naptól mezítláb járhattak a gyermekek. Atyhában már le is ülhettek a fűbe, ám a hűvösebb Parajdon csak május elseje után lehetett leülni.

Atyhában és Parajdon ekkor történt a *határkerülés*, mely célja a falvak határának megismerése volt. Atyhában a községi bíró és a közbirtokossági elnök hívta össze a fiatalokat a háromnapos határkerülésre. Ekkor újították meg a halmokat. Minden halomnál, a bíró parancsára egy legényt lefogtak és a fenekét a halomhoz verték, hogy biztosan megjegyezze, hol is van a településhatár. Parajdon tizennégy éves fiatal legényeknek kellett megjelenni a határkerülésen. A községháztól indultak, minden halomnál megálltak, megújították azt, majd az egyik fiatal felállították rá, pálcával annyiszor rácsaptak, ahány halmot kellett aznap felújítani. Ennek is az volt a célja, hogy jól jegyezzék meg a település határait.

Szent György napja volt Sóvidéken a *juhbefejés* napja, ami miatt több településen legeltetési tilalom volt, csak az ugarhatáron belüli legelőkön volt szabad tartózkodni. Korondon az első fejes előtt a pásztor fémpénzt tett a vederbe, hogy nyáron sok tejet adjon a juh. Ezt követően történt a *kihajtás*, ezen a napon mentek ki először a pásztorok a juhokkal a legelőkre. Sokhelyütt a gazda a kapu küszöbére láncot tett, azon léptek át az állatok, hogy védve legyenek a vadtól és betegségtől. Másnap pedig a pásztor feszített ki láncot, ami alatt a juhok átsétáltak, hogy védve legyenek a farkastól. Csikban Szent György napján hajtották ki a csordát a havasi legelőkre. Sok esetben a család egy része is az állatokkal tartott.

*

Április 25. Szent Márk napja

A katolikus vallásúak körében Szent Márk napja *búzaszentelő* nap volt, ami egy ősi elhárító rítus. Sóvidéken általánosan elterjedt volt, hogy a templomi keresztrel és lobogóval vonultak ki ezen a napon a

Csutkóhúzás (Szentgerice, 1992) – fotó: Jakab Tibor

búzaöldre. A pap megszentelte a területet, majd néhány szál búzát letéptek és a zászlórúdra kötötték, imakönyvbe tettek, végül viszszenentek a templomba. Korondon Márk napja utáni vasárnapon történt a búzaszentelés a korábban leírtak szerint, annyi különbséggel, hogy mezei virágból és búzakalászból koszorút fontak, azt tették a zászlórúdra. Ma már csak a templomot kerülik meg.

*

Május 1.

Sóvidék egyes településein húsvétkor, máshol pedig május elsején állítanak *zöldágot*. Korondon előző éjszaka állítanak zöldágot a legények a lányos házak kapujába. A zöldág általában kivirágzott cseresznyefa volt. Volt, aki magatartása miatt rongyokkal feldíszített száraz tövisfaágot talált a kapujában. Aki nem kapott zöldágot, szégyenében aznap ki se lépett az utcára.

*

Május 12., 13., 14. Fagyosszentek

A népi tapasztalás szerint ezeken a napokon lehül az idő, akár fagyhat is, ezáltal fagykárt okozva a termésben. Siklódon a szőlőtermés jóslására szolgál a nap.

*„Szervác, Pongrác, Bonofác!
Sok bort hoz az áldomás,
Ha felhőt egyikén sem látsz!”*

*

Május 25. Orbán napja

Az utolsó fagyosszentként tartják számon, ezután melegebbre fordul az idő és már nem félnek a fagykártól. Korondon és Parajdon a várható meleg miatt ekkor tartották a juhnyírót, azaz közösségi munkában megnyírták a juhokat. A major a nyírásért cserébe felosztotta a gazdák között az aznapi fejést. A juhnyírás mulatsággal végződött a majorház előtt. Siklódon Űrnapija körül tartották a juhnyírót.

Kászon volt a legjobb kendertermelő környék Csíkszékből. A munkájuk kiemelkedően szép volt, kender mellett lent és gyapjút is feldolgoztak. Ezen a vidéken is Orbán napján kezdődtek meg a gyapjúfeldolgozás körüli munkálatok. Adott napon az esztenára hajtották a juhokat, és mindenki megnyírta a saját juhát. ■

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

BARABÁS László

2010 *Forog az esztendő kereke*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

PORTIK Irén

1994 *Két nagyanyám időjóslo mondókái*. In: Kós Károly – Faragó József (szerk): *Népismereti dolgozatok* (digiteka.ro/publikacio/nepismereti-dolgozatok/1994/78221 – utolsó megtekintés: 2024. 02. 05.)

TÁTRAI Zsuzsanna – KARÁCSONY-MOLNÁR Erika

1997 *Jeles napok, ünnepi szokások*. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Arany Piroska: Kendőmesék

Magyar Kultúra Kiadó, Győr, 2008

LOPOTT KENDŐ

Tudjátok, hogyne tudnátok, hiszen ismertek, mi heten voltunk testvérek – kezdte Zsuzsi az ő történetét.

Ez nem is lett volna baj nekem, ha nem én vagyok a legidősebb. Az elsőszülöttnek, jaj, ha lánynak születik. A szülék után övé a kötelesség a kisebbekért. A fiú? Azt bezzeg megbecsülik. Szakmát adnak a kezébe. Ha más nem, lesz belőle kondás, vagy csordás, vagy amit akar. De ha „csak” lány, akkor ő lesz a a kisebbek mellett az anyahelyettes, a mindenes. Iskolába is csak azért járhattam, mert ha hiányoztam, jött a büntetés. Pedig jó tanuló voltam, szerettem volna továbbtanulni. Nem lehetett. Ki pesztrálta volna a kisebbeket? Ki vitte volna apám után az ebédet? Ki ment volna el részes aratónak? Marokszedőnek, hogy besegítsen egy kis télirelőt szerezni?

Na, erről ne tovább, egy szót se, elmúlt, nincs már mit tenni! Végülis, nem voltam én lázadó természet, örültem, ha segíthetem a családon.

Nem is erről akarok most beszélni, hanem egy kis kék kendőről, amit azért nem lehet elfelejteni, mert nem sok szép holmival dicsekedhettem én. Ezt is úgy kaptam a doktor feleségétől, egyszer egy húsvétkor, ajándékba, a nagytakarításkor.

Az volt talán a legrosszabb, hogy a mi régi, öreg, rogyant hajlékunkkal szemben, épp szemben lakott (hogy a nyavalya a sors kezét törné ki) egy magas négyablakos rangos-módos házban az apám húga, Gizi néném, aki egy zsigori nagygazda felesége lett. Akkor is volt „kivagyiság”, nagygazdáknál úgy fejezték ki: „kőkerítés, fehér kutya”, ott az az ő házuk. Míg a magas kőkerítésen áthallott a Burkus kutya komor dohogása, ad-

dig a mi házunk léckerítése mögött csak egy kis borzas puli futkosott, barátságos vakogással.

Na, szóval ott éltünk, egymás fülebe-szájába. Miért volt baj ez a közelség?

Ha nem ott laktak, a fenének se jutott volna eszébe irigykedni rájuk. De így, mindennap láttuk, mijük van, ami nekünk nincs. Micsoda szép ruhákba járatták a két kényes lányukat! Mekkora kosár cseresznyét, körtét, szilvát, miegymást visznek eladni a piacra. Óhatatlan, hogy el ne kívánja az ember gyereke.

Nekik se lehetett öröm, hogy mi ott bámeszkodunk, szerintem a frász kerülgette őket, nehogy adniuk kelljen valamiből, nehogy kiegyük őket a vagyonukból. Mert azt megtiltani, hogy átmenjünk, azt nem lehetett, már csak a falu szája miatt se. Még talán Gizi néném (mert ő azért a mi fajtánk volt) adott is volna, de az ő ura, Sándor bácsi, na, az még azt se állta, ha ott találta valamékünket. Egyből azt kérdezte:

– Neked meg nincs otthon dolgod, ráérsz itt lődörögni?

Azután meg csak úgy magának morogta, de mi is jól hallottuk:

– Csak a sok pulya, azt a legkönnyebb megcsinálni, ezek csak azt tudják. Oszd azután csak itt ácsingóznak arra, amit más előteremtett.

Mindig olyan kelletlen kedvű, káromkodós volt, féltünk tőle. Mentünk is onnan, még ő haza se jött a mezőről, már ott se voltunk. Ösmertétek ti is, milyen kis mérges, pocakos, veres ember volt? Anyám de sokszor mondogatta:

– Milyen szép lány volt ez a Gizi, hogy tudott ehhez hozzámenni, ugye, csak a va-

gyonáért? Na, de együtt, „ezzel” együtt, mit ér vele? Igaz, hogy ott a két lánya, azok legalább nem az apjuk fajtája. Nem mondom, a nagyobbikba, Sárába van valami az apjokból, az eléggé pukkancs természetű. De Katica, az egész más.

Katica velem volt egyidős. Ha átmenetem, az leginkább miatta történt. Kedves volt, nevetős, sokat kacagtunk. Barátnók is voltunk, nemcsak unokatestvérek. Volt egy kis szabadidőm? Átszaladtam hozzá. Jaj, de szerettem fésülni a haját. Kibontottam, a vállán szétterítettem. Mint egy fényes sátor! Az ágyterítőt úgy adtam a vállára, mint egy palástot. Ő lett a királylány. Bejött a nénje, Sára, mérgesen, mint mindig. Nem tudta, mit nevetünk, szinte pukkadozva. Így azon bosszankodott, milyen mihasznák vagyunk. Hát, még ha tudta volna, hogy titokban ő volt a mi játékunknak a gonosz banyája, aki tudtán kívül éppen azt rikácsolta, ami beleillett a mesénkbe:

– Lusta disznók, már megint csak lopjátok a napot!

Úgy kacagtunk, még a könnyünk is kiszordult.

Mit gondoltok, ki lettem én a játékban? Ki más, mint a szolgáló. Volt nekem, már mondtam az előbb, egy kis féltett kéksejtem keszkenőm, azzal Katica bekötötte a fejemet, homlokomig lehúzza, öregesen, én meg hajbókoltam:

– Mit parancsolsz, szép királylány?

A „királylány” azt találta ki, hogy hozzák az almafáról, de tüstént, egy „aranyalmát”. Amilyen hülye voltam, igazán felmásztam az almafájukra. Honnan tudhattam volna, hogy az apjuk otthon van? Ott kapaszkodtam a legszebb mosolygó „aranyalma” után, amikor az öreg, aki nesztelen léptekkel sompolygott a fa alá, alulról dörrent rám:

– Héj, te lopkovic, az anyád ne sirasson, szállsz le rögtön, vagy lerázalak onnan?! – és egy bottal hadonászott felém.

Akit rajtacsíptek már titokban egy fa tején, az tudja, ilyenkor a lejövetel gyorsasága minden képzeletet meghalad.

Én? Egyet léptem már lent is voltam. Az ág karmolt, ruhám szakadt. Azon igyekeztem, hogy kimentsem magam:

– De nekem Katica mondta...

– Na, ne hazudozz itt, te kis álnok, hanem lódulj innen hazafelé! Te tolvaj!

Katica csak állt a tornác lépcsőjén, hátára terített takaróval, a kibontott sátras hajával:

Gondolatok a Kendőmesékhez

Egy távoli, fagyos világban, eszkimó asszonyok mindennapjai értelték a következő mondatokat: „A férfi képes arra, hogy hamis örömben lelje kedvét, hogy pénz, hírnév, siker töltsék ki az életét. A férfi talán le is élne ekként az életét, s csak a halál pillanatában döbbenne rá, hogy valaminek, talán a legfontosabbnak híján volt egész élete során. A férfi képes erre, az asszonyok nem. A férfiakat az asszonyok kötik a világ teljességéhez. Az asszonyok szeretnek és gondoskodnak, és ez a szeretet és gondoskodás megóvja a férfiakat attól, hogy hamis életet éljenek. Minden asszonynak tudnia kell, hogy az ő szeretete és gondoskodása nélkül elvadulna a Föld.” Azok a rég sehol sincs falusi asszonyok, akik ennek a kötetnek a hősei, ugyanilyen őrzők, megtartók, férfimentők, családmentők. Ahogy Arany Piroska „Kendőmeséit” olvasom, eszembe jut egy gyerekkoromban hallott, a kislány számára, aki voltam, akkor érthetetlen mondat: „A kötény sok mindent eltakar...”. Ma már tudom milyen ez a kötény... Hát ennek a köténynek a titkába enged bepillantást Arany Piroska. S látunk asszonyi praktikát, hűséget és fájdalomt, játékos és alkalmazkodást, bátorságot és megadást, halk könyörgést és könnyes háborgást. Látjuk az életet. Asszonyok életét. Az elvarázsolt és elátkozott pillanatokat, melyek az asszonyok mellé szegődnek, hogy sikerüljön, amire születtek: gondoskodással megóvni a Földet. Megóvni az övéiket.

Schäffer Erzsébet

– Én csak játszásiból mondtam neki, nem igazándiból! – a hangja nyekergett.

Úgy mentem haza, mérgemben megbántva, zaklatottan, mert ezt, nem hittem volna Katicáról. Ő is félt az apjától? Nem állt ki mellettem. Rajtam száradt sok ideig, hogy almát loptam: „*Hej, Zsuzsi néni, / maga csúnya néni, / éjjel-nappal holdvilágnál / almát akar lopni*” – énekelték utánam később az utcabeli gyerekek, mert az öreg gondoskodott róla, hogy elhírelje, miért nem mehetek hozzájuk.

Otthon vettem észre, hogy nincs a fejem az én szép kicsi kék kendőm. Fennakadhatott az almán, de ijedtemben nem vettem észre. Estefelé mertem csak átkucskálni a nagykapu hasítékán, de nem láttam, hogy a fán lett volna valami kendőféle.

Átmenni? Dehogyan mertem volna. Még akkor se, amikor ők már régen elfelejtették a történeteket és már Katica is sokszor átjött, ha otthon unatkozott. Nem emlegettem már a nyarat, örültem, ha jött.

Tél volt már, amikor talán a hideg miatt, vagy csak a játék kedvéért, az ágyon hancu-

roztunk. Katica sem akart kimaradni, levette lábáról a csizmáját, és nevetve, viháncolva, odaugrott közénk az ágyra.

Az egyik csizmájából kiesett a kapca. Azonnal ráismertem. Megbénulva néztem. Gyűröten, megtaposva, egy valamikor megbecsült, kékselyem fejkendő. Megtalálta az almán? Az enyémet! Elfacsarodott a szívem, amiért ez lett belőle. A Katica lábkapacája. Tudta, hogy az enyémet, mégsem adta vissza. Ki érti ezt? Kellett volna neki a sok holmija mellé még ez is? Úgy szerettem én ezt a Katicát, jobban, mint egy kendőt. Ha kéri, szíves örömet neki is adtam volna. Szegény gazdag Katica, csak titokban, a csizmádban viselhetted, nyíltan a fejedem, sohasem. Egy lopott kendőt?

Észrevette-e vagy sem, hogy mit nézek, nem tudom. De a kis Tercsi húgom már fel is kapta, bontogatta:

– Zsuzsi, Zsuzsi nézd, amit kerestél, itt a kendőd!

Ránéztem a tiprott kendőre, aztán az elbámuló Katicára, és... (jó istenkém most legyenek ésszel, hiszen ebből még „öri hari” is

lehet, meg aztán már úgysem tenném a fejemre), így szóltam rá a kicsi testvéremre:

– Hogy lenne már az enyém! Nem emlékszel, hogy épp ilyen kendője volt Katicának is? Tedd csak vissza oda, ahonnan felvetted.

A kis Tercsi csak ámult, és ujjával a feje mellett kavarva mutatta, hogy minek tart, de a kendőt visszadobta a földre.

Ezzel vége is a kék kendőm meséjének, meg az én balga hiszékenységemnek.

Katica nem tudta, hová tegyen engem. Ő is azt gondolhatta, hogy meghibbanhattam, mert csak nevetett. A cudar, megkönnyebbülve kinevetett engem.

Eszébe se jutott, hogy őt akartam megkímélni. Én már tudtam milyen az, ha elveszik tőled a becsületet. Senkinek se kívánom. Még Katicának se, aki pedig engem ilyen hülyének gondolt – szóval, amilyen vagyok is.

Amiért helyette szégyenkezem.

Na, azért nem vagyok én egy szent, mert most, hogy itt végre elmondhattam, ez a kis törlesztés, biz'isten, jólesett. ■

Liber Endre Lajtha László-díjas

Liber Endre népzeneész, producer, a Hangvető Zenei Terjesztő Társulás és a bicskei Lajtha Ház művészeti igazgatója kapta idén a Lajtha László-díjat.

*

A Bartók Rádió minden évben a magyar kultúra napja alkalmából rendezi meg Lajtha-émlékkoncertjét, amelyen a hazai zenei élet neves képviselői adják elő a zeneszerző műveit, ezzel is tisztelve a munkássága előtt. Lajtha László (1892–1963) a XX. század első felének egyik legnagyobb magyar zeneszerzője volt, kiemelkedő munkát végzett a népzene kutatás és a zenepedagógia, valamint a nemzetközi kultúrdiplomácia terén is. Egyéni színezetű életműve igen jelentős zenetörténeti szempontból – tették hozzá.

Az idei koncerten Fülep Márk Lajtha László-díjas fuvolaművész hangversenyét hallhatták a jelenlévők, Onczay Zoltán (gordonka), Bábel Klára (hárfa) és Kéry Tamás (zongora) közreműködésével.

Solymosi-Tari Emőke zenetudós a Lajtha Alapítvány képviselőjében a koncert szünetében adta át a mester nevét viselő díjat, amellyel az alapítvány idén Liber Endre zeneész, kulturális menedzser munkásságát ismerte el.

A díjazott mindig is fontos céljának tekintette a népzene elismertetését a hazai zenei életben. Kezdeményezésével és a FolkEurópa Kiadó részvételével alakult meg 2003-ban a Hangvető Zenei Terjesztő Társulás, amely a mai napig a hazai zeneipari szcéna megkerülhetetlen tagja, mára a nemzetközi nép- és világzenei terület egyik legfontosabb európai szereplője. A Hangvető érdemei közé tartozik, hogy elsőként hozták Magyarországra a világzene legjelentősebb rendezvényét, a *Worldwide Music Expót* (Womex), és kezdeményezésükre 2006 óta a Műpa minden évben megrendezi a *Népzene Ünnepe* rendezvényét.

Solymosi-Tari Emőke és Liber Endre

Liber Endre az ötletgazdája, szerkesztője és rendezője a Műpa több mint tíz éve futó *Világraszóló* koncertsorozatnak is.

A tavalyi esemény a *Szabad zene cimbalomra és tárogatóra* címet viselte, ezt Lajtha László népzenei gyűjtései alapján, a Lajtha-örökséget ápoló egységes koncepció részeként állították színpadra.

A kitüntetett a sokrétű zenei tevékenysége mellett a bicskei Lajtha Ház Kulturális Központ művészeti vezetőjeként is ismert, amelynek programjai Lajtha László szerzői örökségéhez kapcsolódnak. A házban a hangstúdió-komplexum és koncertterem mellett egy állandó Lajtha-kiállítás is helyet kapott. A célok között van a tavaly először megvalósult *Lajtha Fesztivál* évenkénti megszervezése is.

Dani Áron
(Magyar Nemzet, 2025. január 24.)

In memoriam

Fügedi János (1953–2025)

2025. január 31-én, 71 esztendőskorában elhunyt Fügedi János, a Zenetudományi Intézet nyugalmazott tudományos főmunkatársa, a néptáncrészleg korábbi vezetője. Távozásával a magyar és a nemzetközi etnokoreológia utóbbi évtizedeinek kiemelkedő alakját veszítettük el, aki a néptánc mozgásformáit egy természettudós alaposágával és következetességével kutatta, miközben sohasem vesztette el szeretetét az iránt a népi kultúra iránt, aminek egyik máig tovább élő gyümölcse a néptánc.

Fügedi János egyetemi diplomáját a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán szerezte meg 1976-ban, doktori címét pedig az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájában 2003-ban. 2021-ben habilitált a Magyar Táncművészeti Egyetemen. A néptáncra a Magyarországi Nemzetiségek Központi Táncgyűjtésében ismerkedett meg, később az ELTE Táncgyűjtés, majd a Bihar Táncgyűjtés tagja volt. 1973 és 1976 között a Népművelési Intézetben néptáncoktatói képzésen vett részt, itt ismerkedett meg egyik mesterével, Szentpál Máriával és a Lábán Rudolf által feltalált tánclejegyzéssel. 1987-től óta tanított a Magyar Táncművészeti Egyetemen táncjelírást, vendégtanárként oktatott az ELTE és az Szegedi Tudományegyetem Néprajz Tanszékén, valamint a nemzetközi Choreomundus programban.

1987-ben vált a Zenetudományi Intézet kutatójává, ahol több tudományos főmunkatársként a néptánc részleget vezette 2023-ig. Kutatási területe a kinetográfia, a tánclejegyzés elmélete, a tánc-elemzés és a motívumkutatás volt. Ezen túlmenően számos etnokoreológiai gyűjtést végzett többek között Kalotaszegen, Maros-Küküllő mentén és Gyimesben. Tudományos pályáját közel harminc önállóan vagy társszerzőkkel jegyzett könyv és száznál több szakcikk fémjelzi. Monográfiákat alkotott egy-egy felvidéki és baranyai falu tánc kultúrájáról, de munkásságának középpontjában a táncjelírás kutatása maradt. Ezen a területen főműve a 2011-ben megjelent *Tánc – Jel – Írás*, illetve ennek bővített angol nyelvű kiadása a *Signs of Dance*.

2015-től 2022-ig elnöke volt a Lábán Kinetográfia Nemzetközi Tanácsa (International Council of Kinethography Laban) nemzetközi szervezetnek, aktív tagja volt az ICTMD Etnokoreológiai Munkacsoportjának (International Council for Traditions of Music and Dance). 2021-től vezette az MTE Tánc tudományi Kutatóközpontját, alapító tagja volt a Magyar Etnokoreológiai Társaságnak és az MTA Tánc tudományi Munkabizottságának, 2020 óta pedig elnöke a Magyar Tánc tudományi Társaságnak. Tudományos munkájáért 2013-ban „A tánc tudományért” díjat, 2017-ben Pesovár Ernő emléklakettet, 2020-ban Magyar Arany Érdemkeresztet, 2023-ban pedig Martin György-díjat vehetett át.

(HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet)

ERDÉLYI TIBOR (1932–2025)

KILENCVENHÁROM ÉVES KORÁBAN ELHUNYT ERDÉLYI TIBOR KOSSUTH-DÍJAS ÉRDEMES MŰVÉSZ,
A NÉPMŰVÉSZET MESTERE, A MAGYAR ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTES ÖRÖKÖS TAGJA

Erdélyi Tibor a Felső-Tisza vidéki kis szatmári faluban, Csengerben született, de Uszán nevelkedett. A háború után az Iparművészeti Múzeumban asztalos-restaurátorként dolgozott. Ekkor indult néptáncos pályája, előbb az MTH Központi Művészegyüttes együttesében citerázott, táncolt, majd 1952-től a Magyar Állami Népi Együttessel a fél világot bejárta. Az együttesnek 1979-ig szóló és karaktertáncosa volt. 1953-tól kezdett faragni. Először használati tárgyakat készített (kulacs, ivócsanak, mozsár stb.), majd fokozatosan tért át a szobrokra, rönkbútorokra és nagyobb méretű domborművekre. Tematikái: falusi élet, tánc, vallás, mese, történelem, irodalom. Munkái között éppúgy megtalálhatók gyönyörűen faragott vagy karcolt tülkök és egyéb szaruk, mint féंबरakások vagy áttört alkotások. (Forrás: nepmuveszetmesterei.hu)

Navratil Andrea népzeneési művészete

Laudátor: Agócs Gergely népzeneész, népzenekutató

Tisztelt ünneplő közönség!

Nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy a Magyar Örökség Díj tekintélyes testülete engem kért fel, hogy méltassam a mai nap egyik díjazottját. Nem könnyű feladat, hiszen hogyan is lehetne Navratil Andrea sokrétű tevékenységét egy ilyen rövid méltatásban összefoglalni? Jőmagam tizennégy éves kora óta ismerem. Először egy gödöllői népzenei versenyen találkoztunk. Ő énekelt, én a zsűri tagja voltam. Már akkor kiderült, milyen kivételes stílusérzékkel tudja elsajátítani nem csak a dallamot, de a népdal hiteles előadásához szükséges, legapróbb stílárius elemeket is. Sok évvel később már közösen szerepeltünk egy műsorban, és primásunkkal, Gombai Tamással együtt elámultunk a hangja nem csak zenei értelemben vett tisztaságán. Ennek hatására felkértük, hogy legyen a társulatunk, a Fonó Zenekar énekesnője. Nagy örömünkre vállalta, s azóta is az a kivételes szeszitivitás jellemzi a hozzáállását a népdalénekléshez, amellyel már akkor is kiemelkedett a pályatársai közül. Ez az átszemléltetés ugyanakkor mindenhez kapcsolódik, amibe belefog. Navratil Andrea ugyanis nemcsak énekel.

Amikor különféle eldugott moldvai, vagy erdélyi falvakban kicsi, tőpörödött öregasszonyok konyhájában leül, vérbeli folklorista módjára dokumentálja a népzene és közben tanul. Tanul, hiszen tudja, hogy ezek a találkozások a legalkalmasabbak arra, hogy a magunkfajta városi, értelmiségi szerzet az éneklés tartalmi és formai jegyei – azaz az „ami” és az „ahogy” vonatkozásai – mellett saját lelkében is megtalálja a válaszokat a „miért” megannyi felmerülő kérdésére. Miért énekel az ember? Miért fakad dalra örömeiben és bánatában, büszkeségében és vívódásaiban egyaránt? Navratil Andrea ezekre a kérdésekre a leghitelesebb forrásoknál kereste, s találta meg saját maga számára a válaszokat.

Amikor Budapesten, Gödön, Keszthelyen, Veszprémben, vagy máshol, iskolákban, táborokban, vagy a saját, „Dúdoló” nevezetű tan-

folyamain tanítja a dalokat, olyankor sem csak a szakmai tartalmak átadására koncentrálnak, hanem a népzene és maga eredeti környezetében körülölelő értékek közvetítése is legalább olyan fontos számára, mint maga a zene. Mindig törekszik arra, hogy a tanítványai is megtudják, miért jó énekelni, miért érdemes a szavakba nem foglalható érzéseinket ezen az emelkedett szinten kifejezésre juttatni. Navratil Andrea a magyar népdal sokrétű átadását is azzal az átlényegült odaadással műveli, amint példaképei, az egyszerűnek mondott parasztszasszonyok, amikor valósággal beledőlnek a dalban megfogalmazott közlendőbe, amint neki-támaszkodnak a dallamnak, s annak díszítése, variálása útján fejezik ki, vagy inkább tárják elénk önmagukat.

Navratil Andrea a népdalt mindemellett egy sokkal nagyobb egész részeként látja és láttatja. Nem véletlen, hogy a másik szakmájában, a biológia területén is olyan magas szinten elismerték törekvéseit, hogy Magyarország természetvédelmi nagykövetevé választották. Az ember az ökológia korszerű értelmezése szerint a természet része, s a magyar népzene kutatás

nagy előfutárai: Bartók Béla, Kodály Zoltán, vagy Lajtha László a népdalt is egy olyan organikus képződményként írták le, amelyet a természet törvényei csiszoltak azokba a tökéletes alakváltozataiba, amelyekben annak értékeit felfedezték a művelőnek mondott társadalmi rétegek, azaz a mindig csak felfelé tekintő polgárság számára. Navratil Andrea a természetvédelem nagyköveteként is mindig ezt az organikus egységet hirdette, mindig azt képviselte, hogy a hagyományos kultúra értékei minket, embereket az eredeti önmagunkra emlékeztetnek, arra a lélekkel megáldott lényre, mely a természetből vettetett, s melynek – ha fenn akar maradni – békét kell kötnie először önmagával, majd az őt létrehozó közeggel is.

Navratil Andrea ugyanakkor a népdal erejét nem csak ennek a materiális világértelmezésnek megfelelően akarja az értékek mentésére használni. Az ember világát ősidők óta formáló másik erő: a spiritualitás is fontos szerepet játszik nála, amikor a magyar örökség óvásának, mentésének feladatait teljesíti. Hitének megvallását a népdal eszközeivel indirekt módon is megteszi, de egyéb közéleti szereplései alkalmával, szóban kimondott véleménye útján is felhívja a figyelmet a hit, a remény, a szeretet és a szakrális értékek fontosságára.

Tisztelt egybegyűltek! Ószintén örülök, hogy a döntéshozók keze nem remegett meg, amikor a Magyar Örökség Díjat Navratil Andreának is megítélték. Hiszem és vallom, hogy ebben a bolond világban, s ebben a megveszekedett korban, melyben élünk, ez az elismerés jobb helyre nem is kerülhetett volna.

(Elhangzott 2024. december 14-én a Ráday Ház Dísztermében megrendezett Magyar Örökség díjátadó ünnepségen.)

„Az éneklés, a természet szeretete, valamint a hagyományos paraszti világ által őrzött tudás tisztelete gyerekkorom óta az életem része. Öröm számomra, amikor olyan emberekkel lehetek együtt, akiknek mindez hasonló értéket és élményt jelent. Fontosnak tartom, hogy ez az örökség ne csak könyvekben és kottalapokon legyen hozzáférhető, hanem élő tudás maradjon minden ember számára. Ezen értékek mentén választottam hivatásul a biológia tudományát, valamint a különböző népművészetek művelését és a néphagyományok ápolását, annak tanítását.

Igazi mestereimnek azokat a kedves »öregcskéket« – asszonyokat és embereket – tartom, akiktől az énekeket és a hagyományokat tanultam. Néhányukkal személyesen is több időt eltölthettem, sokkal többet kaptam tőlük egynéhány éneknél, mesénél vagy imánál. Az így megtapasztalt élményeket közvetítem előadóművészként, és adom tovább tanárként.” (Navratil Andrea)

27. ORSZÁGOS SZÓLÓTÁNCFESZTIVÁL

2025. január 17–19., Békéscsaba, Csabagyöngye Kulturális Központ

- DÍJAZOTTAK -

JUNIOR DÍJ:

Majoros Zoltán

OSSKÓ ENDRÉNÉ-DÍJ:

Nemcsényi Alíz

VÁSÁRHELYI LÁSZLÓ-DÍJ:

Szél Gábor

ELSŐ ARANYGYÖNGYÖS TÁNCOS CÍM:

**Bíró Éva, Nagy Franciska Ella, Nemcsényi Alíz, Somos Léna Zsófia,
Szoboszlai-Kálmán Lilla, Tóth Fanni Fruzsina**

ELSŐ ARANYSARKANTYÚS TÁNCOS CÍM:

**Balogh Boldizsár, Csuti Péter István, Kothencz Bertalan, Máté Móric,
Palagyi Szilárd Attila, Takács Zoltán**

MÁSODIK ARANYGYÖNGYÖS TÁNCOS CÍM: **Szilágyi Zita, Tomory Kinga**

MÁSODIK ARANYSARKANTYÚS TÁNCOS CÍM: **Melles Endre, Patócs Donát, Szél Gábor**

ÖRÖKÖS ARANYGYÖNGYÖS TÁNCOS CÍM: **Gál Nóra, Nagy Vivien Zsuzsanna, Paput Júlia**

ÖRÖKÖS ARANYSARKANTYÚS TÁNCOS CÍM:

**Bordás Barnabás, Chifor Lénárd, Demarcsek Dániel, Józsa Tamás,
Juhász Bence Zsombor, Kovács Dénes Zoltán, Mir Dávid Hessami**

KÜLÖNDÍJAK:

Árgyelán Edina Kitti – Kis József különdíja | **Drimba Máté** – a Tabán Táncegyüttes különdíja
Dudás Dávid – a Nógrád Táncegyüttes különdíja | **Fafka Júlia** – Szögi Csaba Talentum-díja
Gál Nóra – Darabos Péter különdíja | **Gáspár György** – a Hajdú Táncegyüttes különdíja
Hercz Lili – Kocsán László különdíja | **Honvédő Eszter** – a Cicere Ékszer különdíja
Horváth Dorina Jázmin – a Debreceni Népi Együttes különdíja
Horváth Zalán Levente – a Hagyományok Háza különdíja | **Hudák Dóra** – Kocsán László különdíja
Kiss Anna – a Hagyományok Háza különdíja | **Márton Csaba** – Farkas Tamás különdíja
Mir Dávid Hessami – a Jászság Népi Együttes különdíja | **Molnár Benedek** – Rimóczi László különdíja
Molnár Gergely – az Örökség Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Népművészeti Egyesület különdíja
Nagy Marcell – a Martin György Néptáncszövetség különdíja
Nagy József – a Tiszavirág Néptánc Egyesület különdíja
Nagy Franciska Ella – a Szegedi Papucsért Alapítvány különdíja | **Oláh Márkó** – Kis József különdíja
Oláh Nóra – a Nógrád Táncegyüttes különdíja | **Pásztor Zalán** – a Hagyományok Háza különdíja
Patócs Donát – Sikentáncz Szilveszter különdíja | **Podholiczky Rebeka Ráhel** – Juhász Zsolt különdíja
Rozsályi Dániel – Kocsán László különdíja | **Szvinyuk Sándor** – Juhász Zsolt különdíja
Takács Gábor Bence – Kocsán László különdíja | **Tóth Fanni Fruzsina** – a Jászság Népi Együttes különdíja
Vajda Peter – a Hajdú Táncegyüttes különdíja | **Varga László** – Rimóczi László különdíja
Varga Sándor Patrik – a Debreceni Népi Együttes különdíja
Weingart Zoltán – az Észak-Amerikai Néptáncszövetség különdíja

ZSÚRI: **Appelshoffer János, Busai Norbert** (elnök), **Farkas Tamás, Németh Ildikó, Tombor Bea**

KÖTELEZŐ TÁNCOK:

somogyi kanásztánc, kalocsai lassú és friss csárdás, magyarvostai legényes, visai szökős és sűrű csárdás

FESTIVÁLZENEKAR: **Dűvő** | Fesztiváligazgató: **ifj. Mlinár Pál** (www.szolotancfesztival.hu)

FOTÓ: **Majnik Zsolt**

1. Bíró Éva – Horváth May Dániel: *andrászázi román táncok*
2. Tomory Kinga – (Csicsmann Dániel): *kéki cigány tánc és csárdás*
3. Paput Júlia – Juhász Bence Zsombor: *Zólyom környéki táncok*
4. Kothencz Bertalan: *dél-alföldi oláhos* (zene: Nagy Gábor és a Paksi Bourdonosok)
5. Patócs Donát: *gyöngyösi cigány táncok* („MÁNE Baráti Zenekar”)
6. Tóth Fanni Fruzsina – Mir Dávid Hessami: *magyarszentbenedeki táncok*

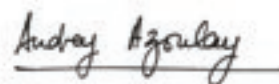
CONVENTION FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

The Intergovernmental Committee for the Safeguarding
of the Intangible Cultural Heritage has inscribed

Csárdás dance tradition

on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage
of Humanity upon the proposal of Hungary

Nineteenth session
Asunción, Republic of Paraguay
December 2024

Audrey Azoulay
Director-General of UNESCO

*Magyar Állami Népi Együttes, 2010
(Hagyományok Háza archívuma)*

UNESCO-listán a csárdás

Nemzeti táncunk felkerült az emberiség szellemi kulturális öröksége reprezentatív listájára

2025. január 23-án Farkas Zoltán „Batyú” és Tóth Ildikó „Feske” vette át azt a dokumentumot, amely igazolja, hogy a csárdás tánc hagyományát az UNESCO felvette az emberiség szellemi kulturális öröksége reprezentatív listájára. A Hagyományok Házában megrendezett eseményen felléptek a tordasi Pillikék Gyermek Néptáncegyüttes, a nagycsedi Rákóczi Kovács Gusztáv Hagyományörző Együttes tagjai, a Magyar Állami Népi Együttes táncosai és zenekara. Az alábbiakban a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság vezetőjének ünnepi beszédét adjuk közre.

Tisztelt Ünneplő Közönség! Tisztelt Táncos Közösség!

Minden alkalom, amikor az UNESCO listáira felkerülő örökségeket vagy jó megőrzési modelleket ünneplünk, rendkívüli esemény. Öröm és büszkeség, amikor a világ országait tömörítő Kormányközi Bizottsági üléseken képviselve országunkat köszönetet mondhatunk az érintett közösségek és hazánk nevében, és még nagyobb öröm, amikor ezt a hírt megoszthatjuk és együtt ünnepelhetünk itthon azoknak a körében, akik az élő kulturális örökséget képviselik, gyakorolják, fenntartják, megőrzik, élnek és továbbéltetik.

Magyarország 2024 decemberétől már nyolc szellemi kulturális örökséggel és két jó megőrzési modellel büszkélkedhet az UNESCO szellemi kulturális örökség egyezményéhez kapcsolódó nemzetközi listákon. A csárdás tánc hagyománya egyebek mellett a magyar solymászat, a matyó népművészet, a képfestés, a lipicai lótenyésztés és az üvegművészet sorába kerülve hirdetheti a magyarországi közösségi kultúra sokszínűségét, életerejét. Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára, hétszáznyolcvannal örökségelem közé „táncolta be” magát a csárdás, egyebek mellett a latin-amerikai tangó, a milonga, a capoeira, a rumba, a fandango, a szamba, az európai flamenco, a kolo, a polonéz, a maloya, az indiai chhau és sankirtana, az arab Al-Bar'ah és Almezmar, az afrikai kalela és intor, valamint az ázsiai Hayachine Kagura, a nongak és khon közé.

A csárdás tánc hagyományának a reprezentatív listára történő felvétele Magyarország számára nemcsak egy magyar történelemben gyökerező hagyomány nemzetközi elismerése, hanem annak a kulturális kifejezésnek is, amely a kortárs életben továbbra is virágzik.

A csárdás tánc az UNESCO egyezménye által megfogalmazott szellemi kulturális örökség lényegét tükrözi: egy dinamikus, folyamatosan fejlődő gyakorlatot, amely mélyen összefonó-

dik a közösségek identitásával és kohéziójával. Több mint egy sor mozdulat – egy olyan tér, ahol az együttműködés, a kölcsönös tisztelet és a kreativitás virágzik. Legyen szó egy helyi fesztiválról, falusi térről vagy egy nemzetközi színpadról, a csárdás tánc összeköti az embereket, hogy közös értékeiket és kollektív örömeiket ünnepelejk.

Nemcsak közösséget erősít, de új közösséget is teremt a táncolás alkalmával. Erősíti a lokális, regionális, nemzeti identitástudatot is, és könnyen átadható, mert egyszerű alaplépésekből, az emberi mozdulatok és kommunikáció eredetiségén alapul.

Örömmel elmondhatjuk, hogy a csárdás tánc sok olyan magyarországi közösségben élő gyakorlat, amelyek hagyományelemükkel maguk is szerepelnek a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékén. A csárdás reprezentatív listára kerülését erősíti az is, hogy a táncot leggyakrabban kísérő vonós zenei formáció hagyománya és az egyik legnépszerűbb táncos közösségi-átörökítési alkalom, a táncház módszer is szerepel az UNESCO nemzetközi regisztereiben.

A csárdás tánc hagyományának felvétele nem a munkánk befejezését jelenti, hanem további cselekvésre szólító felhívást. Emlékeztet bennünket arra, hogy fontos erősíteni az oktatási programokat, támogatni az intergenerációs tudásátadást és segíteni a gyakorlókat abban, hogy ezt a hagyományt a modern világ kihívásaihoz igazítsák.

Az UNESCO listájára felkerülés nem automatikus. Hosszadalmas, több évig tartó folyamat, csapatmunka, nagyon soklépcsős procedúra, kezdve a közösségek irányából induló kezdeményezéssel, a nemzeti nyilvántartáson keresztül a számos kritériumot támasztó dokumentáció angol nyelvű elkészítéséig, film- és fényképanyag csatolásáig. Kiemelkedő szerepe van az örökséget hordozó vagy a megőrzésben tevékenykedő közösség tagjainak, a csárdás esetében a táncos egyéniségek, hagyományörző,

amatőr és hivatásos együttesek tagjainak, helyi és nemzeti szintű civil és szakmai szervezeteknek, oktatási intézményeknek és táncpedagógusoknak, akik munkájukkal, javaslatukkal, aktív részvételükkel segítették a felterjesztés elkészítését, és a jövőben a megőrzési tervek megvalósítását.

Az eredmény szép példája a kulturális intézmények sikeres együttműködésének is, amelynek alapja a Hagyományok Háza szakmai munkája és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága szakértői, koordináló, szervező, közvetítő szerepe volt.

Külön köszönet illeti a két intézmény szakmai munkatársait, a Hagyományok Házából Lauber Laurát, dr. Agócs Gergelyt, és a Skanzenből a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság munkatársát, dr. Pál-Kovács Dórát.

Fontos kiemelni az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottságának szerepét, amely rendre körültekintő szakértelemmel tárgyalja a közösségek felterjesztéseit és felelősen dönt a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének új tagjairól, illetve tesz javaslatot az UNESCO listákra történő jelölések kérdésében is a kultúráért felelős miniszter számára, aki támogató döntésével megalapozta a felterjesztés sikerét.

Köszönet jár mindenkinek, aki bármilyen módon részt vett a csárdás tánc nemzetközi elismertetésében!

Az UNESCO főigazgatója, Audrey Azoulay asszony által szignált most átadásra kerülő dokumentum igazolja, hogy a szellemi kulturális örökség megőrzéséért létrejött kormányközi bizottság felvette a Magyarország által javasolt csárdás tánc hagyományát az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára, annak 19. ülészakán a paraguay-i Asunciónban 2024 decemberében.

Örömmel osztjuk meg a jó hírt a csárdás tánc közösségével, amely alkalmat ad a szellemi kulturális örökség közös ünneplésére.

Csonka-Takács Eszter

„anyanyelve magyar...”

Írta: Ignácz Rózsa

12. fejezet, 122–129. oldal – Dante Könyvkiadó, Budapest, 1937

Lenka néniéknek vendégük van ebédre: Csupor Rozália. Ma már Lenka néni is asztalhoz ül. Gyenge még egy kicsit, de mégis könnyebben érzi magát valamivel. A Leticia-féle vaddisznóhús-ajándékból maradt még mára is egy jókora darab, azt csináltatta meg Minka jóféle fehérbor-mártásban, s előételnek híres örmény ételt készítettett: angazsábó levest. Egyszer eszünk jót egy esztendőben, de akkor legalább megadjuk a módját, s ha már van mire, hát legyen vendég is! Úgy esik jól az étel, ha sokan ülnek az asztal körül, mint régen a Bartha Miklós utcában, mikor sohasem ültek asztalhoz huszonnégynél kevesebben. Egészen előírásos a vasárnapi ebéd. Lenka megosztja a vendég Rózával az asztalfőt, jobboldalon ül Minka, vele szemben Nándi, lent pedig a kosztos kisasszonyok. Olga és Veturia konokul hallgatnak. Leszegett fejfel gyorsan esznek, alig várják, hogy befejezzék az étkezést s elvonuljanak. Minka aggódva lesi a vendég arcán, hogy nem vesz-e észre valami változást a ház megszokott rendjében, hogy jaj, nem derül-e ki, hogy felmondásban vannak Olgáék, hogy a háziak haragot tartanak velük, s hogy azért nem romlik-e el az ünnepélyes hangulat. De Róza szerencsére semmit se sejt ebből. Úgy van az rendjén – gondolja –, hogy a gyerekek hallgassanak, mikor a nagyok beszélnek. Nagy szerencse, hogy Róza így vélekedik, mert különben megmondaná a maga csípős véleményét a dolog felől, s az még csak hagyján, de ki is vinné a házból a hírt; egész Kolozsvárt tele pletykálná, hogy hogy viselkednek a Bitayék kosztosai... Volna mit hallani Minkának.

Corina nem ült asztalhoz, szobájába vitette az ebédjét. Corinának fáj a feje. Corina két nap óta állandóan éhes és folyton heves főfájásról panaszkodik...

Leticia már harmadszor meséli el Nándi bácsinak a vad-disznóvadászat hiteles és egyre nagyobb szabásúvá növekedő történetét és kínálja Nándi bácsit, hogy azt a kicsi darabot még az ő felelősségére vegye ki, nem fog megártani. Róza néni ezt nem bírja szó nélkül megállani, s dörmögve megjegyzi, miközben gőzerővel tömi magába a pecsenyét:

– A mi időnkben csak a háziasszony, vagy a házikisasszony kínálkozott! Az volt a szokás...

Lenka néni elpirul. Ez a tapintatlan Róza még megsérti Leticciát!

– Te Róza, te, ne mondj már ilyeneket, fiam, a te idődben. Egy leány ne emlegesse az időt, fiam! Ugyan mikor volt az, hol van az már? Na, vegyen Nándi, nem fog megártani. Finom pecsenye ez. Finom dolgokat küld mindig a Leticia papája.

– Hát ő küldte? No, ez kedves igazán. Hát miért nem mondtad mindjárt, Lenka néni? – mondja Róza, aki megérti végre, hogy Leticia miért kínálkozik.

Leticia szerencsére nem sértődött meg, ellenkezően, vidáman nevet a dolgon. Mulatságos figura ez a kövér Csupor Róza! Leticciának is van egy vénleány nagynénje, az is éppen

ilyen. És tovább meséli a vadászatot, hosszasan részletezve, hogy a Vlegyászán mekkora volt a hófúvás...

Ilona le-leül pillanatra a Corina szabad helyére, kapkodva eszik egy-két falást, azután ugrik, szalad és váltja a tányérokot...

– Kieresztették Miklóst a Fellegvárból, kisasszony! Hála Istennek! – újságolja a konyhában nagy sóhajtások közepette Boris. – Megyünk táncba délután!

– Hová?

– A Hóstatban lesz bál! Márton Ferenc gazda csűriben. Oda!

– Jaj, Boris, mi lenne, ha kimennénk mi is?

– Magik? Kik, lellem? A kisasszony, kivel?

– Hát Borbáth Ferivel.

– Nem úri népeknek való hely az, lellem!

– De igazán. Úgy szeretném látni egyszer, hogy mulatnak maguk!

– Nem szeretik az egyszerű népek, kisasszony, ha közéje vegyülnek az urak. Nem vagyunk mi panoráma, hogy mutogassuk magunkat.

– Mindig irigykedtem magára, Boris, mikor vasárnap este a táncból hazajön. Olyan piros, úgy csillog a szeme!

– Miket nem néz a kisasszonyka is! Hát persze, hogy igen. Megszorongassák a táncban az embert, hát megmozdul benne a vér.

– Jaj, s az jó, ugye, Boris?

– Néte né, tán reájött a kisasszonyra a tavasz!

– S ha igen? – mondja Ilona kacagva, felkapja a tésztás tányérokat és beszalad velük.

– Na né – néz utána Boris és mosolyogva törölgeti az evőeszközöket. – Ezt se hittem volna, hogy erre a kicsi kisasszonyra is rájön a természet. Nem is hiszem én, hogy ez az igazi. Ez csak olyan bolondozás, né. Reáfér szegényre, bár azon az egy vasárnapon.

– Rólam beszélget magában, Boris? – Ilona visszaszalad a megmosott kis késekért.

– Hát igen.

– Csak a bolond beszélget magában, Boris.

– S mi ketten, lellem – feleli szentelenül a szolgáló. – Tán azt hiszi, én nem hallom, hogy a kisasszony is örökké magában mondogat?

– Miket beszéllek, Boris?

– Miket? Hát nem tudja? Hát nem hallgassa meg a saját szavát? No, akkor maga csakugyan egyedül beszél. Én, lássa kisasszony, egyet mondok magamnak, s kettőt felelek reá, s kezdem előlről. Serősen jól szórakozom. Nohát kijönnek csakugyan? Az ánré fejenként három lejbe kerül. Pénze van-e?

– Milliomos vagyok! Száz lejt fizettek tegnap este Maurerék.

– No, no! Azért mind ne verje el, lellem! Kéne a kisasszonynak egy pár új harisnya is.

- Az igaz! Ó, Boris! Maga az én dadám, velem csak maga törődik egyedül.

- A Borbáth úrfi vajjon kivel törődik azalatt? Jaj, de elpirosodott a kicsi buba! Nézze meg a tükörbe': olyan mint a bazsarózsa!

És nagyot nevet Boris. Ilona tréfásan rákiált:

- Boris, én magát egyszer megverem.

- Megver? Hát verekedni is szeret? Na, akkor délután jó helyre jön. Ott abba része lehet!

- Szent Isten, ne ijesztgessen! Ott megverik a lányokat?

Boris akkorát kacag, hogy a sótartó ijedtében felborul a konyhaasztalon.

- A lányokat? Haha. E jó, e jó! - és a kacagástól kicsordulnak a könnyei. Dehogy lelkem, dehogy! A legények fenik össze a szarvukat. De még hogy! Tiszta öröm nézni. Ha elkéri valamelyiknek a táncosát, hát a legény csak nekimegy az elkérőnek, mint a kos. Csak úgy repes az örömtől a szív a leány keblibe, ha látja, hogy érte küzdenek. Hát még mikor ölögetnek is!

- Mít csinálnak, az Istenért?

- Hát, ölögetnek! A bicskával egy-egy kicsit egymásnak a hasába taszítanak. Székely legények azok lelkem, értik a módját. Megcsapolják egymást egy-egy kicsit, aztán attól lecsendesednek, elmegy az erejük ahhoz, hogy kujtorgassák a leány becsületit. Nincs is miköztünk - mán akiket én ismerek, leányokat - becselenségben egy se. Ha a legényére nagyon rájő az érzés, elviszi a táncba, aztán egy idegen legényre addig kacsintgat, amíg az ő legényének a fejibe nem megy a vér. Aztán akkor eligazítják egymást. S olyan szelíd másnap a legény, mint a bárány...

Ilona halkan kinyitja a biedermeier szekrény ajtaját, bebújik a szekrénybe és magára hajtja az ajtót egy kicsit. Így szokott tenni, ha a vasárnapi ebéd után átöltözködik. Nándi bácsi már letakarta az arcát az újságpapírral és az igazak álmát alussza a göröngyös díványon. Hogy öltözzék fel másképp Ilona? Hátha felébred az öreg? Sötét van az öreg szekrényben, de jó tágas. A fejét azonban le kell hajtania, úgy megnőtt tavaly óta. Feri azt mondta, csak három órára jöhet, de Ilona nem bír addig várni. Nem baj, előre megy, s leül a Főtéren egy padra, ott adtak egymásnak randevút. Azt mondta Leticia: jól áll neki ez a kis fehér csipkegalléros, kék bársonyruha - az nagy szó pedig, ha az öltözködésben Leticia elismer valakit. Vajjon mit fog Feri a ruhájához szólani? Az egész idei keresete benne van. Megszídjá bizonyosan.

- Nem baj. Ez az utolsó. Bizonyisten. Becsületszavam adom sajátmagamnak. Karácsonytól kezdve elkezdem gyűjteni az érettségi díjat.

No, hál Istennek, nem ébredt föl az öreg úr. A múltkor, mikor öltözködtem, mintha kileskedett volna az újságja alól. Mi lenne, ha kérnék Leticiaától egy kis kölnivizet?

- Kovács fiam, te megbolondultál - mondja Ilona sajátmagának, aztán elindul a Főtér felé...

Szállingózik, gyülekezik már a vasárnap délutánok tarka népe a Mátyás szobor körül. Leányok és legények átölelkezve szépen, párosával sétálnak körbe, körbe... Vagy táncolni mennek a Széchenyi piacra, ahol vidáman cincogtat ilyenkor néhány alkalmi cigánymuzsikus, vagy letelepednek csoportosan a sétatéri padokra, egymás kezét fogva hallgatagon és báméskodva nézik, hogy: kik mennek moziba, kik mennek sétálni, kik nincsenek itt. A korszót is ellepik. Zöldhímezésű fekete lajbiban a széki legények, piros rokolyában a széki lányok, fekete-piros magyar gyászban az alcsíkiek, fehér bá-

ránybőr bundicákban a torockóiak, kikerics sárgában a szilágyságiak. Mintha a mezőnek tarka virágait egy óriási öszsze-vissza csokorba gyűjtötte volna valaki.

Kolozsvár - cselédek városa...

Fekete katrincás mezőségi román leányok fehér harisnyás, kieresztett ingű legényekkel keringenek. Hosszú láncokban összefogózkodva tíz-tíz legény, tíz-tíz leány. Külön oldalon a nők, külön a férfiak. Ők is éppen olyan szótlanul lépegetnek, mint a többiek és ők is ugyanilyen vígan táncolják a Széchenyi piac másik oldalán oláh furulyaszóra a maguk zsojkait.

Szász cseléd persze nincs. Azok jómódúak, azok más szolgálatába nem szegődnek el. De ha lenne szegény szász nép - gondolja Ilona, ahogy nézegeti a cselédek hullámzó tömegét -, talán azok is ilyen békésen sétálnának sokszalagos, hegyes fővegjeikben, a zsinóros mellények és az aranyhímzéses katrincák között. Íme: mintha csak a ruha tenné különbözővé őket s az, hogy más törvények szerint formálják szóvá az emberi hangokat... De maga az ember, az anyag ugyanaz. Ilona legalábbis azt hiszi. Ő nem bírja az ellentéteket, az örökös gyűlölködést. Hiszen a gyűlölet nemcsak annak fáj, akit ér. Elszárad a gyűlölködő lélek, mint a leforrázott virág. Kell, hogy legyen valami, amiben egyik ember sem különbözik egymástól. Ahogy születünk, s ahogy meghalunk talán. És ahogy szenvedünk. Igen, ahogy szenvedünk testünkben, sebzetten, kórosan, betegen. Ott nincs különbség ember és ember között, és csak egy jótétemény van a világon: gyógyítani... Szépet álmódott Ilona, amikor Graaféknál elaludt... Szanatóriuma volt a hegyek között, sok-sok gyógyuló, boldog ember feküdt hófehér ágyakon. Kóros esetek, nem nemzetek. Betegek, nem fajok. Gyógyulást váró emberanyag. Orvosnak lenni. Édes Istenem, személytelennek lenni! Csak a mások életéért élni! Meghallgatni a panaszokat, enyhíteni a fájdalmakat, dolgozni, alázatosan szolgálni az embereket. Álmodni jó. Csak ne kéne ébren lenni soha! Őt év az egyetem S aztán miből?

Sokat tervezgették régebben Ferivel, hogy szanatóriumokat fognak építeni... Feri tervezi és ő is szereli fel. Az Ilonáé itt lesz a Bükköserdőben valahol, Kolozsvár körül. Kis villájuk lesz a Majális utcában. Azt is Feri építi, de nem úgy, mint ezeket a vacak lapos tetefüeket, hanem szép zsindeyes tetős, tornácos kicsi villát épít majd, amilyeneket a székelyek csinálnak odahaza. Modernebbet, tágasabbat, mai embernek valót. Egy-egy dolgozószobát, egy-egy hálót, gyerekszobát.

És hajnalban az autóval Feri beviszi a szanatóriumba, ahol már várják a betegek. Ha kell, éjszakára is bentmarad a szanatóriumban, és az sem fontos talán, hogy a Majális utcában villája legyen, csakhogy azt dolgozhassa, amit szeret és hogy meglegyen Feri...

- Hideg ez a pad, meg fogok fájni - és elkezd sétálni le s fel a pad előtt. Kárminvörös ajkú, fehérre meszelt arcú nő vezet egy szép kis fiút a Mátyás szobor felé. Románul beszélnek.

- Az... Ki, az a csúnya, nagyorrú bácsi a lovon, mami? - kérdezi a gyermek.

- Az egy nagy román király szobra: Matei Corviné! - oktatja az asszony a gyereket.

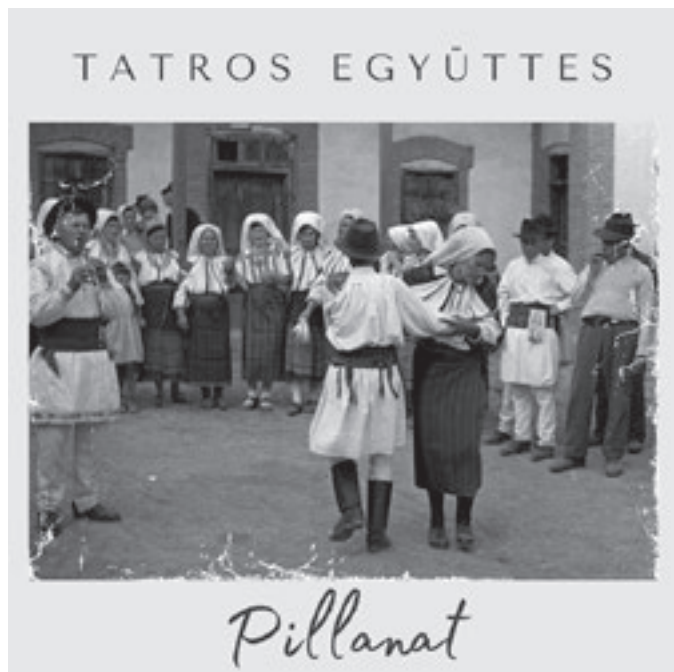
- És azok a bácsik, akik zászlókat hajtogatnak előtte? Mondd, azok kicsodák?

- Azok a leigázott magyarok - helyesbíti a történelmet a nő, aztán elrángatja a kisfiút.

- Jöjj, dragul meu ... ■

TATROS EGYÜTTES – PILLANAT

– ÚJ ALBUM SZERZŐI KIADÁSBAN –

A Tatros Együttes *Pillanat* című legújabb albumát a 2021 óta működő új felállásban tett zenei kísérletezése, koncertjei repertoárja mentén állította össze. Mindamellert, a stúdiómunka korlátaihoz alkalmazkodva, pillanatnyi zenei intuícióira támaszkodott a zenekar. Az együttes tagjai, mestereik zenei nyelvét ötvözte saját kreativitásukkal a szabad alkotás szellemében, de az adott zenei kereteken belül maradván igyekezett kibontani az új lemez zenei történetét, szövetét. A *Pillanat* tehát nemcsak egy zenészek által megfogalmazott album, hanem egy olyan zenei kaland, ahol a mesterek inspirálta kísérletező kedv és a spontán pillanatok összefonódnak a régi autentikus zenei hagyományokkal.

A megszólaltatott hangszerek a Moldvában a csángók által ismert és használt pásztorhangszerek (furulya, kettős furulya, kaval, tilinkó), hegedű és kísérő hangszerek, mint a koboz és a dob. A kaval ötlyukú pásztorhangszer, különleges hangsorral, amin az ótörök kisambitusú dallamok szinte maguktól szólalnak meg. A tilinkó egy játszólyuk nélküli hangszer, amelynek hangkészlete a természetes felhangsor hangjaiból áll. Területre jellemzőek ezek a hangszerek, az ott élő népek játszották a dallamaikat velük. A koboz ma már jellemzően Moldvában használt, keleti eredetű, lantszerű pengetős hangszer. A lemezen a zenekar tűzoltó dobot és török tapant használ. A moldvai csángók a századfordulótól használják az előbbi dobtípust, ami a tűzoltó-zenekarokkal jelent meg először Moldvában. Korábban, amíg az együttes ilyen dobot nem tudott beszerezni, török tapannal pótolta. A másik dobtípus, amit a csángók használtak, ami szinte egyidős az emberiséggel, az egyfenekű (kb. 30-60 cm) átmérőjű, keskeny peremű (kb. 10-25 cm) „hejgető-uráló” dob. A kaval, a tilinkó, a hatlyukú pásztorfurulya és az egyfenekű hejgető-uráló dob eredete mítoszok és legendák homályába vész. Velük a régi dallamokat muzsikálva vagy hallgatva egy misztikus és gyönyörű időutazáson vesz részt az ember... A lemez elérhető kiadott formában és az online zenemegosztó platformokon is (YouTube, Spotify, Apple Music stb.).

Közreműködnek: Veres Mihaela - ének; Lerner Júlia - hegedű, bucsum; Ladányi Ferenc - furulya, kaval, tilinka, bucsum; Illés Gábor - koboz, bucsum, bika; Vellner Balázs - dob, gardon

„Tedd ki a pontot!”

Gyermek, ifjúsági és felnőtt legényesverseny

Az Örökség Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Népművészeti Egyesület és a Bartók Kulturális Táncgyűlés (Budapest Főváros Bartók Táncgyűlés) meghirdeti az alábbi programokat:

„Tedd ki a pontot!”

XXVI. Nemzetközi Legényesverseny

„A te lábad fűzfavessző!”

V. Nemzetközi Gyermek és Ifjúsági Legényesverseny

A versenyt Mátyás István „Mundruc” kalotaszegi táncos emlékének tiszteletére rendezzük.

Időpont: 2025. április 6. vasárnap 10.00 óra

Helyszín: Országos Táncszínház és Kirakodóvásár
Papp László Budapest Sportaréna – Martin György terem

A szakmai verseny Martin György munkásságának értékeit tükrözi, mely a táncos archív filmek elemzésére és alkalmazására helyezi a hangsúlyt. A versenyen indulók produkciói a kötelező táncfolyamatból (archív filmrészletből), valamint a szabadon választott táncból (improvizációból) állnak. A verseny célja a versenyzők tánctechnikai fejlődésének elősegítése, az archív filmelemzés módszerének elsajátítása és alkalmazása. A kalotaszegi legényes tánc fennmaradásának és továbbörökítésének több korosztályban történő megerősítése.

Kötelező táncok versenye: két táncfolyamat stílus- és motívumhű előadása a szervezők által kiválasztott – és a jelentkezők részére előzetesen kiadott –, a Magyar Tudományos Akadémia – BTK Zenetudományi Intézet tulajdonában vagy magántulajdonban levő gyűjteményekből készült hangos- és némafilmek alapján.

Szabadon választott táncok versenye: a kötelező táncanyaggal azonos faluhoz tartozó táncanyag 1,5-2 perces improvizálása. A verseny élőzenei kíséretét a rendezőség biztosítja. A verseny során a versenyzők munkáját többtagú zsűri értékeli, a díjak kiosztása – vagy visszatartása – az ő feladatuk és felelősségük.

További információk és nevezési lap: www.orokseg.hu

Nevezési határidő: 2025. március 15.

Népművészet Ifjú Mestere 2025

Részletek a pályázati felhívásból

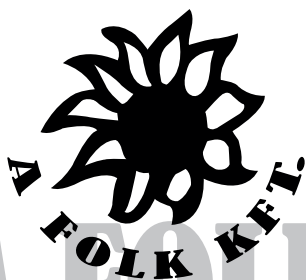
Előadóművészeti kategóriák: hangszeres népzene; népdal; néptánc; népmese

Tárgyalkotói kategóriák: fazekas; faragó (kéreg, szaru, csont, fa, bútór); gyermekjáték-készítő; kovács; népi bútorműves; népi ékszerkészítő (fém, gyöngy, lószőr); szűcs; bőrműves; rézműves; szalma-, gyékény-, csuhé- és vesszőfonó; tojásfestő; mézeskalács-készítő; textilhímző, -szövő (gyapjú, vászon); nemez-, viselet-, paszománykészítő; csipkekészítő; kékfestő; népművészeti forma- és motívumkincset hordozó nagyméretű tárgyak, köztéri tárgyejüttesek (játsszóteri, ill. beltéri plasztikák, építészeti megoldások) tervezője és kivitelezője; a népi hangszerkészítés formai és funkcionális követelményeinek megfelelő hangszerek, hangkeltő eszközök készítője

A részvétel alapfeltétele minden kategóriában, hogy a pályázó 15 és 35 év közötti életkorú legyen. A pályázathoz szakmai életrajzot, valamint szakmai dolgot is be kell nyújtani.

Jelentkezési határidő: 2025. március 28.

Teljes pályázati tájékoztató:
hagyományokhaza.hu/hu/palyazat/
nepmuveszet-ifju-mestere-dij-2025

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

A „Müpa 20” programjából

Együtt – A Lakatos család

2025. március 15. szombat, 11:00-11:45 – Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem

Ki ne álmogna arról, hogy legközelebbi szeretteivel kezd közös örömmelésbe? Lakatos Mónika esetében ez az álom nem elérhetetlen kívánság, hanem a mindennapok része. A rendszeres közös zene és tánc családjának fontos szeretetnyelve, amelyet a gyerekektől az idősebbekig mindenki egyformán beszél. A Müpa húszéves jubileuma alkalmából megrendezett koncerten a Womex-életműdíjas énekesnő unokatestvéreivel és sógoraival áll közösen a színpadra, főként olyan tradicionális cigány dalokat előadva, amelyek generációról generációra öröklődtek, és amelyek szerves részét képezik a XXI. századi cigány kultúrának. Az egyszeri alkalomra összeállított műsor kihagyhatatlan program a világzene rajongóinak.

Együtt – A Berecz család

2025. március 15. szombat, 15:00-15:45 – Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem

Hogyan tanuljuk meg az élet legfontosabb dolgait? Szigorú figyelemmel, fegyelmezetten, csendben ülve, vagy esetleg szemlélődve, játszva, másokat is bevonva? A Berecz család az egyik legékeesebb példája annak, hogy sokszor az utóbbi a célravezetőbb. Berecz András énekesként, mesemondóként, mesegyűjtőként a magyar népi kultúra megkerülhetetlen alakja, aki fiaival igazi ösztéművészeti estre hívja a közönséget. Berecz István a tánc világában szerzett elévülhetetlen érdemeket, Berecz Márton filmesként és trombitaművészként kamatoztatta tehetségét, és ezúttal az énekes szerepét vállalja magára, Berecz Mihály pedig zongora- és fortepiano-művészként egyike korosztálya legkiválóbb tehetségeinek.

Mozgásban – Néptáncgála

2025. március 16. vasárnap, 10:30-12:00 – Fesztivál Színház

Mire utalt Bartók, amikor a néphagyományok „tisza forrásáról” írt? A válasz ezer szó helyett egyetlen gálaest, amin a hazai néptánc három kiváló együttese lép színpadra. A Magyar Nemzeti Táncegyüttes produkciója, a Kárpátok visszhangja a régió legszebb eredeti táncait gyűjti össze, a Duna Művészegyüttes a székelység elfeledett táncait és tradícióit idézi meg Székelykapu című koreográfiájával, a Magyar Állami Népi Együttes előadása, a Táncánnon pedig a néphagyományok autentikus elemeit kortárs megoldásokkal vegyíti. Három lenyűgözően látványos produkció, ami egyszerre tiszteleg közös múltunk és hihetetlenül gazdag tánc kultúránk előtt.

Zenészgenerációk – Fókuszban a cimbalom

2025. március 16. vasárnap, 13:00-13:45 – Fesztivál Színház

Sokan még ma is a cigányzenéből ismerik a cimbalmot. Nem alaptalanul, hiszen Csík Benedek is e hangszer virtuóz képviselője, aki tizennégy évesen már a Carnegie Hall-ban játszott. A koncert második fellépője, Horváth Áron cimbalomművész a legfiatalabb tehetségek közé tartozik – mindössze tizenkét évesen tett szert országos hírnévre, azóta pedig számtalan elismerést aratott, és hangversenyek mellett saját kompozíciókkal is egyre gyakrabban jelentkezik. Az est zárásaként Lukács Miklós lép színpadra: a cimbalmosok középgenerációjának egyik legkiemelkedőbb alakja az elmúlt évtizedekben a hangszer újabb és újabb dimenzióit tárta fel. Koncertjük nem csupán három generáció találkozása, hanem a hangszer ünnepe is, amelynek során a cimbalom műfaji sokoldalúsága, a cigányzenétől a jazzen át a komolyzenéig terjedő repertoárja is reflektorfénybe kerül.

MAGYAR ZENE HÁZA

Metszet: Csapodi Tádé és Hajdu-Németh László koncertje – 2025. március 7. 19.00

Közreműködnek: Orsós Tamás (brácsa), Deáky Máté (nagybőgő), Horváth Áron (cimbalom és gitár), Herédi Zsombor (harmonika)

Bahorka Társulat – Pletykázó asszonyok – 2025. március 15. 10.30

Közreműködők: Balogh Melinda, Horváth Sára, Kaszai Lili (ének, mese), ifj. Csoóri Sándor (tambura, brácsa), Gárgyán Zoltán (klarinét), Babindák István (szaxofon), Réti Benedek (harmonika), Bösze Tamás Jean-Pierre (ütős hangszerek)

Babazuri – NÉPI hang-színek Laposa Julcsival – 2025. március 29. 10.30

Közreműködők: Laposa Julcsi (ének, hegedű), Nagy Albert (hegedű), Jobbágy Bence (cimbalom), Timár Márton (nagybőgő)

Macskanadrág, vak hal, rántott gríz és társaik

Sűrű kásafélékből készített hagyományos ételek

Azt hiszem, kevesen tudják kapásból, hogy milyen ételleket jelölnek a címben szereplő furcsa ételnevek. Én sem hallottam korábban ezekről, de egy közösségi médiás poszt láttán nyomozásba kezdtem, melynek eredményét most megosztom a kedves olvasókkal. Az írás az NKFIH K_22 142797 projekt keretében készült.

Kis macskanadrág-etimológia

A *macskanadrág* szavunknak *A magyar nyelv értelmező szótára* két fő jelentését ismeri. Tájnyelvekben tréfás kifejezésként különféle – egyszerű, igénytelen, nem is feltétlenül ízletes – ételek neve a macskanadrág, a régi magyar nyelvben pedig bőrből készült vagy bőrrrel foltozott (lovagló)nadrágot jelöl a szó. De azért ne elégedjünk meg ennyivel, hiszen az *Arcanum* adatbázis segítségével ma már könnyen kideríthető, hogy mikor és milyen jelentésekben bukkan fel szavunk a különféle nyomtatott forrásokban. A majd' másfélezer találatból most csupán a legérdekesebbeket osztom meg. A sokféle szövegben közös, hogy zömük humoros, tréfás jelentésben használja a kifejezést.

*

Macskanadrág – étel

A legkorábbi adatot *Rajzolatok a' társas élet és divatvilágból* című lap 1838-as első számában találtam. Az *Egy kóborfi új esztendői ebédje* címmel közölt vicces menüsorban szerepel rögtön a „korhely leves aprított ütlegekkel, hajdukása bunkósbottal” fogások után a *macskanadrág szalonabőr talpallóval*.

1868-ban az *Üstökös* című hetilap egyik humoros írásának is furcsa ételnevekből álló menü a témája. A *Katonai spejzettel* című történetben a tábornok kaszárnyabejáráskor pillantja meg az ajtóra kitűzött heti étrendet, amiből egy szót sem ért, ezért kérdőre vonja a szakácsot:

- „– Hát mi a ménkő nevet adtok ti a főzeléknek? Hiszen én magyar vagyok, mégsem ismerem az ilyeneket.
– Könnyű azt megérteni nekünk, kik ilyenekkel élünk – válaszolja a szakács.
– Hadd lássam hát, beszéld el!
– Vasárnap: *köppenes öntve* = zsidó perez. Hétfő: *kutyatök savanyun* = krumpli. Kedd: *tót miatyánk* = hajdina kása. Szerda: *macskanadrág* = sodrott tészta, gombóc. Csütörtök: *homok* = buza dara. Péntek: *czigány-kávé* = fekete olcsó bab. Szombat: *srét* = borsó, mely keményebb, ha fő.
– Miért nem nevezitek igazi nevén ezeket? – értetlenkedik a tábornok.
– Azért generális uram, mert a paraszt eszik gombátát, krumplit, babot, borsót, de mi nem vagyunk parasztok.”

Az idézett sorokból kiderül, hogy a macskanadrág bakanyelven egyaránt jelenthetett sodrott, vagyis kinyújtott laska- vagy csuszát és gombócot.

1867-ben Czuczor Gergely–Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára* 4. kötetében a *macskanadrág* címszó alatt a következő magyarázat szerepel: „Tréfásan, széles metélt tészta, melyet húslevesbe szoktak főzni. Némely tájakon túl a Dunán, sűrűn főzött, megszírozott reszelt tészta.”. Ez utóbbihoz hasonló lehetett az egyszeri debreceni diák korrepetálásért kapott hitvány eledele is, amelyről Jókai Mór emlékezik meg 1870-ben írt, *És mégis mozog a föld* című regényében. A diákéletet lefestő *A csittvári krónika* című első fejezetben az étkezés-

„Ezt az édességet először Kolozsváron ettem nagynénémnél, akinek a konyhájában a parasztkonyha egyszerűsége és a városi polgári konyha törekvései adtak randevút egymásnak nap mint nap.” (Gáspár Kinga, *egy.hu*)

ről szólva említi a szegény diákok, „akinek a vastag civa [=cívissz-szony] három rossz kölyök tanításáért minden másodnap macskanadrágot főz.”. A szó jelentését így magyarázza: „a *macskanadrág* pedig egy étel neve, melybe ha egy macska bele talál lépni, oly tökéletes nadrágot húz fel belőle a lábaira, hogy viseli, míg el nem kopik.”

Az *A magyarság néprajza* kézikönyv első kötetében (1933) Battyai Zsigmond is a Jókai által leírt ételként említi a macskanadrágot: „Lisztes leves is sokféle van. Búza- vagy kukoricapépből készül. Az utóbbi meglehetősen ragadós eledel, ezért Göcsejben »macskanadrágnak« hívják.”.

A *Magyar Nyelvőr* „Népnyelv-hagyományok” rovatában a tájszavak között többször is felbukkan a szó, mindig étel jelentésben. 1883-ban rimaszombati („kukoricza lisztből készült étel”), 1887-ben nagykunsági („kukoriczából készült tejbe kása”) tájszójegyzékben szerepel. 1894-ben a losonci születésű Mikó Pál a háziállatok magyar szólásokban való megjelenéséről írt tanulmányában kétféle magyarázatot ad: „Végül egy furcsa szót említek: 'macskanadrág', mi felénk azt teszi, a mit a 'kutyagumi, kutymis, csipisz'; más vidéken (Miskolc?) a sűrű tészta leves neve.”.

Réthei Prikkel Marián 1907-ben a régi magyar tréfaszókat gyűjtötte egybe a *Magyar Nyelv* folyóiratban. Ezek között jónéhány ételnevet is felsorol, köztük a macskanadrágot is: „A híg rántott levest *kolduslevesnek*, *százlevesnek* vagy *kopólevesnek*, a tojásost *rongyoslevesnek*; a derellyét *barátfülnek*; a gombócot *német csuszának*; a széles lapos metéltet *szabógallérnak*; a gilisztaforma hosszúkas metélt-

tet *lassan ballagónak* vagy *szakállgyalázónak*; bizonyos pogácsaféle tészta *kolduslábnak*; a lisztkását (kaficzot) *macskanadrágnak*; a zsírtalan kását *kitolókásának* vagy *czokikásának*; a vizet *madártejnek*; az író (lacebutyratum) *deáksörnek* mondták.”

*

Macskanadrág – viseletdarab

Mivel fő témánk az étel, erről csak dióhéjban néhány adat.

1888-ban egy Dr. Pethő nevű szerző a *Magyar Sion* című lapban megjelent itáliai útirajzában a mai Castiglione környéki szegény „sárga, bőrig sovány” parasztok ruházatáról írja, hogy a legmarconább közülük „kemény bőrből készült »macskanadrággal« sinezi lábszárát”.

A macskanadrág az 1800-as évek végén leginkább a magyar nemzeti érzület megtagadását jelképező, „idegen” és kigúnyolandó viseletként jelenik meg a szövegekben. Vikár Béla például 1889-ben egy akadémiai felolvasóülésen Gáti István szatmári református lelkészről (1749–1843), az első magyar gyorsírási rendszer kidolgozójáról jegyezte meg: „Magyar ember volt Gáti István tetőtől talpig. Német nadrágban nem látta őt soha senki; annak neve »macskanadrág« volt az ő nyelvén.” A *Szegedi Híradóban* 1891-ben Csoór Gazi tárcájában hasonló értelemben használja egy feltörekvő, idegenmajmoló ifjú jellemzésekor, aki régi barátai helyett az úri társaságot választja, német szavakat használ, és elhagyja a magyar viseletet: „télire hajolván, macskanadrágban és tollas vadász-kalapban” jár.

A XX. század elejétől aztán már inkább divatjamúlt viseletként beszélnek a macskanadrágról. Ki kell emelnünk itt Krúdy Gyulát, aki számos művében használja ezt a kifejezést, főként a régimódi, vidékies öltözetű hőseinek bemutatásakor. 1914-ben *A suszterek százada* című írásában az új női cipődivat kapcsán jegyzi meg, hogy a női lábak teljes eltakarása „éppenugy eltűnt a szemhatárról, mint a macskanadrágos »zsentrí«. Messze, a máramarosi hegyek felé hódítanak a fiatalemberek macskanadrágban, ugyanott, ahol még a nők »eberlasztíng-« és cugos-cipőt viselnek.” 1932-ben *A budai gavalér* című regényes elbeszélés hőse, Flór Aladár „macskanadrágot öltött a szerelmi kirándulásra, habár ez oly kevésbé divat, mint a fátyol vagy turnúr a női ruházatban. [...] Flór Aladár [*világosszürke*] macskanadrágjában azt a régi úriembert jelképezte, aki sohasem feledkezik meg a nők iránti tiszteletéről, az udvariasságról, de a szerelem finomságáról és szertartásosságáról sem.” Ez a macskanadrág valószínűleg különbözött attól a vadászruhától, amelyet a vidéki gavalérok viseltek hajdanán „...gumitalpú, fűzős, kanárisárga cipőben, sötétzöld ruhában és vadkacsatollas kalapban. A vidéki urak egyenruhája volt ez hajdanán; viselték a macskanadrágot, [...] tartották a vizslakutyát, midőn már felhagytak a vadászattal.”

Az 1980-as években elterjedt macskanadrág már női ruhadarab volt, amelyet egyes feltevések szerint a „Macskák” című musical hozott divatba. Hogy így volt-e vagy sem, nem tudom, mindenesetre a cicanadrág máig tartja magát.

*

Macskanadrág – szalmafonat

Végül egy kis érdekesség: Igmándy József 1940-ben, a *Néprajzi Értésítőben* a hajdúnánási szalmakalapiparról írva három szálból készült egyszerű lapos fonatként említi a macskanadrágot. „Ezt a hármas fonást nem is használták fel semmire, csak a gyermekeket erre tanították meg először, hogy a kezük ügyesedjen.” (Azt már tényleg csak mellékesen tettem hozzá, hogy létezik Macskanadrág zenekar is: 1994-ben alakultak, punkot és rockot játszanak.)

*

Macskanadrág mint hagyományos pépes étel vagy sűrű tésztalevés

A különféle kásák, pépek az emberiség legősibb főtt ételei közé tartoznak. „Elsődleges nyersanyaguk durván őrölt liszt. Szerepük a táplálkozásban éppen egy olyan hosszú időszakban volt a legfonto-

„Gólyatojás, vak hal, rántott tejbegríz...” (gizi-receptjei.blogspot.com)

sabb, amikor a gabonafélék mechanikai előkészítése során ennél finomabb anyagot nem is igen tudtak előállítani. Az ilyen szemcsés, dara jellegű liszt már eleve lehetőségeket szab: csak pép, lepény, esetleg egyszerűbb kevert főtt tészta készülhet belőle, a kenyérhez ebből már csak a finomabb jó. Pépnek viszont az ilyen liszt nemcsak alkalmas, de az étel élvezhetősége szempontjából előnyös is.” (Kisbán Eszter, *Néprajzi Értésítő*, 1960).

Az ételkészítés technikája szerint a pépeknek két változatát különbözteti meg Kisbán Eszter: az egyik az *eresztett* pép, amely úgy készül, hogy a felforralt folyadékba (elsősorban vízbe) lassan eresztik bele a lisztet vagy darát, és sűrűre főzik (ebből a családból fejlődött ki a macskanadrág). A *tört* pép készítésekor a lisztet nem keverik el rögtön a forró vízben, hanem csak ráteszik. Így nem oszlik el, hanem nagy gombócszerű csomóban az edény közepén fő egy darabig, és csak ezután törik meg, oszlatják szét, míg egynemű pép nem lesz belőle. Mindkét módszer végeredménye egy kihülve kemény massa, amelyet különbözőképpen darabolva, esetleg tovább sütvé, ízesítve fogyasztható.

Nyersanyagként országos viszonylatban legjelentősebb volt (még ma is az!) a kukoricaliszt, melyet a délnyugati és északkeleti országokban, valamint Erdélyben a hajdina követett. A XIX. századig gyakori nyersanyag volt az árpa is. Finomra őrölt búza- és rozslisztből a XIX. században már nemigen főztek sós, zsíros pépeket (inkább kenyérsütéshez, főtt és sült tésztaételekhez, illetve burgonya és babpép sűrítésére használták). A gyerekeknek azonban édes változatok továbbra is készültek. E búzalisztpépek állagára, vagy gyermekétel jellegére is utalhatott a dunántúli *macskanadrág*, *macskakása* elnevezés. A kifejezésnek a búzához kötése Kisbán Eszter szerint csak másodlagos, egy késői állapotot fejez ki. Ugyanis például Szentgálon árpából, Szalafőn hajdinából, a Nagykunsgában kukoricalisztből főtt pépre mondták, míg Göcsej és Hetés népe a *macskanadrág-leves* elnevezést használta.

Hogy még cifrább legyen a kép, lássuk miféle étel készült a balatoni szőlőhegyek parasztjainál *macskanadrág* néven. Rakodczay Pálné a *Budapesti Hírlapban* 1896-ban megjelent írásából idézik: „Készül mindenütt az ebéd. Könyv nélkül tudom a menüjüket. Bab- vagy krumplileves, parázsba sült krumpli vagy kukorica. Ahol meg gyerekek vannak, ott a kása meg a *macskanadrág*. Ez alatt pedig ott, Nagyságos asszonyom, nehogy valami bizalmas természetű öltönydarabot tessék érteni, hanem egy barna lisztből morzsásra gyúrt tészta, amit forró vízbe eretnek bele s a mi kis vadembereink olyan gyönyörűséggel kanalazzák, akár csak önök gyermekkorukban a csokoládés rizskását, vagy a tejhajos számócát.”

Tiszacsegén a macskanadrág a *tisztalevesek* családjába tartozott. Ezek a hétköznapi levesek készülhettek szalonnazsíron pirítva (ez a *pergeltétel*), pirítatlanul (*meztlábás*); illetve lebbencs- vagy reszelt

„A rántott tejbegrízhez – nem fogjátok elhinni, de – először a tejet egy lábasba tesszük a grízzel és a cukorral együtt, majd lassú tűzön, folyamatosan kevergetve elkezdjük főzni...” (Eisler Zsolt, streetkitchen.hu)

tésztából (régebben kölesből) és krumpliból. „A lebbencsleves öreg (sűrű) változata a slambuc, a tarhonyalevesé pedig a macskanadrág. Utóbbi arról kapta a nevét, hogy a macska belelépett, és lábára ragadt az étel.” (*Helytörténeti olvasókönyv*, Tiszacsege, 2003).

Viga Gyula a bodrogi Tiszakarádon Vigh Jánosétól jegyezte le a tiszacsegeihez hasonló *macskanadrág* receptjét: „A zsírban megpirított, apróra vágott hagymát fűszerpaprikával elkeverték, kevés vízzel felöntötték, karikára vágott krumplit tettek hozzá, megsózták. Félfőzésben reszelt tésztát – esetleg tarhonyát – szórtak bele, és állandó keverés közben az egészet puhára főzték. Végül petrezselymes zsírral leöntve fogyasztották.” (*Tájak, ízek, ételek B.-A.-Z. megyében*, Miskolc, 2004).

*

Macskanadrág, vak hal rántott gríz – darabolt pépek panírban

Végre elérkeztünk a XX. századba, amikor a macskanadrágnak ugyan még mindig van köze a pépekhez, de a végeredmény már egy – ritkán sós, többnyire édes – második fogás vagy desszert. De ez sem ilyen egyszerű. Ugyanis a keményre főzött pép/kása bundában kisütve már sokkal régebben is ismert étel volt, persze valószínűleg nem a parasztok körében, és nem is macskanadrág néven. A legkorábbi ilyen receptet a legrégebb nyomtatott magyar szakácskönyv, Misztótfalusi Kis Miklós 1698-as *Szakácsmesterségnek könyvecskéje* is tartalmazza.

*

RÁNTOTT RIZSKÁSA (1698)

A rizskását megtisztogatván tejben főzd meg, és mikor fő, tégy mazsolát belé, nádcukrot vagy egyéb mézet, és keverd el benne, ha megfő, egy tiszta tálba rakd ki, tedd hidegre, hadd hűljön jól meg, és mikor meghűl jó keményen, metéld fel jó laposan, mint két ujjnyi nagy darabokra: azonban négy vagy öt tojást üss egy tálba, és egy kevés fejr liszttel jól keverd meg, és a rizskását darabonként mártsd belé abba, mint egy kadocba, azaz liszt és tojás keverékéből készült tésztába, és tiszta vajban rántsd meg, és renddel a tálba rakván nádcukorral felül hintsd meg, s tálald fel.

*

Ugyancsak nem a paraszti, hanem az úri konyha édességeihez sorolhatók a Rézi néni, azaz Dolecskó Terézia 1876-ban megjelent, nagy sikerű, sok-sok kiadást megért *Szegedi szakácskönyvében* található négyféle, panírozott rizs- és búzadarakása alapú desszert.

*

RÉZI NÉNI RECEPTJEI

Darakolbászkák borral

Főzz 7 deciliter tejben 4 deciliter darát, adj bele cukrot és hadd sűrűdni, készíts belőle kolbászkákat, mártsd azokat egy habart tojásba, hintsd be liszt- és zsemlyemorzsakeverékkel, add zsírba és rántsd ki. Most rakj egy sort a kolbászkákból egy tálra, hintsd be cukorral s fahéjjal, ezután adj rá mazsolaszórlót és ismét egy sor kolbászkát s ha mind belé raktad, önts rá 2 deciliter cukrozott vörös bort s párold az egészet addig, míg csak egy kevés mártás visszamarad.

Rizskolbászkák borhabbal

Főzz meg tejsze rizst jó puhára, hogy egészen péppé legyen. Ekkor tedd nyújtódeszkára s hagyd kihűlni. Aztán nyújtsd el félujjnyi nagy kolbászkákra, mártsd meg tojásban, hengerítsd zsemlyemorzsába és forró zsírban süsd ki hirtelen. Tedd tálra, hintsd meg vaniliás cukorral és adj mellé külön borhabot.

Rizskolbászok csokoládéval

Végy $\frac{1}{4}$ kilogramm rizst, főzd meg $\frac{3}{4}$ liter tejben sűrűre s tedd ki, hogy meghűljön. Készíts belőle ujjnyi hosszú és vastag kolbászkákat, mártsd tojásba, aztán zsemlyemorzsába, süsd ki forró zsírban s tedd itatóspapírra, hogy fölösleges zsírtól főlvegye. Ekkor hengerítsd meg reszelt csokoládéban, mely közé cukrot is kell keverni, rakd magasan tálba és melegen add föl. Lehet mellé külön csészébe narancshabot adni.

Körte rizsből

Végy $\frac{1}{4}$ kilogramm rizst, mosd meg és főzd be $\frac{3}{4}$ liter tejben sűrűre. Ekkor kavard bele kevés vajat, 4 kanál tört cukrot, kevés reszelt citromhéjat, kavard el jól, keverj belé 1 tojást s hagyd egészen meghűlni. Ekkor végy egy kanál rizst, formálj belőle körtealakot, tégy közébe egy cseresznyét, a végébe csoma helyett

dugj egy darabka fahéjat, mártsd fölvert tojásba, aztán zsemlemorzsóba és forró zsírban süsd ki.

*

A körte rizzsel rokonságban áll a szicíliai *arancinivel*, amely azonban sajt hozzáadásával és sós töltelékkel készül. Lénárd Sándor *Római konyha* című könyvében az olasz édes változat is megtalálható *frittelle di riso* (rizscsók) elnevezéssel, amely nem más, mint vízben péppé főzött, kihűtött rizs kanállal forró olajba szaggatva, barnára sütvé, fahéjas vagy vaníliás cukorral megszórva. Piemonte tartományban pedig a magyar rántott grízzel hajszálra megegyező változatot is készítik.

A spanyolok *leche frita* (szó szerint sült tej) édessége is a nemzetközi macskanadrág-családba tartozik. Ez az Észak-Spanyolország-ra jellemző étel úgy készül, hogy a lisztet tejjel és cukorral kemény tészttá főzik, majd kerek, téglalap vagy rombusz alakú darabokra formázzák, felvert tojásba, majd lisztbe mártva olajban kisütik. Fahéjas porcukorral megszórva tálalják.

A rántott gríz, köles vagy rizskása a XX. század első felében már a népi táplálkozásban is megjelent, és a század derekára már nagyon sokféle néven készítették országszerte. Hajdú-Bihar megyében Varga Gyula több településen is megtalálta ezt az ételt, amelyet Újszentmargitán *vak hal* néven ismertek. Álmosdon hasonló módon készültek a köleslepénykék.

A rántott gríz Horváth Ilona szakácskönyvében is szerepel, mint olcsó finomság. Az utóbbi időben az internet népe is „rámozdult” a témára: egy Facebook-posztra reagálva sokan megosztották a saját gyermekkori emlékeiket. Ezekből a hozzászólásokból legérdekesebbek az elnevezések: a *rántott gríz* általános elnevezés mellett előfordul a *grízpogácsa*, *sült gríz*, és sokan említették a *vak hal* nevet. Ez utóbbi főként ott jellemző, ahol rombusz alakúra formázzák a grízt, így kisült formájában valóban emlékeztet egy halra. Volt, ahol *grízhalnak*, *rántott halnak* hívták. A további elnevezések, mint a *tro-*

pacska, *angyalka*, *egérke*, *báránnyűle*, *gólyatojás* is valószínűleg a sütemény alakjára utalnak.

A Maros mentén *macskatalp* is előfordul, de Erdély-szerte nagyon gyakori a *macskanadrág* elnevezés. Gáspár Kinga erdélyi származású újságíró idézem: „Ezt az édességet először Kolozsváron ettem, nagynénémnél, akinek a konyhájában a parasztkonyha egyszerűsége és a városi polgári konyha törekvései adtak randevút egymásnak nap mint nap. A rántott tejbegríz, azaz a macskanadrág a desszertek mezsgyéjén egyensúlyozott: egyszerre képviseli a szegény ember logikáját és a polgáriassult gondolkodást. Előbbi szerint a kevésből kellett változatosan gazdálkodni, ezért a máshol desszertként fogyasztott étkeket olykor leves utáni második fogássá »avanzsálta«, utóbbi esetben a terített asztalhoz legalább annyira hozzátartozott a desszert is, mint a friss gyümölcs – tehetősebbeknél akár a déligyümölcs. Nálunk ugyan csak karácsony környékén volt déligyümölcs a rendszerváltásig, ám desszert – még ha a legegyszerűbb is – megbízható rendszerességgel termett az asztalon. Például ilyen macskanadrág-félék is akadtak, amelyekhez kevés alapanyag, nem sok főzőtudomány, de annál több türelem szükségeltetett.”

Nevezük bárhogya ezt a finomságot, érdemes fejben tartani az alapreceptet, hiszen egyszerűen, és sok változatban elkészíthető, olcsó ételről van szó, amellyel ínséges időkben is megörvendeztethetjük szeretteinket.

*

RÁNTOTT TEJBEGRÍZ (MACSKANADRÁG, VAK HAL STB.)

Sűrű tejbegrízt főzünk: 1 l tejhez 10-12 evőkanál búzadarát, csipetnyi sót, 2-3 ek. cukrot számítva, folytonos keverés mellett. Ujjnyi vastagságban elterítjük egy vízzel kiöblített lapos edényben és teljesen kihűtjük. Tetszés szerinti formára (téglalap, négyzet, rombusz, kör) vágjuk vagy szaggatjuk, majd lisztbe, felvert tojásba, zsemlemorzsóba forgatjuk, és bő, forró olajban kisütjük. Papírtörőre kiszedjük, és fahéjas porcukorral meghintve tálaljuk.

Változatok:

- A tejbegrízt főzőskor ízesíthetjük reszelt citrom- vagy narancshéjjal, vaníliarúddal vagy vaníliacukorral, dúsíthatjuk mazsolával, aszalt gyümölcscsel.
- Gríz helyett kölessel, kukoricadarával is készíthető.
- Mentés változat készülhet rizsből, rizsdarából vagy rizslisztből (mindegyik más állagot ad), növényi tejjel.
- A kihűlt masszából gombócokat is formázhatunk, amelyeket tetszés szerinti töltelékkel megtölthetünk.
- A panírozáshoz zsemlemorzsa helyett kókuszreszelék is használható.
- Panírozhatjuk csak lisztbe és tojásba forgatva, vagy palacsintatészttába mártva.
- Tálalhatjuk lekvárral, gyümölcs-, vanília-, csokoládéöntettel, cukros tejföllel stb.
- Sós változatban főzelékhez feltétként adható. Még finomabb, ha a masszába parmezánsajtot is reszelünk, vagy más ízesítőt is hozzáadunk.
- Ha aludttejből, vagy citromlével felforralt tejből főzzük a masszát, hamis túrógombócot készíthetünk. Ilyenkor csak pirított zsemlemorzsóba forgatjuk a gombócokat és porcukorral, tejföllel tálaljuk.

*

Az online gasztfórumokon rengeteg mai receptvariáció található, a cookpad.com/hu/kereses/vakhal oldalon például huszonegy recept, fázisfotókkal együtt. Én palacsintatészttá mártva sütöttem, meglepően finom lett. Érdemes kipróbálni valamelyik változatot!

Juhász Katalin

„Elkészült a rántott tejbegríz!” (Eisler Zsolt, streetkitchen.hu)

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 8 Interview with Szerényi Béla Jr – folk musician, leader of Magyar Banda. Szerényi Béla Jr grew up in an active family of dance house musicians. His father is a folk musician and master instrument maker. Béla Jr describes being so immersed and enthralled with folk music from early childhood that there was nothing else he could possibly have done with his life. Today his main instruments are hurdy gurdy, tárogató, e-flat clarinet and wooden shepherds flute. He has had formal music training but also learned from master musicians, and at home by osmosis. He also folk dances – though recently made a career choice to concentrate on music – especially authentic style traditional Hungarian folk music. His main project right now is his band - Magyar Banda. “...in this band we don't restate music collected in the villages, we express our own current thoughts in the language we learned from the [village folk music] masters”. Magyar Banda's video clip known as “Csavargó” (look it up on the net) has sparked discussion in dance house circles. Szerényi B.jr claims ninety percent of the feedback about the clip has been positive. “...putting the bikini and folk music together is unusual – I think it tells alot about the status of our movement”. For the last year and a half Szerényi B.jr and Magyar Banda have been working towards their own sound, or version of traditional folk music “without changing the authentic basic rhythm, accompaniment, melodic world, ornamentation”. Interview by Grozdits Károly.

Page 15 Interview with singer Bognár Szilvia. Recent recipient of Hungary's Prima Award, Szilvia grew up singing. She talks about singing with and learning in the Vas Folk Song Studio with Tanai Erzsébet during her secondary school years. She sang for three years with Anima Sound System, then in Budapest with Makám Ensemble. She talks about a 2007 recording “Szájról szájra” and about working with singers Herczku Ágnes and Szalóki Ágnes. She sang with Vándor Vokál for seven years; and has worked, amongst others, with Sebő Ferenc, Krulik Zoltán, Kiss Ferenc, the Hungarian State Folk Ensemble and Rost Andrea. Her style is versatile and elegant. She enjoys her students and teaching singing in the Department of Folk Music at the Liszt Academy of Music. She comments that she doesn't necessarily want to still be singing on stage at the age of seventy-five (she's no where near that yet!) “...I only want to be onstage as long as I can keep my voice in shape, and as long as I can speak to an audience this way.” By Varga Veronika first published on: 'Ritmus és hang' blog – 2025. Feb. 5.

Page 27 Székely Traditions – Part 4. The inspiration for this college diploma project

towards a degree in the department of education, sociology, and Rom language at Apor Catholic College in Hungary – has been this student's desire to explore her own Székely heritage. Part 4 of her paper continues a survey of Transylvanian Székely folk traditions with descriptions of customs for: the Carnival period (approximately 6 weeks between Epiphany and Ash Wednesday), feather pulling/plucking parties, and customs around the spring name days: Gergely, Sándor-József-Benedek, March 25th, April 1st, Tibor, Saint György's day, Saint Márk's day (blessing the wheat), May 1st and May 12,13,14 (Szervác, Pongrác, Bonifác), and May 25th Orbán name day. These customs were presumably practiced mainly in 'former times' and were related to traditions around subsistence farming, animal husbandry, religion (Christian) and social life in the small close-knit Székely village communities. Includes bibliography, sources. By Simó Ilona 2024.

Page 30 Arany Piroska writes short stories – in a more or less folk tale style. She was born in 1931 in the eastern Hungarian town of Derecske where she attended elementary and secondary school, later earning a teaching diploma in Debrecen and Nyíregyháza. She worked as an elementary school teacher in Derecske for some years. In 1993, she moved to Győr in Western Hungary. In 1998 she completed a writing course in Budapest. Since the 1960s she has been writing down stories she heard in her home village from her grandparents and extended family. This issue of folkMAGazin publishes a story from her book “Kendőmesék” (Magyar Kultúra Kiadó. Győr, 2008.) “Kendő” is the Hungarian word for the headscarf worn by rural married women in this part of the world. This story reveal the inner thoughts of a woman from an unspecified time and place along with the ups and downs, gossip, intense social pressure and social life in a Hungarian village community. Printed here is “Stolen headscarf” a story about a poor family, their better-off relatives that lived across the street and the disappearance of a favorite silk headscarf.

Page 31 Lajtha László Award recipient Liber Endre is a folk musician – he plays viola and cymbalom with Tükrös and other bands. But he is also an active folk and world music promoter/producer. He is artistic director of both Hangvető Music and the Lajtha Ház – a cultural center in the town of Bicske, Hungary named after Hungarian composer and musicologist Lajtha László.

Page 33 Navratil Andrea – folk singer, story teller, folk music educator, environmental protectionist received the Hungarian Heritage Award on December 14, 2024. Her work

and talents have previously been recognized with a Liszt Ferenc Award. “Singing, love of nature, respect for the knowledge preserved by the traditional peasant world – have all been part of my life since childhood.” Printed here is the laudation presented by Agócs Gergely.

Page 42 Hungary's csárdás dance tradition has been officially added to UNESCO's list of Intangible Cultural Heritage. A celebration was held on January 23rd, 2025. Csárdás is described as “a dynamic, continuously developing practice which is deeply interwinned with community identity and cohesion”. Csárdás is a dance that evolved from Hungarian recruiting practices in the 18th century – many local versions of csárdás are danced today all over the Hungarian language area. Published here is a speech given by Csonka-Takács Eszter at the celebration.

Page 42 Traditional Hungarian food – what Hungarians do with thick cooked porridge. We hear about the many colorful names for dishes using porridge cooked from various grains. Chunks of cooked porridge are often dipped in egg, rolled in breadcrumbs and fried. There are many variations thereof. This can be either a sweet or savory meal – a dessert or main dish. Grains often used are farina wheat or rice. There are plenty of references to and recipes for this kind of dish from the mid 1800s onwards, and they are still prepared today. By ethnographer and traditional foods specialist Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2025/1, XXXII. évfolyam, 1. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István
Munkatársak:
Bede Judit, Busai Zsuzsanna, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1253 Budapest, Pf. 71
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu
Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X
Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,
Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány
IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB
11701004 20171625 00000000
Támogatóink:
NKA Népművészet Kollégiuma

Hátsó borító: Jávorszky Béla Szilárd: Téka – Hagyományok Háza | Kossuth Kiadó | Budapest, 2025

Kovács Márton – Turi Endre: Grádicsok – Somogy Táncegyüttes | Fotó: Majnik Zsolt

Turi Endre – Peti Sára: Forduljunk egyet! – Együd Árpád Alapfokú Művészeti Iskola Eszbukong csoportja | Fotó: Lang Róbert

JÁVORSZKY BÉLA SZILÁRD

TÉKA

FOLKMAĞAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap